

Káldos Gyula

Cellödömölki önszervezödések és a sajtó

Önszervezödések, egyesületek városunk 19-20. századi történetében
A cellödömölki sajtó első 50 éve 1897-1947

Üdvözlöt az Olvasónak, köszönet a Szerzőnek!

Civil egyesület – sajtó – a Szerző. Három kapcsolódási pont köztem és ezen kiadvány között. Civil egyesületekben dolgozóként fontosnak tartom a közösségi hálózat kialakítását, fejlesztését, a helyi közösségért való tenni akarást, az összefogást, a széleskörű együttműködést. Celldömök közösségi működés szempontjából jól prosperáló város, aktív közösségi élet zajlik itt, és ahogyan a kiadványt olvassa a kedves olvasó, látja majd, hogy korábban is ez az aktivitás jellemezte a helyi közösségeket.

Sajtómunkásként külföldi médiumoknál dolgoztam életem egy szakaszában, és az írás jelen van most is az életemben. Megelegedéssel tölt el, hogy néhány évig szerkesztője lehettem Celldömök jelenkori helyi lapjának, az Új Kemenesalljának. Öröm, hogy ebben az időszakban egy szerkesztőségben dolgozhattam kiadványunk szerzőjével, Káldos Gyulával. Jó érzés volt hallgatni a szerkesztőségben a 'nagy öregek', köztük Gyuszi bácsi történeteit a múltból, városunkról, majd látni ezeket írásos formában, cikként is megjelenni. Tanulságos számomra, hogy a kiadványban olvashatok az előd-lapok megjelenésének körülményeiről.

Gyuszi bácsiról ismert, hogy Kemenesalja, Celldömök a szívügye. Szenvedélye a helytörténet, a Honismereti Munkaközösségnek korábban szerkesztője, vezetője volt, ma is aktív tagként vesz részt a munkaközösség életében. Számos témát kutatott fel és tett közvéleménykutatással és pontossággal feldolgozva, szélesebb közönség számára is könnyen befogadható módon. Most is, mint mindig, igyekszik újat mondani és mutatni.

Kívánom a kedves Olvasónak, forgassa érdeklődéssel a kiadványt. Köszönöm a Szerzőnek a város közössége nevében a kitartó és kiemelkedő munkát.

Tulok Gabriella

A kiadványt Celldömök Város Önkormányzata támogatta.

Vulkánság Kult(t)úra

TOP-5.3.1-16-VSI-2018-00010

NYOMDAI KIVITELEZÉS:
LogoDepo Kft.

SZÉCHENYI 2030

A város múltját, történetét kutató gyakran találkozik az 1867. évi kiegyezés után tömegessé váló, több évtizeden keresztül működő, közhasznú tevékenységet folytató, önszerveződő, magát fenntartani képes egyesületekkel. Szerepük fontos, a 19. század utolsó harmada és a 20. század első felének vizsgálatakor az egyesületeket megkerülni nem lehet.

A korabeli kultúrpolitikusok az egyesületek működésében látták a lakosság jelentős részének hiányos ismereteit pótolni, amit az állam nem volt képes ellátni – például a hazafias nevelés ápolása, vallás-erkölcis szolgálat, a közélet gyakorlása, irodalom-művészet támogatása, szakismeretek pótlása, igényes szórakoztatás. Feladatuk az ifjúság összefogása volt, jelentős teret kapott a színjátszás, magyar nyelvművelés.

Valamennyi egyesület rendelkezett könyvtárral, amit folyamatosan gyarapítottak. Munkámból eredően igyekeztem megismerni a könyvtárak működését, annál is inkább, mert ezeket a könyvtárakat a mai közművelődési könyvtárak elődjeinek tekinthetjük. Ez volt az első lépés munkám megkezdéséhez, később kiegészült az egyesületek kutatásával. Így jött létre a kiadvány. Az is motivált, hogy néhány újságcikket leszámítva összefoglaló mű nem jelent meg, nevezhetjük hiánypótló munkának. Szolgálon segítséget.

A helyi sajtó 1897 és 1947 közötti 50 éve kínált alkalmat arra, hogy röviden összefoglaljam történetüket, lassan feledésbe merülő, sok információt tartalmazó újságokról megemlékezzek. Celldömölkön a 19. század végére érnek meg az újság kiadásának feltételei, korábban Pápan és Kormenden megjelenő lapok jutottak el ide.

Köszönet mindazoknak, akik a kiadvány megjelenését elősegítették.

Káldos Gyula

A szabályozott keretek között működő érdekcsoportok, egyesületek fontos szerepet töltenek be városunk 19–20. századi történetében. Az első szerveződésre utaló közösség egyházi keretek között létesült. Programjukban a későbbi szervezetek egyik fő célkitűzése, az ismeretek terjesztése, a tudás gyarapítása már megfogalmazódik, továbbá működésük körét egyházi személyek mellett világiakra is kiterjesztik. Róluk keveset tudunk, akárcsak a múlt homályába vesző későbbi szervezetekről, ezért fontos, hogy működésüket röviden bemutassuk, hiányt pótolva, hogy a város élete, múltja egy fontos részét hozzuk közelebb a mához.

A helyi társadalom jelentős hányada érintett. Indokolt tehát, hogy az egykori közösségi élet alakításában, formálásában résztvevők értékeremő tevékenységére felhívjuk a figyelmet.

Mit értünk egyesület alatt?

Egyesületek alatt önszerveződést, a kitűzött közös célok elfogadását, szervezett keretek közötti együttműködést értjük. Az együttműködés azt is jelenti, hogy a tagok a célok elérése érdekében anyagi áldozatot is hoznak. Az egyesületek jellegét tekintve vallási, gazdasági, főként művelődési célokat meghatározó szervezetek.

A vizsgált időszakot két részre kell bontani: a kiegyezés, azaz 1867 előtti és utáni időszakra. A kiegyezés előtt valóban önszerveződő csoportosulásokról van szó, 1867 után viszont az állam tudatos szerepe érvényesül, ami azt jelenti, hogy a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabály nélküli egyesület nem működhetett, és az állam maga hívott fel önszerveződésre.

Az egyesületek, társulások működéséhez elengedhetetlen az a társadalmi háttér, környezet, amiből a tagok kikerülnek. Feltételez egy bizonyos fejlettséget, készséget, polgárosodási igényt a tartós együttműködéshez. A szándék azonban önmagában még nem elég, kellő számú érdeklődő nélkül nem vagy csak rövid ideig tudnak működni. Fontos elem a működéshez szükséges helyiség, otthon megléte.

A környezetet érthetjük távolabbi településeken előkre, ezt meg is fogalmazták: Kemenesalja szellemi központja kíván lenni, például a Kemenesaljai Kaszinó, Gazdasági Egylet, de mások sem zárják ki, ellenkezőleg, befogadják a vidéken élőket.

Nemesdömölki Olvasótársaság

A közösségi szerveződések kezdetei a felvilágosodás idejére nyúlnak vissza. Iskolák, benne önképzőkörök, diáktársaságok fontos kezdeményezéseiről van szó. A felvilágosodás, mint ismert, a polgári társadalom szükségességét hirdeti a feudális társadalommal szemben.

A korszakkal foglalkozó írók egyértelművé teszik, hogy a protestáns iskolák a haladás iránt fogékonyabbak voltak. Szerepük többrányú: olvasóközönységet neveltek és a magyar irodalom alkotásait tették ismertté széles körben. Ezekben a társaságokban nőtt fel a polgári átalakulás és haladás sok követője. Működésük az 1785–1848 közötti időszakra esik.

Bár nem tartozik témánkhoz, könyvtárunk érintettsége révén tegyük említést a Szabad Kőműves Páholyokról, melyek Európában már évszázadok óta működnek, nálunk a XVIII. századtól. Céljuk a személyek erkölcsi nevelése, egy globális közösség létrehozása. Páholy az a hely, ahol működnek. Eszközük a titkos szertartások, kapcsolatok. II. József rendőrséggel ellenőriztette a páholyok működését, 1795-ben a Martinovics-per idejére betiltatja működésüket. Betiltatja a Pozsonyban működő Kispapok Társaságát is. Ez a 12 fős, Fejér György vezető társaság titokban működött, egymásnak tettek fogadalmat, hogy tehetőségüket a nemzeti nyelv és a hazai tudomány felvirágoztatására fordítják. Ennek a 12 fős társaságnak volt tagja könyvtárunk névadója, Kresznerics Ferenc és barátja, Ságbi Ferenc, később a budai egyetem gondnoka, aki egy nagyon részletes levelben számol be Kresznericsnek a Martinovics-per lefolyásáról.²

Kresznerics Ferenc egész élete során a nemzeti, magyar nyelv ápolásán, a gyökérrendű szótar elkészítésén dolgozik egyházi hivatala mellett, hű maradt fogadalmához.

A felvilágosodás irodalmi életének egyik alakítója Kis János lelkész, aki irodalomszervező, egységes irodalmat teremtő szándékát, a nyelvművelés ügyének szolgálatát tekinteli feladatának. Az ő kezdeményezésére jött létre 1790. március 20-án a Soproni Magyar Társaság. Az öt alapító tag közül kettő, Hrabowszky István és Potyondi László kemenesaljaiak. Rövid időn belül 11 új taggal bővülnek, köztük van Ajkay Pál, a későbbi kemenesaljai táblabíró-költő. Az uralkodó tiltó rendelkezése a soproniakra nem vonatkozott.

Sopronban Kis Jánost és társait németországi tapasztalataik ösztönözték egy önművelődő társaság felállítására. Az egyesületnek szellemisége révén kiemelkedő szerep jut a felvilágosodás hatására létrejött diáktársaságok sorában. A társaság tagjai olyan műveltségre tettek szert olvasmányaik révén, amit az iskola nem tudott biztosítani. Olvasóvá váltak, az iskolából kikerülve mint tanárok, papok, jogászok, tisztviselők magukkal vitték az olvasás szeretetét. Újabb csoportosulások, egyesületek létrehozásának támogatói lettek.³

A társaság célja a magyar nyelv és irodalom pártolása. A tagok önképzés útján, nyilvános szereplések keretei között fejlesztik tudásukat, egyben közvetítik, segítik a magyar nyelvű irodalom terjesztését. Verseikkel, különböző témájú dolgozatokkal szerepelnek.

Többször szerepel a társaság napirendjén a magyar fejlődés akadályai, nyelvi, irodalmi, erkölcsi, történelmi, pedagógiai tárgyu írás. Berzsenyi Lénárd 1848/49-es ezredes például katonai tárgyú írással szerepel, Sziget védelmezése vitézi versekben címmel értekezik. 50 év alatt 870 ifjú vett részt a társaság munkájában. Nagy részük kemenesaljai.

A Sopronban tanuló diákok számos kemenesaljai családot képviselnek: Ajkay, Barta, Berzsenyi, Döbrönte, Göndör, Hrabowszky, Magasy, Ostffy, Potyondi, Tulok, Vidos, Weöres, Radó, Gombós, Gouth, Boda, Hajas, Dukay Takács család több gyermeke tanul Sopronban.⁴

Az egyesületnek nagy könyvtára volt, levelező tagok hálózatát működtetnek, a kért könyveket el is küldik. Példaként említhetjük: sőmjéni éveiben Berzsenyi Dánielről és barátjáról, Káldy Pál-

ról fennmaradt írás jelzi az 1798-as évre a kölcsönzési díjat, ami 2,16 illetve 2 forint. Befizették.⁵ Az ifjúság mellett szólni kell az őket irányító papság szerepéről. A katolikus és protestáns papság nem képez egységes olvasóréteget. A katolikus papság olvasmányai főleg teológiai, vallási filozófiai művek. Egy részük jelentős szerepet tölt be a reformkori irodalmi életben. A protestáns papság műveltsége, olvasmányainak jellege lényegesen eltér. Mi ennek az oka?

Mivel abban az időben Magyarországon nincsenek protestáns főiskolák, Hollandia és Svájc helyett, ahol korábban tanultak, főként Németországban Jéna, Halle, Göttinga egyetemlein tanulnak a lelkészek, ahol a teológia mellett nagyobb teret kap a természettudomány, pedagógia, irodalom, jog, közgazdaságtan és egyéb tárgyak elsajátítása. Kemenesaljára többen kerülnek közülük, tudást, könyvet hoznak magukkal.⁶

A felsorolt tudományágak közül különösen a pedagógiának voltak az utókor által is számon tartott képviselői a kemenesaljai lelkészek között. A német példa annak felismerését jelenti, hogy a növekvő népesség, az életkor-hosszabbodás szükségessé teszi a felnőtt korra való felkészülést. Ez az irányvonal hat évtizeden át nyomon követhető Kemenesalján.

A magyar pedagógusok jelentős alakjaként tartják számon Perlicky Dávid nemesdömölki lelkész-esperes tevékenységét. Németországi tapasztalatai alapján írja meg A gyermek jó neveléséről való oktatás c. művét, melyben hangsúlyozza az intézményes tanítóképzés fontosságát. Amíg tanítókat nevelő intézményeink nincsenek, addig nem remélhetjük, hogy gyermekeink 'jobb módjával' tanuljanak. Mert hogyan tanítson az, aki sosem tanulta, mit és milyen módon tanítson. Sürgette a tanítók helyzetének javítását, megbecsülését, falvainkban a gyakorlati megzögződés oktatást. Felveti az egységes tankönyv használatát.

Néhány évvel később Beliczay János esperes, aki Kis János kérésére kerül Kemeneshőgyészbe, ahol több évtizeden át dolgozik, szorgalmazza a reformkor indulása kezdetén, a nemzetté válás időszakában a Dunántúli Evangélikus Kerület által felállítandó tanítóképző intézet szükségességét. Fél évszázaddal korábban az Eötvös-fele megoldás előtt, amikor még a tanítók, különösen falun, a legkülönbözőbb elemekből kerülnek ki. Termő gondolat tehát Kemenesalján vetődött fel 1826-ban.⁷

A folyamat utolsó kiemelkedő személye Eövi illés Pál nemesdömölki esperes, számos írásban és a gyakorlatban foglalkozik a neveléstudással, tankönyvet ír, megynként egy tanítóképző felállítását sürgeti. Széles körben hirdeti, állítsanak fel óvodákat falvainkban.

Mivel tanítóképzés még nincs, hiánya és „sovány” díjazása mellett jeles egyénekben válogatni nem lehet. A tanítók hiányos felkészültségük miatt olyan fizikai és lelki bántalmakat szenvednek a tanulók, mit életük végéig magukon viselnek.

Vidos József világi elnök társával látogatást tesznek egyházkerületi iskolákban, tapasztalataik alapján javasolják a lelkész mellé három-négy világi előjárókból álló bizottság létrehozását. Feladatuk: az iskolák látogatása hetenként kétszer váratlanul történjen. Kegyet-lenségeket tapasztalva a tanítót egyházi gyűlés elé idézik, ismétlődése esetén hivatalától megfosztják.

5 Bodólay idézett műve 102. l.

6 Kosáry Domonkos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon Bp. 1980. 107. l.

7 Németh Sámuel: A soproni liceum tanulóifjúsága a XVIII. században - In: Soproni Liceum. Szerkeszti Györfly-Hunyadi. Bp. 1986. 173 l.

2 Benda Kálmán: A magyar jakobinus mozgalom - In: Magyarország története 1790-1848. Szerkeszti Veros Károly I.K. Bp. 1980. 184. l.

3 Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban Bp. 1978. 62-65 l.

4 Bodólay idézett műve, a tagok névsora 706-719 l.

Az irodalom művelői közül is többen vannak jelen a Kemenesalján dolgozó lelkészek között. Közülük többen lettek tagjai a Magyar Tudós Társaságnak. Fontos szerep jut Kis Jánosnak, aki összefogja a szellemi tevékenységet, keresi a kapcsolatokat. E körbe tartoznak a Pápai előgöttingai egykori diáktársai, velük kölcsönös a találkozás, akárcsak Kisfaludy Sándor költővel, aki egy ideig Kámban lakik.

A Soproni Magyar Társaság szelleme a diákok útján eljut Kemenesaljára, az alapító Kis János pedig 1802–1808 között mint nemesdömölki lelkész-esperes dolgozott, és irányította a népes gyülekezetet, és mint láttuk, kiterjedt kapcsolatai voltak a környék lelkészeivel, a vidéki nemes-séggel. Utóbbiak vasárnap rendszeresen bekocsikáznak Dömölkre, hogy Kis János beszédét hallgassák.

Németh László írja: „Az akkori Magyarországnak egy népcsoportja sem volt olyan szoros szomszédja az emelkedőben lévő német kultúrának, mint a Nyugat dunántúli luteránusság. Fővárosa Sopron, Bécsnek tőszomszédja s a felekezeti kapcsolatok jóvoltából a német szellem két székvárosának Jénának és Göttingának tanítványa.”⁸

Sopron látta el Kemenesalját a Németországot megjárta lelkészekkel. A kemenesaljai evangélikus családok gyermekei közül sokan tanulnak Sopronban. Ebből következően Nemesdömölki szerepét azokban a kapcsolatokban kell vizsgálni, mely a környéken élő lelkészek, a művelődést támogató birtokosok és mások között kialakult. Egy-egy jelentős személyiség ezeket a kapcsolatokat tovább fejlesztette. Közéjük tartozott Kis János esperes, később püspök, aki a külföldön tanult lelkészek közül többet maga köré gyűjt a szomszédos gyülekezetekbe. Ott kamatoztatják Németországban megalapozott tudásukat. Velük a vasárnapi prédikációkra készülésen túl gyakran cserélt véleményét kész vagy kéziratban lévő munkáiról. Pápai elő tudós barátaival is sokszor cseréli ki gondolatait. Kiterjedt irodalmi munkásságot folytat. Berzsényin kívül Zigán János, Szűts István, Dobróntei Gábor, Horváth Zsigmond tagja a dömölki verselgető ekklézsiának. A vidéki nemesség körében is új ismereteket tudnak nyújtani.⁹

Még az angol utazónak is feltűnt Kemenesalja udvarházaiban, kastélyaiban látott könyvtár, aminek hiánya annyira szembetűnt neki más vidékeken.¹⁰

(Tegyük említtést a később Ságra került (1812–1832) tudós pap, Kresznerics Ferenc nagy értékű magánkönyvtáráról, amiből kölcsönözött is. Dukai Takács Juditnak például többször visz vagy ad kölcsön könyvtárából. Hagyatéka 200 ősnymotatványt, 1060 kötetet régi könyvet tartalmazott, amit az Akadémia megvásárolt.)

Szép könyvtára volt Kis Jánosnak és több pap társának. Elődjének, Perflaky Dávidnak 1610 darab könyve volt,¹¹ Hrabowszky György kissomlyói lelkész tudatos gyűjtő, 2000 könyvet rendelkezett. Kutatta és leírást adott a régi magyar könyvekről.¹² Tőle tudjuk az első önszerveződő, Kemenesalján, Nemesdömölkön működő Olvasótársaság létezését.¹³

8 Németh László: Berzsényi Dániel Bp. 1986. 59-60. l.

9 Németh László idézett műve 61. l.

10 Vasárnapi Újság 1866. 398. l.

11 Evangélikus Gyűjtemény Sopron - Hrabowszky iratanyag, 1382. f. 253-255. l.

12 Szinyei József: Magyar írók élete és munkái: 4. kötet Bp. 1896. 1358 hasáb

13 Evangélikus Gyűjtemény Sopron, 1382 f. 257. l.

Az előzmények alapján nem tarthatjuk véletlennek. Mikor kezdte működését, pontosan nem tudjuk, 1803-ban Hrabowszky a működés jobbítására tesz javaslatot. Kezdeményezés, igény már korábban létezett, szervezettebb formát bizonyára Kis János ideírkezése után öltött.

„Megyebeli olvasó Társaságunknak jobb folyamataira nézve jónak találom.

Hogy járassuk preferenter a Jenai Tudomány Újságot s annak meghozatatalására adjon mindenikünk Tiszt. Expediter úr kezébe 2 forintot, de

Most ennél egyéb Teológica vagy más Journált még ne járassunk, hanem Melyek révén könyvszeretőbb Oskola Mestereinket. (hiányzik, valószínű segíthetjük)

Adjunk össze némely jobb könyveknek megszerzések és közös olvasásokra esztendőnként egy-egy forintot. Ha pedig ez nehéznekn tetszik mivel

Mindenkinek a maga szükségére esztendőnként csak szerez legalább egy pár könyvet bocsássuk közolvasásra, de úgy hogy ki-ki tisztán tartsa és jó borítékban közölje szomszéd olvasótársával azokat.

A czélunkhoz való könyveknek meghozataltások a kiküldetéseket bizzuk továbbra is a postához legközelebb lakozó Tiszt. Kis János Uramra.

Két hétre való legyen az adag megolvasható Dósis ki-ki írja fel azért a nevét mindenik könyv borítékjára. hogy mikor vette és mikor küldte a legközelebb való szomszédos olvasó Társához. Örömmünknek tartjuk, ha Tekintetes és Nemes Urak közül is velünk tartanak némelyek részben Mihez képest

Oly könyveket fogunk járni amelyekből a Világiak is épülhessenek

Az által olvasott könyvek, ha csak nem Tulajdonaink akár minden Senioralis gyűlés alkalmával feszitis prius feiniedus (előbb a jegyzékből törölni kell) a

többet ígérőknek eladathatnak, hogy azoknak árákon mások szereztessenek. Amidőn együtt leendünk, mondja meg ki-ki miként vélekedjék a tárgyról,

jöjjön cum Sumfacientibus (pártoló tagokkal) s hozzon egy pár jó könyvet magával minden esetre. Most csak futó szemmel nézzük a Jenai Literaturába

(felelte Tud. Újság) hogy 1 ső juniusig megtudhassa ki-ki e gondolatokat utóbb nezzük által meg egyszer Jenai A. L. Z. de egy szállítással csak egy kötetet küldjön ki más egy vagy két könyvvel.

Kis Somlyón 1803. máj. 11.

Hrabowszky György.”

Kis János, mint erre utaltunk, kiterjedt irodalmi munkásságot folytatott, kutatta és összefogta a tehetségeket. Széles körű kapcsolata volt híveivel és a környék birtokosaival. Így fedezte fel Berzsényi Dánielt is. Az ő idejében ráillett Dömölkre, hogy nem csak egyházi, de szellemi központ is. Paptársa, Zigán János versében így fogalmaz:¹⁴

14 Bővebben lásd. Káldos Gyula: Kis János és kemenesaljai környezete - In. Vasi Honismereti és helyismereti Közlemények 2003/2. sz. 9-40 l.

„Miolta Kemenes-allyában

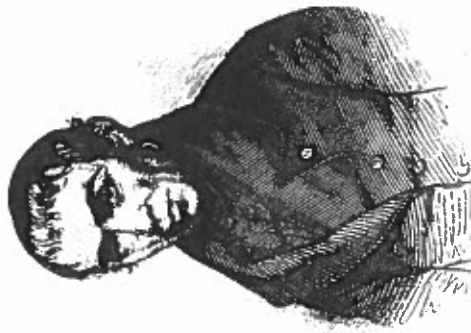
A' szelid musák sátorú vertenek

S eddig sem esmért hangon zengenek,

Kinek mindig zöld sátorában

Zeng szívolvasztó nemzeti ének,

Miolta kedves Kissek itt van.”

Kis János
(17. 1858. 32. sz. 373. p.)

Kis János, a nemesdomolki Olvasótársaság irányítója (Műt. 1858. 32. szám. 373. lap)

Kemenesaljai Kaszinó

A 18. század közepétől Nyugat-Európában megindult ipari forradalom hatására megérett a helyzet a feudalizmus fölváltására. Terjednek a tudományok, a francia felvilágosodás eszméi, a polgárság egyre nagyobb szerepet játszik a társadalmi átalakulásban. Fontos szerep jut – mint láttuk – a külföldi, főleg német egyetemeken szerzett tudásnak. Amikor Széchenyi István kezdeményezésére, miután külföldi útjain felismerte, hogy például Angliában a magas fokú civilizáltság, a közös célokért együttműködő egyesületek működésének eredménye, nálunk is megindul a kaszinók szervezése. Széchenyi a kaszinókat a célhoz vezető eszköznek tartja.

A célok megfogalmazása változatos, lényeg azonban a közhasznú ismeretek terjesztése, a szép iránti érzés felkeltése, kellemes társalkodás és mindennekelőtt a mezőgazdaság-ipar-ke-reskedelem fejlesztése. Polgári és nemzeti jellegű törekvéseket is megfogalmaznak, melyek egybeesnek a reformpolitikával. Az értelmiség, tanulóifjúság mellett egyre jelentősebb szerepet tölt be a középbirtokosi, középnemesi réteg. Előző fejezetünkben említett szellemi kö-

zösségek, egyének munkálkodása a környezetükre nem maradt hatás nélkül. Természetesen nem egyik napról a másikra mutatkozik meg, de a fejlődési igény jelen van Kemenesalján is. Másfelől érzékelhető a gazdasági növekedés.

A 18. század végétől az Ausztriába irányuló kivitel növekedése (napóleoni háborúk) módosítja a gazdasági, kereskedelmi központok körét. Szerepüket a belső fejlődésük és vonzások körzetük nagysága, fejlettsége határozza meg aszerint, ahogy körzetük igényeit folyamatosan tudják kielégíteni. Befolyásoló tényező a munkamegosztás foka, ami az eladási és vásárlási szokásokat érinti. Mindez együttesen kedvezően hat az életkörülményekre, életvitelre.¹⁵

A gazdasági felemelkedésben Kis Czell – bár lélekszámban kicsi – piacközponi szerepe meghatározó. A vásártartási jog elnyerése után a német kereskedők számának növekedésével jelentős számú népelességre tartós vonzást tud gyakorolni. Emilitést érdemel a közvetítő kereskedelemben szerepet játszó zsidóság megjelenése és térhódítása, tőkével bírnak.

Jelentős igény van az állatkivitelre, ez a háborús konjunktúra eredménye. Egy 1828-ban készült összeírás alapján az állattenyésztésből származó jövedelem Vas megyében első helyen van. Kemenesalja is kihasználja Ausztria közelségét. A magasabb bevételeiből új udvarházak, kastélyok épülnek a kornak megfelelő berendezéssel. Változik az életvitel.

A birtokos nemesség műveltségi szintjéről, életformájáról általánosított negatív kép – agársznak, kártyáznak, külföldön költik pénzüket – módosításra szorul, a középbirtokos (5-800 hold) nemesség a kivétel, a főrendek tagjai külföldön élnek.

A kaszinó létrejötte, a környéken élők hatása mellett, döntően országos kezdeményezésnek köszönhető. Széchenyi István külföldi útjai, elsősorban angliai tapasztalatai hatására, látva az egyesületek fontos szerepét, társadalmi és művelődési jelentőségét, 1827-ben létrehozta a Nemzeti Kaszinót. Példájára barátja, Wesselényi Miklós támogatásával jelentős számú kaszinó és olvasótársaság alakult, amelyek szerepet vállalnak a reformkori eszmék terjesztésében. A terebélyesedő mozgalom része a Kemenesaljai Kaszinó. Indulási évére több évszám szerepel, ezért az alapítási évet is tisztázni kell. Az elsőt Porkoláb István említi: „Kis Czell 1830-ban már magájának mondhatja, az ország egyik első vidéki társaskörét a Kemenesaljai Kaszinót.”¹⁶

Amennyiben ez az adat helytálló, úgy valóban az elsők között alakult. Porkoláb nem jelöli meg a forrást, ezért fenntartással kell fogadni. A másik forrás a 19. század végén, 1889-ben alakult kaszinó alapszabályának módosítására felvett jegyzőkönyv 1937-ben, illetve maga a módosított alapszabály. A jegyzőkönyv titkári bejelentés alapján rögzíti az 1830-as évet, továbbá a tagok többségének kívánságára a régi alapot képező Kemenesaljai Kaszinó visszaállítását határozta el. Az alapszabály 38. pontja is rögzíti: „az egyesület 1830. év óta áll fenn.” Porkoláb adatát vehették át, mert sem az 1889. évi, sem annak 1929-ben már módosított alapszabályban nincs utalás 1830-ra.

Az 1848–1866 között bevezetett önkényuralom idején egyesület nem működhetett.

Egyébként két kaszinó működését jelzik a források. Az egyik Kis Czelli Kaszinó néven alakult 1889-ben. Elhök dr. Havasy Béla, a másik Kis Czelli Városi Kaszinó 1898, elnök dr. Porkoláb Mihály. A jegyzőkönyv szövegéből egyértelművé válik, az 1889-ben alakult és azóta működő

15 Bácskai Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején Bp. 1988. 15-16. l.

16 Porkoláb István: Celdidomolki Kismáriacell szabadalmias mezőváros története Celdidomolki, 1927. 120. l.

Kaszinó alapszabályát újítják meg, mivel a régi elavult. Az ősök iránti megbecsülés motíválta a tagokat 1937-ben, a múlt felidézésében. A tagság – helyi 62, vidéki 20 fő utal a régre, a szabályzat már a modern időköt idézi, hasonlóan a többi, működő egyesülethez.

A harmadik elfogadható forrás az Erdélyi Híradóban megjelent közlemény.

A reformkori lapok, főleg a Jelenkor és az Erdélyi Híradó a népszerűsítés érdekében rendszeresen beszámolnak az egyletek keletkezéséről. Így került a kaszinóalapítás híre a Kolozsváron megjelenő lapba. Kemenesaljának már korábban is volt kapcsolata Kolozsvárral.

Döbröntei Gábor németországi tanulmányait befejezve hazatér Bobára, ahol apja lelkes. Utódjának szemelték ki, de nem ezt fogadja el, hanem a dukai származású irodalompartoló Stettner György támogatásával Kolozsvárra kerül mint író, irodalmi szervező. 1814-ben alapítja az Erdélyi Múzeum című folyóiratot. Széchenyi pártfogója, így lesz az akadémia első titkára.

A tudósítás alig egy hónap alatt eljut Kolozsvárra és az 1837. március 14-i szám címlapjára kerül.¹⁸ Idézzük a tudósítást:

„Kemenesalja, febr. 19ken. A csinos társalkodást, közhasznu ismeretek terjesztését, de főképe a magyar litteratura s honi mezei gazdálkodás előhaladását már oly régóta forrón öhajító kies vidékü Kemenesalja közbirtokosai e f. évi jan. 19ken egy Casino minél előbbi alapítását határozvan el, ennek célszerű szerkesztése módjáról e. f. hó 5ken Bekassy Imre tisztelev szeretett 2ik alispányunk elnöksége által tanácskozván, az említett Casino csakugyan ns vasmezei Kis Czel mezővárosban fel is állított. Ennek állandóságáról, sőt minél előbb a honi gazdálkodás minden ágaira is kiterjedhetéséről nem csak a t. közbirtokosok czélszerű intézkedése és szoros önkötelezése, hanem a két igazgató, úgymint, Bekassy Imre 2dik alispány s felső-büki Nagy Sándor urak lelkes pártolása, az utóbbinak pedig, mint az egyesület szállása tulajdonosának már eddig is jeles könyvekben s csinos házi butorokban tett, más birtokos uraknak pedig vetélkedve ajánlott, s naponkint várható segedelmeik is kezeskednek.”

A kaszinó két alapítója, Bekassy Imre, felsőbüki Nagy Sándor birtokos urak a haladás zászlóvivői. Edvi Illés Pál Bekassy Imrét Vidos Józseffel együtt a vidék „csillagembereinek” nevezi.

A tudósításból látható, hogy önálló épületük még nincs, Nagy Sándor házában működnek, aki könyveit és bútorait bocsátotta rendelkezésre. A célkitűzések, mint a társasági beszélgetések, a számukra fontos ismeretek terjesztése, az irodalom és mezőgazdaság előbbre vitele tárgyában sokszor tanácskoztak. Más részleteket a kaszinóról nem tudunk, az épület megjelölése további kutatást igényel.

A tudósítás bizonyossággal szolgál az alapítás évére, amit megerősít, mint második alispán, Bekassy Imre említése, ugyanis Bekassy 1835–1838 között volt Vas vármegye másodalispánja.¹⁹ Alapítási évnek tehát 1837-et fogadjuk el, s ezzel – ha nem is az elsők között szerepel – a megalakult egyesületek első harmadába tartozik, megelőz nálánál népesebb településeket, városokat.²⁰

A kaszinók kezdetben nagyobb városokban alakulnak, ahol már jelentős számú polgárság, értelmiség él. Kemenesalja nem marad ki a reformkori folyamatból, azonban a polgárság még alakulóban van, ezért a haladás iránt fogékony közéleti körök nemességé a vezető szerep. A parasztság országosan a lakosság 79%-át adja a reformkorban is, gazdasági és művelődési szempontból elmaradott, néhány évtized múlva körükben is megnő az igény az előrehaladásuk szempontjából fontos egyesületi szerveződésre.

Társasági takarékpénztár

A szabadságharc bukása után következett megtorló intézkedések visszaszorították azokat a törekvéseket, melyek csíraiban a reformkorban biztató fejlődést ígértek. Az 1852-ben megjelent császári pátenis új egyesületek alakulását a kormány engedélyéhez köti, a már működőket pedig teljes ellenőrzése alá vonja. A hatalom beavatkozása egy időre visszavetette a társadalmi önszerveződéseket. Gazdasági egyletek működését engedélyezi.

Minden bizonnyal a kaszinó hatása mutatható ki az 1844-ben alakult Társasági takarékpénztárban. Célja a tökehiány csökkentése, ami a fejlesztések nélkülözhetetlen tartozéka. Magát egyletnek nevezte, élén 12 tagú választmány, igazgató, jegyző áll.²⁰ Az első tíz évet kísérletnek szánták, heti 12 pkr. (pengőkrajcár) befizetést eszközölnek.

A nagy városokban működő hagyományos takarékpénztarak a távolság miatt nehezen elérhetőek, ezért Kis Czell polgárai, „tisztes iparosok és mezőgazdák, köztük nem celliek, sőt zsidók is többen vannak”, maguk között zártkörű takarékpénztár létrehozását határozták el.

A zárt kör azt jelentette, hogy külső személy kölcsönt nem kaphatott, csak részvényes tagok, akik több részvennyel is rendelkezhettek. Működésük egyszerű szabályait legfelsőbb helyen jóváhagyták. Az első tíz év jó eredményeket hozott, ezért a második tíz évre 1855-től változtattak a szabályzatban. A részvényes tag belépéskor alaptőkeként 3 pfr. (pengőforint) letesz, egy-egy részvény 12-ről 24 pkr. van felemelve. Befizetés továbbra is szombaton történik, ekkor kerül sor

18 Az 1848-49 évi első népképviseleti országgyűlés történeti Almanachja Bp. 2002. 90-91. l.

19 Fülöp Géza Idézet műve 98-99. l.

20 Vasámapi Újság 1858. 143. l. Közl. Edvi Illés Pál, nemesdómölki lelkész, akadémiai tag

a kölcsönök felvételére is. A vezetőség dönt, kinek lehet admi bizottsággal. A tőke 1865-ben kerül kiosztásra, a felvett kölcsön beszámításával. Kevés tag van, akinek tíz év után 5%-ra felvett pénz jól ne jöjjön. 1858-ban 60 tag 190 részvényrel szerepel. Igazgató Brunner György.

A hiányos források miatt az egyesület zártága miatt részleteket nem ismerünk.

Magyarországon 1845-ben a helytartótanács felszólította a törvényhatóságokat, jelentsek be a területükön működő egyleteket, és terjesszék fel alapszabályukat jóváhagyás végett, a takarékpénztárakat is. Az Országos Levéltárban a Kiscelli Takarékpénztárnak nincs nyoma. Valószínű, mint zártkörű, kísérleti szervezet, egylet nem küldött kimutatást, az csak egy újabb felszólításra történik meg.

A megye első alispánja 1861. december 16-án utasítja a fősolgabíró, hogy mellékelte kimutatás szerint, a területen létező egyletről – aszerint, hogy az legfelsőbb helyről jóváhagyott-e és a jóváhagyott rendeletet az elnöktől másolatba kérje meg és terjessze fel.²¹ Brunner György polgármester – így írja alá – december 23-án eleget tesz az utasításnak, ami lényeges változásokat mutat a három évvel korábbi állapotokhoz képest. Az alapítóke erősödött, a taglétszám jelentősen megnőtt. A cél változatlan.

„Kimutatása Kis Czell m. városban létező egyletnek.

Az egylet megnevezése: Kis Czelli izraelita kölcsönrel segélyező egylet.

Célja: Az egylet tagjai között kölcsönös kisegélyezés.

Tagok száma: 511/a

Az elnök neve Freund Benedek orvos.

A felsőbb helyről nyert engedély kelte és száma: B.22349. 1858. október 24.

Megjegyzés a/E számban nem csak Vas, hanem más szomszédos megyebeliek is részesülnek. Az egylet egyedüli célja, kölcsönös segélyezés lévén, – miért is a politikai térre nem terjesztette ki.”

A Társasági takarékpénztár indulásakor jelzett tagi összetétele – polgárok, iparosok, mezőgazdák és zsidók, 1861-re izraelita kölcsönrel segélyező egyletként kerül nyilvántartásba. Mivel a XIX. század közepétől befolyásuk a gazdasági életre, különösen a kereskedelemre jelentős. A két keresztény egyház és a vasút fejlődésünkre gyakorolt szerepe mellett a tőkével bíró zsidóságról kevés szó esik.

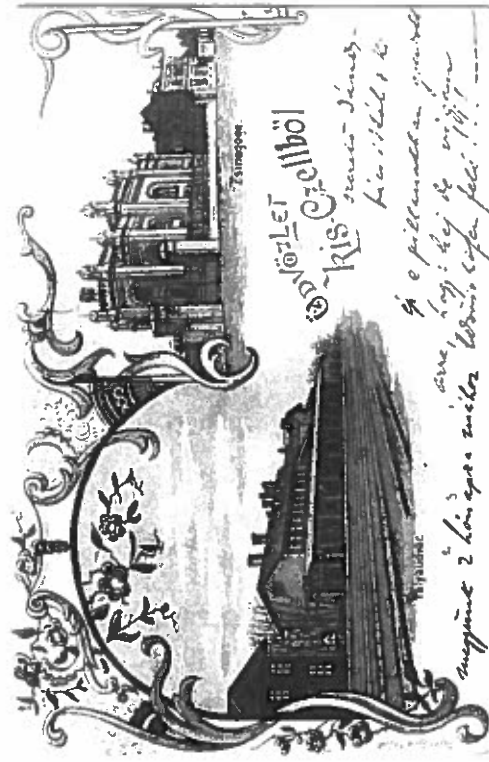
A zsidóság egyik kemesaljai központja a XIX. század közepén Nagysimonyi, ennek okát most nem vizsgáljuk, csupán annyit jegyzünk meg, a zsidóság letelepedését városokba törvény tiltja. 1836-ban jelent meg Fényes Elek Vas megye állapotáról szóló könyve. Ebből megtudhatjuk, Kemesalján két zsidó központ létezett: Jánosháza 121 és Nagysimonyi 142 zsidóval. Mindkét helyen van zsinagóga, vagyis templomuk. Nemesdömölkön 33, Ságón 9, de minden községben találunk zsidókat. Mihályfán 14-et. Kis Czelben nincs egy sem, mert városokban letelepedésüket törvény tiltja. Változott azonban a helyzet. Kis Czell 1790-től mezőváros. A céhek védik iparos és kereskedő tagjaikat. Fordulat az „1840 évi XXIX törvénycikk a zsidókról” megalkotásától következett be, kimondja a szabad lakhatást, a fennálló feltételek mellett gyárat alapíthatnak, kereskedést, mesterséget űzhetnek, segédekkel alkalmazhatnak. Simonyiban 1848-ban voltak a legtöbben, 245-en, két tanerős iskolájuk volt.

Az első betelepülő Pick Zsigmond 1841-ben Nemesdömölkörről települt át Kis Czelbe, mint kiváló gazdasz és kereskedő, városbíró sokat tett a város fejlődéséért, munkásságát magyar nemességgel ismerték el. A takarékpénztár új elnöke, Freund Benedek orvos Simonyiból jött 1847-ben.

1848-ban már 39 zsidó személyről tudunk, közülük egy bajor származású, egy morva, a többi magyar. Miután Kis Czell jó befogadónak bizonyult, számuk tovább bővült. 1870-ben Dömölkön és Kis Czelben 150 zsidó személy él. (122-28)

1895-ben 74 zsidó család él és működik itt, foglalkozásuk összetételére a következő adatok szolgálnak. Földbirtokos 7, ügyvéd 2, orvos 1, állatorvos 1, hivatalnok 16, kereskedő 26, vendéglős 1, mészáros 8, asztalos 1, szabó 1, regálé bérió 1, szobafestő 1, magánzó 4, fodrász 1, üveges 1, kefekötő 1, szülesznő 1.²²

1870-ig a simonyi ortodox hitközséghez tartoznak, azonban az ortodox anya- és a neológ főkegyház között nézeteltérések keletkeznek, beállt a szakadás. Kis Czell alkalmasabbnak találták a hitélet központjának, új neológ egyházközséget alapítanak. Zsinagógájukat 1882. március 31-én avatták fel az apátságtól kapott telken (Király János utca 20.). A szombathe-lynek kicsinyített mása, Schőne Lajos tervezte mindkettőt. 1902-ben önálló ortodox hitközség alakul, 1908-ban új, szerényebb zsinagógát építenek a Király János utca elején. A háború vége felé a németek raktárnak használják a zsinagógát, távozásuk előtt felgyújtják. A kis város városképeleg egyik szép épülete lett az enyészete.

A zsinagóga egy 1899-ben feladott képeslapon

21 A társasági takarékpénztári iratok másolatban a szerzőnél

22 A zsidók története Vas megyében III. In. Magyar Zsidó Szemle, 1914, 265-267 l.

Vannak adatok arról, hogy a takarékpénztárak gondot fordítottak a kultúra, iskolák támogatására, közhasznú célokra, adományoznak rászorulóknak is.²³ A kiscellivel kapcsolatban ilyen tevékenységről nem találtam adatot. Később más gazdasági egyleteknél szórványos adatok, újságokban megjelent tudósítások utalnak jótékony célú rendezvényre.

Az a vidék, melynek Kis Czelli a központja, mindig azok közé tartozott, ha valami nemes úrról van szó, segítséget nyújt. 1860. május 1-jén, az újonnan alakult gazdasági egylet által rendezett hangversenyre gyűltek össze, hogy gyönyörködjenek fiaik és leányaik szereplésében, és segítséget nyújtsanak a szenvedő horvát népnek. Az előadást Takács Lajos elnök nyitotta meg. Néhány kiemelés a műsorból. A pápai zenekar és énekkar, Svastics hegedűművész és fia zongorajátéka örvendeztette meg a közönséget. Bekássy Emília, Vidos Mari verseket szavalt, Tóth Vilma népdalokat énekelt, Szelestey László saját költeményeit mondta el.²⁴ A gazdasági egylet tehát jótékony célú irodalmi és zenei rendezvényt tartott.

Más alkalommal arról értesülünk, a gazdasági egylet próbaszámtást, „ekeversenyt” is tartott. A gazdasági fejlődéshez nélkülözhetetlen tőke, kölcsön iránti igény fokozódása a takarékpénztár folyamatos bővülésével jár, a tagok száma többszöröződik és elvezet az 1869-ben ügyvédek, földbirtokosok és kereskedők által alapított Kiscelli Takarékpénztár nyitásához.

Egyesületek a kiegyezés után

A szabadságharc bukását követő évtizedekben visszaszoruló autonóm szerveződések 1867 után újból erőre kapnak, a felgyorsult kapitalizmus okozta fejlődés fokozta a művelődés szerepét. Az építkezés folyamatában egyik oldalon találjuk a kaszinók, olvasóírársaságok hálózatát. A másik oldalon a tartalomra utaló, eltérő célokat megfogalmazó társulásokat figyelhetjük meg. Ide tartoznak a különböző szakmákat tömörítő ipartársulások, az egyén jövőjéről gondoskodó biztosító, nyugdíjas, temetkezési egyletek. Fontos szerepük van: karitatív, jótékony, gyakorlati, számos sportágat felvonultató egyletek. Mivel egymástól eltérő működési célok, feltételek között működnek, ezért velük itt nem foglalkozunk. Történetük egyedi feldolgozást igényel.

A kiadványban olyan szervezetekről olvashatunk, melyeket ugyan sokféle cél hozott létre és tartott fenn, különböző társadalmi rétegeket képviselnek, de a fő törekvés, hogy a közművelődést, közeletiséget kívánják fejleszteni, a társadalom széles rétegeire akarnak hatással lenni, elősegítve a hazafias szellem ápolását, a vallás-erkölcs szolgálatát, a magyarságtudat erősítését, gazdasági, általában szakismeretek nyújtását, illemre és tisztességre való oktatást. Ráteleődik a figyelem a vidéki lakosság bevonására, általános műveltségük fejlesztésére. Növekszik az ifjúság bevonása, vallási alapon szervezett körök – legény-, nőegylet, ifjúsági egylet – keretében. A feldolgozásban fontos szempont az alulról jövő kezdeményezés és a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabály ismerete, megléte. A szakirodalom is elklüföníti működésüket.

23 Söptel Imre: A kőszegi Takarékpénztár kegyes és közhasznú adományai 1848 és 1896 között. Előadás

24 Vasárnapi Újság, 1860. 251. l.

Hol és mikor alakul ilyen közösség, abban szerepet játszik a társadalmi háttér, külfönösen a fejlődésre egyre fogékonyabb polgárság számbeli növekedése, személyi függő is, sikerűt-e megtalálni a vezetésre alkalmas, elkötelezett személyt. Sok esetben ők a tanítók, papok, köztisztletben álló polgárok.

A kezdeti sikerek után akadnak gondok is, később majd látni fogjuk, nem egységes a befogadó közeg és nagyobb igény van a szerveződéésre, mint amit a lakosság lélekszáma indokolna, elkülönülés irányába hat. Azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a lakosság jelentős részének műveltségi szintje alacsony, erről a népszámlálási adatok tanúszkodnak. Cél az analifabetizmus felszámolása.

Az egyesületekben folyó munka feldolgozásához az alapszabályok tanulmányozása ad általános képet. A működést jól körülhatárolt alapszabályok, központi irányelvek alapján készültek. Természetesen figyelembe vették a saját közösségek összetételét, irányultságát. Figyelemmel voltak az együttműködésre vonatkozó törvényekre, például a működés a politika teljes kizárásával, vallást és közérkölcstört sértő megnyilvánulások kizárásával történhetett.

Alakulási folyamat

Az első, Kis Czelli Olvasó Egylet. Alapítva 1874. szeptember 20. Jóváhagyva 1875. április 21. Mi történt a két dátum között? A szeptember 20-án közgyűlés által elfogadott alapszabályt felterjesztik a megyei alispánhoz. Miután törvénybe ütköző intézkedést nem talált, jóváhagyásra felterjeszti a belügyminiszterhez. A belügyminiszter azonban kiegészítésre visszaküldi. Az egyesület közgyűlése megtárgyalja és a módosított alapszabályt 1875. március 1-én elfogadják, és az alispánon keresztül jut a belügyminiszterhez, aki 1875. április 21-én jóváhagyja. Általában két eltérő dátumú alapszabállyal találkozhatunk. Mindegyik fontos információval szolgál, azonban az a hivatalos, amit a belügyminisztérium, általában államtitkár aláír. Ettől törvényes a működés.

Találkozhatunk olyan esetekkel, amikor egy év is eltelik az alapítás és a jóváhagyás között. A következőkben többségében a jóváhagyás dátumát közöljük az érintett egyleteknek.

Kis Czelli Olvasó Egylet 1875. április 21.²⁵

Kis Czelli Önképzőkör 1880. június 30.²⁶

Kis Czelli Polgári Olvasókör 1883. augusztus 18. és 1894. január 26.²⁷

Kis Czelli Casino 1889. március 24.²⁸

Kis Czelli városi Kaszinó 1898. március 5.

Nemesdömölki Olvasókör 1902. július 19.

25 Országos Levéltár K. 150-1875-III.-19233

26 O. L. K. 150-1880-III-4 21177

27 O. L. K. 150-1886-VII-8-55642. Időrendben az első három egyesület működéséről voltak adatok, alapszabályuk leföthelyének elkérülése kutatásom eredménye.

28 A többi tárgyalta egyesület alapszabalya található: Vas megyei Levéltár. Alispáni iratok. Celdömölki egyesületek alapszabályai gyűjtf.

Kis Czelli Katolikus Legényegylet 1903. február 4.

Celldömölki Leányegylet 1906. július 1.

Celldömölki polgári olvasó és dalkör 1908. július 29.

Celldömölki Mozonyvezetők Otthona 1910.

Alsósági Rk. Ifjúsági Egyesület 1910. április 22.

Izsákfai Gazdák Olvasóköre 1911.

Alsósági Ev. Ifjúsági Egylet – fiú 1920. február 18. – leány 1930. november 16.

Celldömölki MÁV Vasutasok Köre 1926. szeptember 26.

Katolikus Kör 1933. április 29. (Alapítva 1932. március 28.)

Celldömölki Vasutas Mozdonyfűtők és vontatási Munkások Olvasóköre 1942. december 12.
Kemenesaljai Gazdakör. A fellelhető alapszabályuk évszámot nem tartalmaz, hiányzik a felzet is. A szövegből azonban kiderül, hogy a tagdíjat forintban fizetik. A forintot 1892-ben a korona követi, tehát korábbi alapítású. Az is elképzelhető, hogy a régi gazdasági egylet folytatva tovább működését, a kötelező szabályzat megalkotásával. A MÁV egyesületek és a gazdakör alapszabályát az illetékes szakminisztérium hagyja jóvá.

Társadalmi háttér

Egy kialakulóban lévő település, helyi társadalom, mint Kis Czell életében fontos láncszem 1790, a mezővárosi szabadalom, vásártartási jog elnyerése elindít egy jól nyomon követhető gazdasági fejlődést, piacközponti, közvetítő kereskedelemben betöltött szerepe révén távol vonzaskörzete. Iparosok, kereskedők, kisebb számban értelmiségiek, tőkével bíró zsidóság alkotja az első polgárságot, anyagi és számbeli növekedés vezet el az első, új elvárások keretei között munkálkodó egyesületek alapításához.

1871-től a vasút foglalkoztatásra gyakorolt hatása lesz meghatározó. Ma már a várost alkotó Alsóság, Izsákfa községekben az egyházaké a kezdeményezés, ők szervezik és segítik egyesületeiket. Az iskolákat megnyíjják az egyesületek számára.

A szerveződésekben tehát felekezeti és szakmai irányultságot figyelhetünk meg, de jelen van egy elkülönülő, zártabb értelmiségi közösség és a gazdasági kérdések iránti komoly érdeklődés. Idővel néhány szervezet megszűnik, tagjai más egyesületekhez csatlakoznak, tagozódnak. Néhány egyesület hatókörét járási szintre terjesztik ki.

A reformkori társaskörök, kaszinók tömeges megjelenése Széchenyi István angliai tapasztalataival igazolt azon felismerésen alapul, hogy a magas fokú angol civilizáltság nem a kormány, hanem a közös célkért összefogó egyesületek munkálkodásának eredménye.

Hasonló nézeteket vall Eötvös József kulturpolitikus felismerése. Az alulról jövő kezdeményezés gyümölcsöző szerepét, programot hirdet, a népművelési egyletek széles körű létesítését szorgalmazva írja. „Ha van feladat, amelynek megoldására az állam minden hatalma elégtelen, ez a népművelés, oly feladat ez, melyet csak a nép maga oldhat meg.”²⁹

Nagy kár, hogy az „intelligencia” elküönül a néptől, pedig jól felfogott érdeke azt követelné, hogy a nép élére álljon, oktassa, vezesse. Aki pedig erejét gazdaságilag jobban szeretné és akarja érvényesíteni annak mindent meg kell adni arra, hogy iskolán kívüli oktatásban részesüljön. Amikor a helyi sajtó megjelenik, e témakörbe tartozó írások hasonló nézeteket tükröznek. Említsünk közülük néhányat.

Kaszinók, társaskörök, hasonló szellemi vállalkozások létesítése érdekében emel szót a Kis Czell és Vidéke azzal a meggyőződéssel, hogy ezek a tömörülések nemcsak az egyes polgárt, hanem a nemzet javát szolgálják, hazafias, társadalmi és egyéni cél érdekében tevékenykednek. Ezeknek az egyesületeknek az a kötelességük, hogy fejlesszék az elemi tudományokat, a közművelődést ápolják, és emeljék az ipart, kereskedelmet, és a földművelést előremozdítsák. Az olvasókörök hivatva vannak a nép lelkivilágát nevelni, nagy költőink eszméit közkinccsá tenni az olvasást szükségletté fejleszteni. A célok eléréséhez a vezetőséget kell gondosan megválasztani.³⁰ E gondolatokban benne van az egyesületek céljainak és feladatának több lényeges eleme.

Másutt ezt olvashatjuk. A téli időszak a nép számára elvesztett idő, igen sokszor mulatozásal telnek a hosszú téli esték. Magyar ember könyvre nem áldoz, pálinkás bolt minden utcában van, míg könyvkereskedés 2-3 akad egy megyében. Kis nép vagyunk, létünk attól függ, tudunk-e a műveltségben előbbre haladni, lépést tartani a nyugattal. Mit ér a tehetség, ha nem fejlesztjük. Erőszakkal nem lehet előbbre jutni, rá kell szoktatni a népet az olvasásra.³¹ Az előrehaladásra vonatkozó megállapítás ma is időszerű.

A helyi közletről is kapunk tájékoztatást. Előítéletes társadalmi felfogások uralkodnak, az emberek végignézik egymást, irigység és üres gőg sok fontos kezdeményezést megbuktatott.³²

A felsőbb körök majdnem teljesen távol tartották magukat a kereskedő és iparos polgárság egyesületi életétől. Támogatásuk nélkül haszontalan volt minden igyekezet, mert nélkülük nem juthatott el a középosztály a haladás azon fokára, hol műveltséggel tekintélyt szerezhetne a kereskedelemnek, iparnak.³³

Hiányos gazdasági ismeretek folytán nem tud a kisgazda idejében védekezni a növényi kártevők ellen. A világ piacán pedig veszedelmes egyének karmai közé kerül, verejtékének jutalmát mások vágják zsebre. Volt a járásnak egy gazdasági egyesülete, mely nagy érdeklődés mellett jött létre, de az érdeklődés lanyhult, eredményesebben kellene működni a káros gazdasági közállapotok megszüntetésében. „Ám a nemtörődomség zsiabasztja a vezető egyéniségek kedélyeit,” pedig a hálás földművelőknek még az unokái is áldanak azokat, akik apáikat a kulturálódás útjára vezették.

A képviselő-testület Pálovcis József bíró elnökléte alatt többek között a népkönyvtárak felállításáról is tárgyalt. Rövid vita után a népkönyvtár felállítását nem tartják szükségesnek, mivel az egyesületekben van könyvtár. Ezen az ülésen Pleitnits Ferenc ügyvéd indítványozta, hogy Gyarmaty Jánosnak, aki 20 ezer forintot hagyott a celli rk. gyermekek iskoláztatására és Felső-

30 Kis Czell és Vidéke 1899. augusztus 27.

31 K. C. V. 1900. január 14.

32 Kemenesaljai Lapok 1897. december 12.

33 K. C. V. 1899. július 2., július 16. 1899. 3. sz.

büki Nagy Sándornak, aki 50 ezer forintot adott a kórház építéséhez, a képeit festessék meg. Gyarmaty nevét akkor már tér viselte, ezért elvetik, Nagy Sándor képét azonban megfestik, de indítványozzák, hogy végezzenek gyűjtést, mert a kórház a járásé is.³⁴

Egy városi képviselő indítványozza, létesítsenek üdülőparkot. Nem volt válasz, mert a város anyagi viszonyai nem engedik meg ezt a fényűzést, hogy 8-10000 forint költségű üdülőpark épüljön az akkori nyomasztó viszonyok között, amikor az ipar pang, a polgárság nyög az adók alatt. Nem engedhető meg, hogy a polgárokat 20-30%-os pótdadóval sújtsák. Más lenne, ha ... Amit elutasítottak, a felhagyott téglagyár helyén egy ember, Göttmann Bódog Félix saját erőből megoldott, ligetet épített.

A Katolikus Legényegylet alakulásakor éles hangú támadásban részesül, mert szerintük az ifjúsági önképzőkörnek versenytársa akar lenni. Rosszallották ezt az eljárást, mert ilyen kis városban felekezeti egylet nem állhat fenn a tagok csekély létszáma miatt, egyébként is a tagok kétharmad része katolikus.³⁵

A cikk írójának igaza van, amikor a széthúzásra céloz, azonban állításával szemben éppen a felekezeti egyleteket azok, amelyek hosszú időn keresztül stabilan tudnak működni, megfelelő háttérrel, szervező erővel rendelkeznek – hasonlóan a MÁV-hoz, ők tudnak otthont, székházat építeni, melynek megléte, véleményem szerint, a fennmaradásban fontos szerepet játszik. Az élet ezt igazolta.

E néhány példaként említett újságicikk nem éppen hízelgő kortárs véleményekben némi túlzás is lehet. Mutatja egyfelől a helyes előrevívó törekvéseket és feladatokat, másfelől utalnak azokra az ellentétekre, amelyek sokáig megvoltak. Idővel a szembenállás, ellentétek elsimulnak, enyhébb formában azonban néha előjönnek különböző rétegek és felekezetek között.

E néhány véleményből látható, nem egységes a befogadó közeg. A lakosság jelentős hányadának műveltségi szintje alacsony. Az első hivatalos népszámlálás idején, 1870-ben a lakosság 35%-a se írni, se olvasni nem tud. Az arány 1910-ben már 26%-ra csökken, miközben a népesség gyarapszik.³⁶ (Összevont adatok Cell, Ság, Izsákfa.)

A Kis Czellben működő gazdasági egylet irodalmi tevékenységet folytatott, működésről azonban csak szórványos adatok vannak, ennek ellenére okunk lehet feltételezni a folyamatos működését az első alapszabállyal ellátott egylet megjelenéséig. Az elnevezések: Olvasóegylet, Kaszinó, Polgári Olvasókör, Legény Egylet, Önképzőkör, Vasutas Kör, stb. bár különbözőek működésük célját, tartalmát illetően sok azonosságot mutatnak, amennyiben valamennyi egylet tagjainak művelődését, tanulási, szórakozási, közelet gyakorlását segítő lehetőséget biztosítanak a hozzá szükséges eszközök megteremtésével.

Az egyletek működéséről fontos tájékoztatást adnának azok a jegyzőkönyvek, melyeket az alapszabály előírása szerint a közgyűlésekről, választmányi gyűlésekről minden egyletnek vezetni kellett. Az egyletek társadalmi jellege miatt iratanyaguk levéltárba nem került. Ezek a fontos iratok minden bizonnyal a második világháború és az egyletek felszámolásának áldozataul estek. Ami itt-ott még maradt, azoktól az 50-es évek elején szabadultak meg,

34 K. C. V. 1900. március 18.

35 K. C. V. 1903. január 4.

36 Vas megye 1870-ik évi Népszámlálási eredménye. Szombathely 1871. 22-25. l.

mint „nemkívánatos” múltbéli emléktől. A levéltárakban ugyanakkor megtalálhatók az egyesületek alapszabályai, főleg ezekre és a helyi sajtóban megjelenő írásokra tudunk támaszkodni. Az egyesületek a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabályok nélkül nem működhettek. A belügyminiszter nemcsak a törvényességre ügyelt, hanem a közösségi elvek megtartásának feltételeire is. A felügyelet arra utal, a működés csak a törvényesség keretei között lehetséges. Amennyiben az egylet alapszabályában előírt célját be nem tartja, hatáskörét túllépi, a működést felüggesztheti és végleg meg is szüntetheti. Ilyen esetekkel nem találkozom, a problémás cikkelyeket már induláskor tisztázták. Erre több példát találunk.

Példák módosításokra, hiánypótlásra. A Kis Czelli Olvasó Egylet határozza meg, az érvényes szavazathoz milyen taglétszám és szavazati arány szükséges, milyen módon hívják össze a választmányi gyűléseket, a jegyzőkönyveket kik hitelesítik. Fel kell venni az alapszabály-tervezetbe a módosítás vagy megszűnés esetén hozott határozatot, a belügyminiszterhez fel kell terjeszteni. A Kis Czelli Önképzőkör számára a belügyminiszter előírja, hogy rögzítsék, ki helyettesíti az elnököt, illetve kiskorúak csak szülői vagy gyám engedélyével lehetnek tagok. A Budapesti Közlöny hivatalos rovataiban tegyék közzé az alapszabályt, a belügyminiszter jóváhagyta. Egyébként a közlönyben való közzététel megszűnéskor is kötelező volt. A Kis Czelli Polgári Olvasókört arra utasítja, határozzák meg, ki végez pénztári utalványozást, és a választmány határozata ellen a közgyűléshez kell fellebbezni.

A Katolikus Legényegylet alapszabályán ott találjuk a püspök megjegyzését. „Az elnök a mindenkor kis czelli plébános helyettes.” A belügyminiszter viszont előírja, hogy a plébános helyettes csak akkor tekinthető elnöknek, ha az elnökséget elfogadja, továbbá a választmány összes határozatait, a közvetlenül hozzá utalt ügyekben halasztó hatály nélkül a közgyűléshez fellebbezhető.

A különböző belügyminiszteri észrevételek elfogadása után kialakult alapszabályok képezték a működés alapját.

Tudunk alapszabály-módosításokról. Az 1889-ben alakult kaszinó alapszabályát 1929-ben és 1937-ben a mindennapi élet változásaihoz igazították. Ismerünk egyesületeket és újra alakulást. 1902-ben az ifjúsági önképzőkör, miután soraiiba a kereskedelmi ifjúság is belépett, nevét Iparos Ifjúsági Önképző Körre változtatta. Hosszas előkészületek után 1899. december 10-én megalakult a férfi dalkör, melynek elnöke Zatureczky Géza, és később egyesüleinek a Polgári Olvasókörrel. Elfogadják annak alapszabályát, de azt kifogásolják, hogy a dalkör tagjainak semmi jogot nem biztosított, csak akkor, ha a dalkör tagjai egyben az olvasókörnek is tagjai lesznek. 1908-ban elnök Pletnits Ferenc, alelnök a ligetet létrehozó Göttmann Bódog. A Polgári Olvasókör a háború és forradalom alatt tönkrement, tagjai szétszéledtek. Leikes emberek támogatásával 1924-ben 103 taggal újra megalakult.

A belügyminiszter által jóváhagyott első alapszabállyal a Kis Czelli Olvasó Egylet rendelkezett. A jóváhagyásra felterjesztett alapszabályhoz csatolták az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvét, szerencsére ez kézbe vehető. Mint első kezdeményezők megérdemlik, hogy nevüket felsoroljuk.

Jelenlévők az alakuláskor:

„Sánta József, Zsigmond István, Szabó Mihály, Khaum György, Khaum Fülöp, Kreika Károly, Wendler István, Wendler György, Páfi Ferenc, Fischer Fülöp, Fischer Lipót, Pauer Ignác, Géfin

Imre, Géfin György, Havasy Béla, Havasy Sándor, Weisz Béni, Weisz Kálmán, Grósz Henrik, Baranyai Zsigmond, Baranyai József, Sixc Adolf, Rózenberg Lajos, Rózenberg Henrik, Pikk Henrik, Pikk Miska, Rabl Lipót, Gaál Sándor, Mód Lajos, Nagy Sándor, Dominkovics Elek, Rosenheim Ferenc, Pálffy Sándor, Lovasdy Ede.

Tisztségviselők

Elnök: Szadler Antal, Alelnök: Havasy Béla, Jegyző: Pálfi Sándor, Pénztáros: Pikk Henrik, Ellenőr: Lovasdy Ede, Háznagynő: Rózenberg Henrik, Könyvtárnok: Novák Ödön.

Választmányi tagok

Beltagok: Eörsy László, Wendler József, Ritt Károly, Freund Benedek, Berzsényi Dezső.

Kültagok: Marton Pál, Weisz János, Tóth János.

Békebírák: Pikk Henrik, Kovács Antal, Gaál Sándor.

A belügyminiszter által kiegészítésre visszaküldött első alapszabályt 1875. február 28-án módosítva elfogadják, és újra felterjesztik. A jelenlevők között még az alábbi nevek szerepelnek:

„Tegyei Lajos, Gömbös Sándor, Krausz Mihály, Krausz Fülöp, Kaffi Mihály, Seiber Bernát, Hönig Béla, László József, Zalavány György, Tóth József, Aistadler József, Aistadler Ignác, Stiner Fülöp, Steiner Jakab.” Az alapítók induláskor 49-en voltak.

A saját művelődésüket, társasági életüket fejleszteni akaró iparosok, kereskedők és néhány értelmiségi kezdeményezését kell dicsérsí. Az iparosok között mára kihalt mesterségek képviselőit találjuk, bábos, gombkötő, sörfőző, két szűrszabó. (Utóbbi mesterség megerősíti a szűr használatát Kemenesalján.) Közülük voltak-e tagjai a korábbi gazdasági egyesületnek, nem tudjuk, néhány azonos névvel később más egyesületnél is találkozunk.

A jól szerkesztett szabályzatok fejezetekre és paragrafusokra tagolódnak. Van, amelyik 55 pontban foglalja össze a működés feltételeit, melyek a napi gyakorlatra világítanak rá, mi mindezzel foglalkoznak működésük során.

A következőkben ezeket vegyük sorra.

Célok - eszközök

Általánosságban elmondható, célkitűzés könyvtár létesítése, újságok, folyóiratok járatása, a társadalmi élet élénkítése és az összetartás, különösen a fiatalok összefogása.

Könyvek, különböző sajtótermékek, rendezvények, oktatás szerepe meghatározó, később a rádiók alkalmazásával bővülnek a feltételek. A Kis Czelli Olvasóegylet az irodalomnak saját körbeni ismeretek terjesztését, a társalgás és eszmecsere általi kölcsönös művelődést és nevesebb időöltést foglalkozást jelöl meg. Könyvtárat alapít, ahol hazai és jól megválasztott külföldi lapok, folyóiratok is rendelkezésre állnak. Teke és egyéb játékszatalokat állítanak fel, farsangon néhány táncestet és hangversenyt szervez.

A Nemesdőlki Olvasókörben újságok, könyvek által az önművelődést és csendes szórákossággal a műveltségnek a családban, társadalomban való terjesztését kívánják szolgálni.

A Kis Czelli Önképzőkörben az ifjúság önművelődését, irodalmi munkálkodását, alkalmi szavakat, felolvasásokat jelölik meg. Utóbbiak a nyári hónapokra korlátozódnak, mivel a mű-

kódó tagok tanulmányaikat városokban folytatják. Minden tag egy idényben háromszor szavalt vagy felolvas, két írásbeli dolgozatot hoz, év közben valamelyik társával három dolgozat szintű levelet vált. Aki feladatát elmulasztja, 20 krajcárt fizet a könyvtár részére. Ennyit fizet az is, aki a kapott levél bírálata nem tudja felmutatni.

Az Alsósági Katolikus Egyletbe a tankötelezettségnek eleget tett földműves ifjúság összefogását jelölik meg, kiemelve a vallás-erkölcs és hazafias szellemben való képzést. Közhasznú, főleg a földművelés körébe vágó ismeretek terjesztése mellett tisztességes szórakozás szervezését is lehetővé teszik. Az oktatás áll hittanból, ének, olvasás, számolás, földrajz, történelem témakörökben. Az ének kivételével a tagok minden ilyen foglalkozáson kötelesek részt venni.

Az Izsákfai Gazdakörben a földműveléssel foglalkozó gazda osztály ismereteit elméleti és gyakorlati úton kívánják előmozdítani. Szakelőadásokkal a tagok szabadidejük hasznos előltesében közreműködhetnek. Olvasás fejlesztésére, ismeretek szerzésére könyvtárat létesítenek.

A Katolikus Legény Egyletben cél a mesterlegények további képzése, az erőteljes vallási és polgári érzület felgerjesztése és ápolása, hogy derék és tisztességes ipartestület képeztessek. Összejövetelekre alkalmas helyiséget kívánunk létrehozni, melyben nyilvános előadások, a tagok vallási és egyéb szűkebb, hasznos ismeretbeli oktatása folyhat, alkalmas iratokat olvashat. Fontos cél a kötelességek katolikus kereténél hű és pontos teljesítése.

A Katolikus Körben, Cell és környéke katolikusai közt a katolikus szellem és összetartás érteinek élénkítése, katolikus irodalom és művészet pártolása az elsődleges cél. Könyvtárat létesít, hírlapokat, folyóiratokat szerez be, művészeti előadásokat, hangversenyeket tart.

A Vasutas Körben hírlapok, ismeretterjesztő szakkönyvek, heti, havi folyóiratok olvasása biztosított, a célszerűen összeállított könyvtárban. Családi estélyeket szerveznek. A vasutasok anyagi és erkölcsi gondozása mellett fontos a nemzeti öntudat, hazafias érzések ébrentartása.

Vasutas mozdonyfűtők és vontatási munkások olyan érinkeztési központja kíván lenni, ahol a társas szórakozás, önművelődés, hazafias célú eszmecsere előmozdítása a cél. Kizárja a szolgálati ügyekkel való foglalkozást. A kör a vagyonához mérten segítyt nyújt. Az 1943. évi karácsonyi ünnepségen Szabó Károly elnök vezetésével Vas Béla fűtőházfőnök közel ezer pengőt osztott ki az arra rászorulóknak.

A Kemenesaljai Gazdakörben a hazai, különösen celli járásban földműveléssel foglalkozó gazdák szellemi művelődését, anyagi jólétét elméleti és gyakorlati eszközökkel kívánja emelni. Céjük továbbá az éghajlati viszonyoknak megfelelő ipari növények, állattenyésztés, földművelési gépek megteremtése. Közvetítő szerepet vállal termények vételében, eladásában.

Az 1889-ben alakult kaszinó 1937-ben harmadszor módosított alapszabálya, elődje a reformkori kaszinó célját igyekszik átvenni. Ismét Kemenesalja társadalmi életének központja akar lenni, művelti társalgás, közhasznú ismeretszerzés keretei között. Tagsága jegyzőket, ügyvédeket, tanítókat, mérnököket, földbirtokosokat, magasabb beosztású tisztviselőket tömörít.

Az egyesületek jól körülírt szabályozása, esetenként változó körülményeikhez igazító módosítás mellett találkoznak a célok olyan értelmezésével, ami új elemet, feladatot jelent.

A Katolikus Kör például befogadja az alakuló orvosi zenekart. A harmincas évek közepétől vannak közös programok. 1943-ban, miután Dinkgreve Nándor lemond a Kemenesalja c. lap kiadásáról, tovább működött. A kör hivatva érzé magát arra, hogy Celldőlki és környéke szellemi irányításában részt vegyen, szolgálja a keresztény Magyarország gondolatát.

Nyilván a nagy létszámú tagságból eredően a meglévő bizottságok mellé újabb öt, hitbuzgalmi, kulturális, szervezési, sajtó, szociális bizottságot működött.

A tagok és felvételük

Szinte minden egyesület, különböző módon, de nyilvánítja, hogy csak jó hírnevű, becsületese, hithű, fedhetetlen jellemű egyén lehet tag. Van, ahol csak férfiak, másutt férfiak és nők, vallásra való tekintet nélkül, megint másutt katolikus ifjú, általában nagykorú polgár lehet tag, aki önként akar a nemes társaság tagja lenni. Kiskorúak nem vagy csak kivételes esetben vehetők fel. Számított a vallási hovartartozás, a protestánsoknál nagyobb a nyitottság.

A felvételhez két ajánlóra volt szükség, ők a belépőért erkölcsi felelősséget vállalnak. A belépő tagdíjat fizet, általában 2-3 forintot vagy koronát, később pengőt. Van, ahol ennél többet határoznak meg, mindig a közgyűlés dönt a tagdíjakról. Az alapító tag belépéskor nagyobb összeget fizet. A tagság többféle címen szerepel: beltág, kültág, működő, pártoló, alapító, dísz- és tiszteletbeli tag. A pártoló és kültág jogai korlátozottak, a helyiségben megjelenhet, foglalkozásokon, rendezvényeken részt vehet, azonban indítványt nem tehet, szavazati joga nincs.

Önképzőkörben működő tag, aki a középiskola alsó tagozatát elvégezte. Celladóműkőn vagy a környékén lakik. Pártoló tag bárki lehet, aki egy évre 2 forint tagdíjat fizet. Polgári olvasókörbe rendes tag helybeli és nemesdömölki lehet, távolabb élők kültágként léphetnek be.

A Kermenesaljai Gazdakörben alapító az, aki 50 forint kézpénzt vagy a közgyűlés által bármikor felmondható 5%-os kamatozó kötvényt helyez el a választmánynál. Rendes tag 3 évre fizetett előre, évi 2 forint tagdíjat. Pártoló, akinek 30 forinton aluli adót kellett fizetni, 3 évre egy forint tagdíjat fizetett.

A legnagyobb létszámú Katolikus Körben van dísz-, tiszteletbeli tag, akit az egyesület körül szerzett különös érdemeiért a közgyűlés választja. Alapító az évi tagdíj tiszteresét adományozza, mely adomány alapítóke, a kamatai használhatóak fel. Rendes tag csak helybeli férfi és nő lehetett, kik a közgyűlés által megállapított évi tagdíjat fizetnek. Pártolók az évi díj felét fizetik.

A Katolikus Legényegyletben rendes tag lehet minden fedhetetlen mesterlegény, rendkívüli tag lehet minden fedhetetlen keresztény iparos segéd. Alapító tag egyszer és mindenkora 20 koronát fizet, a pártoló egy évre 2 koronát. Itt találkoztunk beiratkozási díjjal. A felvételre jelentkező tag 70 fillért fizet a pénztárba, jelentkezési jegyét kap, neve felkerül a jelöltek táblájára, s ha ellene kifogás nem merült fel, két hét múlva felvették. A felvett tag köteles minden vasárnap az egylet pénztárba 10 fillért befizetni.

A Vasutas Körben rendes tag csak magyar állampolgár, MÁV alkalmazott, nyugdíjas vagy nyugbérbes lehet. A rendes tag belépéskor félévre egy pengő beíratást, ezen kívül minden évben 8 pengő tagdíjat fizet. A pártoló tag beiratkozáskor nem fizet, de köteles évi 6 pengő negyedéves részletekben befizetni. A tagok felvételét általában az elnök vagy valamelyik tisztségviselőhöz érkező kérés alapján a választmány végezte. A választmány határozata ellen a közgyűléshez lehetett fellebbezni. A felvételről titkosan szavaztak.

Az alapszabályok foglalkoznak a tagság megszűnésével is. Ok lehet elhalálozás, önkéntes kilépés, kizárás, ha jogerősen elfélték, vasúti szolgálatból elbocsájtották, a kör helyiségeiben illetlen és rendezavaró magatartást tanúsít, egyenetlenséget szít. A kilépést egy-három hónappal korábban kellett bejelenteni.

A tagok jogai és kötelességei

Az alapszabályok mindenkire egyformán vonatkoznak és kötelezőek. A rendes tag tisztásra választható, a közgyűlésen javaslattevő és szavazati joggal bír. A pártoló vagy külső tagokra ez nem vonatkozik, de a programokon részt vehetnek, könyvtárat, játékokat használhatnak. A tagnak jogában áll néhányszor ismerősét vendégként a körbe elvinni, azonban a vendég nevét a magáéval együtt be kell jegyezni a vendégkönyvbe. A tagnak kötelessége a rendet megtartani, tagdíjat fizetni, könyvtárat szabályszerűen használni. Rongálásért kártérítéssel tartozott. Egyházi egyesületben – miután vallás-erkölcsi ápolás is feladatuk – az egylet rendes tagjai jeles napokon, feltámadási, Florián-napi körmeneteken zászlójuk alatt vonultak a templomba. Kötelesség voltak karácsony és húsvét táján gyómní és áldozni.

Itt említjük meg, a sági katolikus egyletnek védőszenije Szent Imre, kinek név ünnepén szent misét tartottak az élő és holt lelkekért. Fővédnökük a mindenkori főpásztor, illetve káptalani helynök.

A katolikus legényegylet védőszenije Szent József, ünnepén avattak fel az új tagokat, ilyenkor tartják évi rendes közgyűlésüket. Az önképzőkör védnöke Hollósy Jusztinián dömölki apát.

Az egyesületek egy része alapszabályában is rögzítette, mikor állnak a tagság rendelkezésére. Általában vasárnap egész nap, 8-20 óráig, leszámítva a misek, istentiszteletek idejét, hétköznapi 8-20, 22 óráig tartanak nyitva.

Az egyesületek ügyeinek intézése, irányítása

A közösségi élet gyakorlása a közgyűlés újján valósul meg. Az egyesület ügyeit a közgyűlés felügyelete alatt álló tisztségviselők és a választmány intézte. A tisztségviselőknél elnök, al-elnök, jegyző, pénztáros, ellenőr, könyvtármok, háznagy elnevezésekkel találkozunk pontosan leírt feladatokkal. Nagyobb létszámú egyesületekben, mint a Katolikus Kör, főtítkári, főrendező, ügyész is szerepel. A Gazdakörben közigazgatási és statisztikai, földművelési és gépészeti, állattenyésztési és értékesítési, kertészeti-szőlészeti, mérészeti, háziipari szakosztályok működnek, melyek önállóak, saját körben elnököt és jegyzőt választanak.

A Katolikus Körben kultúr, vigalmi, hölgyválasztmányi, könyvtár bizottság, mint állandó bizottságok működnek, és mint előzően láttuk, idővel új bizottságokat hoznak létre.

A tisztségviselőket és a választmányt, a közgyűlést általában 3 évre, a tisztségviselők közül az elnököt 3 évre, a többi tagot 1-3 évre választják. A Katolikus Körben és a Vasutas Körben a választmány egyharmada évenként cserélődött, az első két évben a kilépőket sorsolták.

A közgyűlés feladatkörébe tartozott a választmány előterjesztésének megtárgyalása, a választmány által kötött megállapodások jóváhagyása vagy elutasítása. Titkos szavazattal döntött a tagfelvételi és kizárásról, a tagdíjat megállapította. Felülvizsgálta a számadásokat az egyesület pénzügyének felhasználását, nagyobb kiadásokat, megrendeléseket, továbbá bármely tag által tett indítványról döntött.

Rendes közgyűlést évente egyszer tartottak, a Gazdakör a mezőgazdasággal összefüggésben, áprilisban és novemberben hívta egybe a közgyűlést. Rendkívüli közgyűlést akkor tartottak, ha 10, 20 vagy a Katolikus Körben 50 rendes tag az előírt időben írásban kérte.

A Vasutas Körben pedig, ha a választmány vagy 30 rendes tag írásban kérte, de az országos hatóságnak bejelentési kötelezettséggel tartoznak. A közgyűlés akkor határozatképes, ha a tagok többsége jelen van. Fontos ügyekben, mint alapszabály-módosítás, kétharmados részvételre volt szükség.

A közgyűléseken, amennyiben 10 vagy a Katolikus Körben 40 tag együttesen kívánta, akkor titkos vagy személy szerinti szavazással történt a határozathozatal.

A választmányok létszámánál 8-10-24-51 fővel találkozunk. Azokban az egyesületekben, ahol kültagok vannak, arányos képviseletet kapnak. Az Olvasó Egyletben például a 8 választmányi tagból 3 volt vidéki. A tagok szavazati jogukat személyesen gyakorolhatják.

A Vasutas Kör alapszabálya lehetővé teszi, hogy a közgyűlésen magát – mert éppen szolgálatban van – meghatalmazással képviseltesse, de a szavazást gyakorló legfeljebb 3 szavazatot képviselhetett a sajátján kívül.

A választmány intézte az egyesület ügyeit, szerződést kötött, a vagyont kezelte, a tagfelvételtől és kizárásról intézkedett, a számadásokat ellenőrizte, nagyobb összegeket utalványozott, kisebb összegekben az elnök utalványozott.

A közgyűlésre kerülő jelentéseket, indítványokat előkészítette, az egyesület állapotáról jelentést állított össze, végrehajtotta a közgyűlés határozatait, felügyelte a pontos tagdíjfizetést, ellenőrizte a tisztségviselőket, pénz- és anyagkezelést. Problémák esetén rendkívüli közgyűlést javasolt. A választmány határozata ellen 15 napon belül a közgyűléshez lehetett fellebbezni. A legnépesebb tisztikara a Katolikus Körnek volt, 19 fő.

A Katolikus Kör 400 taggal alakult meg, választmányja 51, tisztikara 19 főből áll. A háborús időkben 1944-ben is 340 rendes és 14 pártoló tagja van. A második olyan egyesület, aminek megmaradt az alapításkor készült jegyzőkönyve a tagok névsorával. Terjedelmi korlátok miatt csak a tisztikart soroljuk fel.

Elnök: Jándi Bernárdin dömölki apát, társelnök: dr. Horváth Károly perjel plébános, I. alelnök: dr. Bisitzky András gyógyszerész, II. alelnök: Szabó Károly gőzmalom tulajdonos, főtákar: dr. Pinter József főjegyző, titkár: Leitner Tivadar segédjegyző, főrendező: Németh Sándor Vas megyei Mezőgazd. Takarékszövetkezet, jegyző: ifjú Berkes János segédjegyző, ügyész: Novák Jenő ügyvéd, pénztáros: Ifj. Milkovits János m. királyi állampénztári tiszt, ellenőr: Haraszthy László m. királyi állampénztári tiszt, ellenőr: Tóth István takarékpénztári pénztáros, könyvtáros: Szabó József polg. iskolai tanár, I. háznapy: id. berkes János ny. máv s. tiszt, II. háznapy: idős

Béressy Sándor nyug. máv altiszt, III. háznapy: Velekei Mihály fekáletelep vezető, számvizsgáló: Dely László Vas m. Mezőgazd. Takarékszövetkezet igazgató, számvizsgáló: Ertl János máv főtiszt, számvizsgáló: Vértessy Gyula Szombathelyi Takarékszövetkezet igazgató, Valamennyien celdömölki lakosok.

Elnök a mindenkori dömölki apát, társelnök pedig a plébános. Később az alelnökök a polgári rendből kerülnek ki.

A már említett főtákar eljár a kör összes ügyében, a kört a sajtó előtt képviseli, a választmányt tájékoztatja. Az ügyész jogi tanácsadó, peres ügyekben a képviselő szerepét tölti be. A főrendező a kör estélyeit készítette elő.

Másutt találkozunk 3, illetve 5 tagú békebírákkal, akik az egyesületben esetleg felmerülő nézeteltéréseket tisztázták.

Az egyesületek pénz- és egy részük állóeszköz vagyonnal is rendelkezett. A vagyon alapját a tagdíjak, adományok, saját rendezvényeik bevételei képezték. Vagyomukat önzetlen támogatással, saját szereplésükkel önréből rakták össze.

Az alapszabályok előrelátóan arra az esetre is rendelkeztek, hogy mi legyen a vagyon sorsa, ha valamilyen oknál fogva az egyesület megszűnik.

Több egyesület úgy határoz, hogy megszűnés esetén vagyonát a kórházra hagyja. A Kemesaljai Gazdakör vagyonát a Vas Megyei Gazdasági Egylet veszi át, azzal a feltétellel, hogy ha újra alakul, a tőkét visszakapja.

A Katolikus Legényegylet mindaddig fennáll, míg legalább 20 tagja van. A vagyonról a közgyűlés olyképpen határoz, hogy egy helybeli római katolikus jótékony célra fordíttassék.

A Nemesdömölki Olvasóegylet feloszlata esetén a vagyont egy újabb hasonló kör megalkulásáig kamatozás végett a Kemenesaljai Takarékpénztárba helyezik el, a betétkönyvet a közszégi előjáróság felügyelete alá helyezik. A Vasutas Kör, ha feloszlik a közgyűlés határozata folytán, a vagyon odaítélése előtt a hozott határozatot jóváhagyásra a főhatóságukhoz, a kereskedelmi miniszterhez felterjesztik.

E vázlatos ismertetésből is érzékelhető, az egyesületek jól szabályozott működése, számos korai elemét látjuk a mai közigazgatási gyakorlatnak.

Egyesületi zászlók

A régi időkben megszokott látvány volt, amikor egy-egy közösség zászlója alatt vonult. A zászló, mint az összetartozás szimbóluma, része egy közösségnek. A Katolikus Legényegylet már induláskor alapszabályában rögzíti, a tagok jeles ünnepeken, körmenetekben zászlójuk alatt vonulnak a templomba. Neki tehát régóta van összetartozást szimbolizáló zászlója. A MÁV Dalkör, Ev. Ifjúsági Egyesület, más egyesületek szintén volt zászlójuk.

Érdekesnek tűnik, hogy a szervezetségéről híres MÁV egyesületek közül a nagy múltú Mozdonyvezetők Orthona csak évtizedek után avat zászlót. Időrendben a Vasutas Kör fennállásának tizedes jubileumára kapott zászlót egész napos ünnepség, dalos találkozója keretében 1937. szeptember 5-én. A dalos külfölvonatok érkezésekor a MÁV Haladás fúvószenekara ját-

szott. Halász Gyula állomásfőnök üdvözlő az érkezőket, köztük a díszvendégeket, Kintzig Ferenc kormányfőtanácsost és feleségét a zászlóanyát.

A dalosok és egyesületek zászlójuk alatt vonulnak a Szentháromság térré, ahol Hohkold István bíró tart üdvözlő beszédet, amire Polgár István MÁV főtanácsos válaszolt. Magyar ruhás lányok szalagot kötnek a zászlókra. A résztvevők tábori misén, az evangélikus templomban istentiszteleten vesznek részt. Tíz órára a hősök emlékművéhez vonulnak, beszédek hangzanak el és koszorúznak, majd a zászlóavatás színhelyére, a községháza nagytermébe vonulnak. Halász Gyula elnök, utalva a vasutaság jelentőségére, a magyarság és a község életében betöltött fontos szerepére, felkéri Jándi Bernardin dömölki apátot a zászló felszentelésére. Ezt követően Kintzig Ferencné zászlóanyja „megkoszorúzza a gyönyörű fehér zászlót”. Egyik oldalára a magyar címert az őrző anyalokkal, a másik oldalra a vasutas szárnyaskereket hímezték. A zászló Buváry Józsefné szombathelyi iparművész nő alkotása. Díszbéd következett a vasutas kör kerthelyiségében. A főtéren a MÁV Haladás fúvószenekar térzenét ad, a sportpályán a kórusok lépnek közönségük elé. Este táncmulatság és esti szerenád következett, illetve zárta a népiünnepélyt. Az ereklyék sorsát nem ismerjük, a kör épületébe 1945-ben ukránokat telepítettek, sok kárt okoztak másutt is.

Az elküldött MÁV egyesületek egymástól távol eső időben jöttek létre és önállóságukat végig megőrizték.

A Csellódömölki Mozdonyvezetők Otthona csak vizsgázott aktív vagy nyugdíjas mozdonyvezetőt fogad be. Alapító tag 20 korona alapítási díjat fizet. A rendes tag 2 korona beíratási díjat, havi 1 korona tagdíjat, a pártoló 2 korona beíratást és negyedévenként 2 koronát fizet. A szervezeti életet rögzítő iratok, jegyzőkönyvek nem maradtak ránk, alapszabályával nem találkozom, ezért itt említiük. Fehér Tamás nyugalmazott fűtőházfőnök kutatása, néhány visszaemlékezés, szákszavú újságcikk hír formájában ad némi eligazítást.

Alapítás időpontja 1910. november 21., szervezője Takátsy Kálmán gépészmérnök. Vezetősége: elnök Schmidt József, alelnök Asbóth Gyula, titkár Schneider Ferenc, pénztáros Sallér Lajos, jegyző Kolarits Károly, ellenőr Jeranek Károly, Dobos Ferenc, Sümegi Gyula. Védnök a mindenkori fűtőházfőnök.

Önálló épületük nem volt, működési helyük bérelmény. Hosszú ideig Asbóth Gyula főmozdonyvezető Deák Ferenc utca 27. számú ház udvari épület két termét bérlék, később Horváth Mihály ny. mozdonyvezető Petőfi utcai házában volt bérelményük.

A korabeli sajtóhír szerint 72 taggal alakultak meg. Az alapítási évet, 1910 nem vonjuk kétségbe, de visszautalva a tárgyalt egyesületekre, itt is figyelembe kell venni a főhatóság jóváhagyási dátumát, mert ez hiteles, ezt azonban nem ismerjük, a hivatalos dátum bizonyára itt is későbbi. Annál is inkább, mivel a MÁV keretében működő egyesületek alispán, belügyminiszter, a jóváhagyó szakminiszter a szolgálati út. 1946-ban már a felszámolást előkészítő törvény megjelenésekor kerül a jóváhagyás a belügyminiszterhez.

Az utódok őriznek egy 1912-ben készült tablót, melyen 58 személy fényképe látható, vélemények szerint ők lehetnek az alapítók, a kölömbségként mutatózó 14 fő pedig pártoló tag, nem rendelkeztek az alapító vagy a rendes tagok jogaival.

A működés jelentős időszakáról nincs hitelt érdemlő adatunk. Visszaemlékezők szerint a gazdasági válság időszakában, a vasutas sztrájkok idején működését felfüggesztik.

Újabb fellendülés 1939-ben kezdődött Vas Béla fűtőházfőnök kinevezésével és Farkas István körü elnök megválasztásával. Rendbe tették a kör dolgait, ők kezdeményezték és valószínűleg meg a zászlószentelést. A jeles alkalomra 1943. május 16-án került sor színpompás körülmények között.

Kora reggel a Haladás fúvószenekara ébresztette a nagyközség lakóit. Az állomás előtti Horthy Miklós téren gyülekeztek a budapesti, szombathelyi, zalaegerszegi mozdonyvezetők küldöttségei, a helyi egyesületek. A főtéren vonulnak, felekezetiüknek megfelelően misén, istentiszteleten vesznek részt. Tíz órakor az Országzászlónál gyűltek össze. Az országzászlót 1939-ben avatták fel, azóta ott tartják a megemlékezéseket. Farkas István a mozdonyvezetők elnöke mond beszédet, koszorúznak és felszólalásokat az összes vendégzászlót.

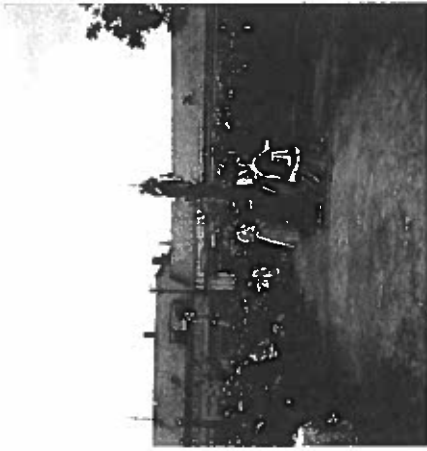
A Griff szálloda kertjében zajlott le a zászlóavató ünnepség. Vértessy Vilmos miniszteri tanácsos ünnepi beszédében a mozdonyvezetők nehéz és önfeláldozó munkáját méltatta, majd Nemes Vazul plébános, Molitőrisz János esperes, Jakab Lajos református lelkész megáldja a zászlót. Ezután Szabó Károlyné zászlóanyja „megkoszorúzza” a mozdonyvezetők zászlóját, a zászló rúdjaiba az első szegyet beverte, majd a fővédnök és a védnök tette ugyanezt jelmondatuk kíséretében. A Griff nagytermében közös ebéd következett, ahol pohárköszöntők hangzottak el.

A sajtó elismerő hangon ír az aláíratos zászlóanyáról, „aki eszményien szép és izléses magyar ruhában mindenki gyönyörűségére igazi magyar úriasszonyként töltötte be a zászlóanyja méltóságát”. Jól illeszkedtek hozzá környezetének tagjai, a bájos nyoszoló lányok, Eltz Miri grófné és Molitőrisz Kató. Emelték az ünnep fényét a gyönyörű magyar ruhás lányok az egyes zászlók mellett.”

Szabó Károlyné zászlóanyja a nevével viselő szegyet beveri a zászló rúdjaiba

Így zajlott le egy zászlóavatató ünnep egykoron

A zászlószegek három méretben készültek, és a tulajdonos nevét tartalmazták. Avatás után mód nyílt zászlószegek vásárlására, összegét nem ismerjük. Farkas István elnök szervező munkájának eredményeként meglett a zászlótartó rúd. A maradékból egy Kossuth-címer alakú táblát készítettek. A zászlóra széfeskörrű gyűjtést végeztek, ebből fizették a zászlót és a zászlószentelés ünnepélyt. A zászlótartó rúdon néhány üres hely található, ahol egykor zászlószegek voltak.

Farkas István elnök utódainak beszélt arról, hogy a zsidóság is vásárolt zászlószeget, 100 pengőt adtak. (Egyben vagy külön-külön, nem tudni.)

Ebből gond lett, mert Farkas Istvánról Szombathelyen számon kérték, miért fogadta el a zsidók jelentkezését – 1943-ban vagyunk. Visszaadták a zászlószeget, a visszajáró pénzt azonban a zsidóság nem fogadta el.

A zászlót 2002-ben restauráltatták. A restaurátor hiteles leírása szerint mérete 151,5 x 106,5 cm. Anyaga kék selyemmatlaszból készült, pamutvászon beléssel. Mindkét oldalán aranyozott ezüst-fonalas domborhímzésű írás látható. Egyik oldalon a CELLDÖMÖLKI MOZDONYVEZETŐK OTTHONA, alatta selyemmel kivarrt 328 sorozatú gőzmozdony és vasúti kocsi, alatta évszám 1910-43. A másik oldalon ISTENNEL HAZÁNKÉRT ÉS NEMZETÜNKÉRT felirat, alá a koronás címert hímézték (üfestséssel és láncóltéssel), melyet két angyal tart.

A zászlót az utódok 2003. május 16-án újraszentelték, óvják és védik a régi idők tanuit, erekeit.

Székházak

Az egyesületek tartós működéséhez a székházak, otthonok jelentették a biztonságot. Amíg ilyen nincs, különböző vendéglők adtak helyet. A sorban minden vendéglő szerepel. A helyi lapokban nagy számban találunk hirdetésekkel, ki, mikor és hol tart rendezvényt. Előfordult, hogy több egyesület azonos időben akart rendezvényt tartani, nehezen jutottak dűlőre. Éles hangú

víták folytak az újság lapjain. A rendezvények a vendéglőknek is hasznosítottak, ugyanakkor több egyesület rendezvénye könyvtára javára és az egyesület működésének segítésére irányult.

Találkozunk a vendéglők igénybe vétele elleni tiltakozásokkal is, azonban ahol létszámuk, anyagi helyzetük nem tette lehetővé egy önálló otthon létesítését, bérletét, felosztáshoz, más egyesületbe tagozódáshoz vezetett.

A Katolikus Legényegylet már induláskor alapszabályában rögzítette egy alkalmas helyiség megszerzésének szándékát. Hosszú ideig azonban bérelt helyiségekben működönek, a Király János utcában. Két helyiségük volt.

Voltak olyan idők, amikor a felekezeti elkülönülés nem gátolta, hogy evangélikus fiatalok is rendszeresen járjanak a legényegyletbe. Az ismertségen túl, ennek még két oka lehetett. A bérlemény udvarán tekepályát építettek és 1923-ban korlátlan italmérési engedélyt kaptak, amit végig megtartottak. Amikor megfelelő tőkéjük gyűlt össze téglajegyekből, színdarabok bevételeiből, hozzákezdtek otthonuk építéséhez.

Az alapkövet 1926. november 21-én tették le, az avatás pedig 1929. augusztus 4-én történt. A Katolikus Ház néven ismert épület jobb szárnyáról van szó.

Az 1923-ban alakult Katolikus Kör hozzáépítette saját otthonát, avatása 1933. augusztus 20-án történt. Érdemes megemlíteni, hogy a működő egyesületek zászlójuk alatt jelentek meg az avatáson. Eredetileg egy nagyteremből, egy kisebb helyiségből és italkimérésre alkalmas helyiségből állt. Itt is volt tekepalya. A manzárdszobában kapott lakást Szukics Pál gondnok, ő kezelte az italmérést is. Az italmérés indokolta, hogy tisztújítások alkalmával, a vezetés mellett pincekezelőt és borvasárlót is választanak. Szükséges megjegyezni, saját tőkéjük mellé kölcsönt vettek fel.

A celli vasutások 1926-ban azzal a kéréssel fordultak a nagyközség képviselő-testületéhez, hogy otthonuk építéséhez adjon telket. Celldömölkön 700 alkalmazott van, szétszórta élnek, nincs egy helyiségük, ahol ügyes-bajos dolgaikat megbeszélhetnék – panaszojják. Egy évvel később a „zárkó kalapácsütésével” megtörtént az avatás. A Koptik utca elején lévő szárnyaske-rekes épületet Bárdossy Gyula állomásfőnök avatta fel. Az otthon 28000 pengő hitelből épült.

Képek a Rákóczi utcai iskola udvarán állott régi ifjúsági otthon életéből

Az Evangélikus Ifjúsági Egylet tagjai kezdetben tanteremben gyűltek össze, iskolaidőben ez nem kis gondot okozott.

Amikor a Rákóczi-Árpad utca sarkán elkészült új iskolájuk, az építésre használt felvonulási épületet tették rendbe, itt helyezték el könyvtárukat is. Hiányát érezték egy nagyteremnek, ezért úgy döntöttek, a jelenlegi helyiség mellé egy nagyobb termet építenek, ahol a közönség számára is rendezhetnék előadásokat, esteket. A nőegylet 100, a község 700 pengő segélyt szavazott meg és megkapták a régi dómóki iskola bontott anyagát. A terv azonban nem valósult meg, mert az iskolaszék nem járult hozzá az udvar csökkentéséhez, beépítéséhez. Hosszú vita után – mert a központban szerettek volna építkezni.

1933-ban úgy döntöttek, a templom szomszédságában új otthont építenek. Tervezője Berzsenyi J. Miklós. Elfogadták a gyülekezet kérését, egy segédlelkési szobát is felépítenek. Azt vállalták, hogy az épületet fokozatosan hozzák tető alá. Egy fiú-, egy leány-, egy sporttermet, nagytermet és segédlelkési szobát foglalja magában. 1935-ben június 23-án és 30-án Az ezüstkőcsag című énekes színdarabot már saját otthonukban adták elő zsúfolt nézőtér előtt. Igaz, a terem még ajtó és ablakok nélkül volt, de a kedvező időjárás lehetővé tette az előadást. Az 1936. december 31-i közgyűlésen örömmel jelentik, az épület kőműves munkája elkészült. A következő évben arról határoznak, hogy tekepályát építenek, és egy biliárdasztalt szereznek be.

A 30-as évek elején önálló helyiséget akart építeni a Gazdakör a Széchenyi és Rákóczi utca által határolt területen, ezt a tervező Berzsenyi J. Miklós mondta el egy beszélgetés során, de valamilyen ok miatt nem épült meg.

A Kemenesaljai Kaszinó működése során többször felmerült a közóhaj egy nagyobb és megfelelő önálló helyiségre. A tagok összetételét ismerve, nekik lett volna módjuk, de maradtak előbb a Hungária, majd az Új Kávéházban. A kaszinónak 1937-ben, alapszabályuk módosításakor 62 rendes és 20 külső tagja van. Tisztkarában a következők szerepelnek: elnök Wimmer Lajos dr., alelnök Dely László, titkár László Lajos dr., könyvtáros Szabó József, számvizsgálók Körtvéyes István, Ludván Sándor, Bártfai Miklós.

Választmányi tagok: Bakonyi József, Dombay Alajos dr., Gábori Ernő dr., Halász Gyula, Hethéssy Elek dr., László Lajos, Miskolczi Béla, Nagy Imre, Paár József, Sándor Zsigmond, Scheiber Zsigmond dr. és Szabó Károly.

A ma már városunk részét képező Sagon és Izsákfán működő egyesületek iskolai tanteremben gyűlnek össze.

Egyesületekben folyó munka

Az egyesületek legfőbb szerve a közgyűlés, itt döntenek minden fontos kérdésről. Üléseik lefolyásáról jegyzőkönyv készül, két hitelesítő aláírásával, amit a következő közgyűlésen felolvasnak.

A jegyzőkönyveknek nyoma veszett. Egyedül az Evangélikus Nőegylet (1906) 1920–1943 időszakban vehető kézbe. A nőegylet karitatív tevékenységét rögzíti, továbbá rendezvényeit, ame-

lyeknek bevételeiből évi 400–500 pengő adományt osztanak szét. Első elnökük dr. Hethéssy Eleké. Még az Evangélikus Ifjúsági Egylet 1930–1945 között keletkezett jegyzőkönyvei tanulmányozhatóak a Lelkészi Hivatalban, ők is főként egyházi dolgokat rögzítik, de van utalás egyéb tevékenységükre. Alapítva 1920-ban. Az egyesületet egyházi és világi elnökök irányítja. Hosszú időn át meghatározó: Bácsi Sándor, Molitorisz János, Csaby József lelkészek, Ludván Sándor tanító és Berzsenyi J. Miklós mérnök, egyesületi titkár munkálkodása.

A helyi sajtó igyekszik nyomon követni az eseményeket, sokszor csak rövid hír formájában, néha fontos részletekre is kitérnek, az egyleti élet elemeiről, véleménynyilvánítási, gazdasági helyzetük alakulása, a tagok által végzett munkáról kapunk információt.

A működés egy-egy területeiről vegyünk néhány példát.

A Katolikus Kör 1935. évi közgyűlésén Jándi Bernadín apát, elnök nyitó beszédében összefoglalásra, megértésre, a kör felvirágoztatására hívja fel a tagok figyelmét, utal a nehézségekre. Lajtai Tivadar köri titkár tájékoztatja a jelenlévőket, hogy tagjaik száma 400-ról 238 rendes és egy pártoló tagra csökkent. Van még 31 olyan tag, akik különböző használatért évi 8 pengő tagdíjat fizetnek. Az elnök felolvassa Pintér József köri főtítkár tisztségéről lemondó levelét, javasolja, fátározása elismerésül mondjanak jegyzőkönyvi dicséretet. A javaslat mellett és ellene két-két felszólaló érvelt.

Szabó Károly alelnök indítványára a közgyűlés az elnöki javaslatot nem fogadja el. Szabó Károly szerint Pintér József főtítkár helytelen politikája a tagsökkenés oka. A tudósításból nem derül ki, mi volt a lemondás oka, például több hónapos betegszabadság? Nem valószínű. Politikai ellenfelei részéről érkező nagy sajtónyilvánosságot kapott támadásban kereshetjük a lemondás okát. Nem feledhetjük el a gazdasági válság okozta megélhetési gondokat egyes csoportoknál, ami kihatott a tagságra, létszámcsökkenésre.

Az elnök azt a kérdést is felveti, hogy a körmek a jövőben lehetnek-e más felekezethez tartozó pártoló tagjai. Ezt a felvetést sem fogadják el, mondván a községben sok katolikus él, közülük kell új tagokat bevonnai.

Számot adnak pénzügyeiről, éves bevételük 4999, kiadás 4990 pengő, ebből 2200 pengő székház után járó tartozás törlesztése. Még fennálló tartozás 12000 pengő.

Megállapítják a tagdíjat, a rendes tag 4, a pártoló tag 2 pengőt fizet. Abban is döntenek, hogy a jövőben a három háznagy helyett egyet választanak. Tisztújítás következtet, csak az elnök marad, a vezetőség többi tagját lecserélik.³⁹

Létszámgondok az Evangélikus Ifjúsági Egyletben is felmerülnek, az 1933. évi közgyűlésen Porkoláb János vezetőségi tag elfogadhatatlannak tartja, hogy míg a lányok 40-en, a fiúk csupán 22-en irták alá az 1933/34. évi tagívet. Indítványozza, szervezzenek cserkészcsapatot, ami hamarosan meg is történik.

Találkozunk még a harmincas évek elején, induláskor az Árpád utcai otthonban tapasztalt rendellenességgel, amit közgyűlésen az elnök szóvá tett.

A téli folyamán már délelőtt megjelennek az egyesületben, befűtenek, egész nap szól a rádió, elfordul, hogy éjfélig maradjon, pingpongoznak, néhányan ittasan jelennek meg, italt hoznak magukkal. (A Katolikus Legényegyletben hivatalos italmérés van.) Polgár Zoltán tag rámutat,

a vezetőségben van a hiba, mert ritkán vannak jelen, úgyszólván csak gyűlésre járnak. Indítványozza, az alelnöki tisztséget bizonytalan időre függesse fel a taggyűlés. A kezdeti nehézségeken hamar túljutottak, házirend készül, amit 1931. április 10-én a közgyűlés több módosítással elfogad. Megszűnnek a problémák.

A házirend a nyitvatartást délután 5-10-ig javasolja, vita után 3-tól 10-ig módosítják, kivételes esetekben 11 óráig lehetnek nyitva. Este 7-8 óra között csendes órát kell tartani, úgy döntenek, ha a többség úgy kívánja. Pingpongozni tekintettel a nagy villanyfogyasztásra, csak délután lehet, ez a közgyűlésen úgy módosul, pingpongozni nyitvatartás alatt lehet. Később ez úgy változik, kedden-pénteken-vasárnap megszorítás nélkül lehet pingpongozni, a többi napokon villanygyújtás után óránként 40 fillért kell fizetni. 1936-tól, miután továbbra is nagy használatnak örvend, a fűk 1 pengő, a lányok 50 fillér évi összeget fizetnek előre.

A felfüggesztésre szóló javaslat, mivel az egyesület része az egyháznak, az egyházi férfiakat a vezetésből kizárni nem lehet, a leghivatottabb vezető a mindenkori segédlelkész, az indítvány nem tárgyalható. A fenti két eset arra is példa, hogy a véleménynyilvánítás, bírálat egyházi rangsorban is érvényesül.

A gondok mellett röviden érintsük az asztaliteniszező eredményeit is, mint a sakk, asztali kugli, teke, kirándulás melletti nagyon népszerű sport tevékenységet.

Sokat gyakorolnak, házi bajnokságokat rendeznek. Példájuk ösztönözte a Katolikus Legényegylet, az Izraelita Ifjúsági Egylet vezetőit arra, hogy felkérik őket egy kétnapos verseny rendezésére. 1935. február 23-24-én erre sor is került a Griff-szálló nagytermében. Üdvözlő beszédet mond Szabó Károly malomtulajdonos, Berzsenyi J. Miklós mérnök és Blettler László kereskedő, bizonyára ők a csapatok vezetői. Szabó Károly az asztalitenisz sport fejlesztése céljára, vándordíjként egy ezüst serleget ajánlott fel. A két napos verseny győztesei; Egyéniben Gréczy Ferenc, párosban a Gréczy-Mike páros, csapatban Gréczy-Mike első, Bácsi-Hubert páros harmadik. Valamennyien az Evangélikus Ifjúsági Egyesület tagjai. A díjakat Pintér József főjegyző és Porkoláb János adta át. (Celldőmölki Hírlap, 1935. márc. 3.)

A Katolikus Kör 1943. évi közgyűlésén Nemes Vazul társelnök a kör élet fellendítésének felteveliről, a vallásos élet és a hazafias gondolkodás hatásos elmélyítéseről beszélt. A háborús körülmények miatt nem alakult ki lendületes munka, a titkár beszámolójából ez tűnik ki.

Nemes Vazul bejelenti, a Kemenesalja című hetilap régi tulajdonosa Dinkgreve Nándor lemondott a Katolikus Kör javára. A működéshez a miniszterelnökség sajtó osztálya megadta az új lapengedélyt. A felelős szerkesztő és kiadó munkakörét ideiglenesen még Dinkgreve látja el. 1943. november 27-től Horváth Lajos tanító a lap szerkesztője.

Nem akarnak hitbuzgalmi lap lenni. Történelmükben két eszme irányította a nemzetet, a vallás és a hazaszeretet. E két eszmét akarják szolgálni a jövőben is, a keresztény Magyarország, igazság és nemzeti eszmék lelkiismeretes szolgálatával kíván példát adni ellenségnek és bárátnak, írta Nemes Vazul.⁴⁰

A közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetet mond Nemes Vazul plébanosnak, Neszmélyi Gyula orvos alelnöknek az ügy érdekében végzett önzetlen munkájáért.

A Katolikus Legényegylet 1944. március 19-én tartott rendes közgyűlésén Nemes Vazul plé-

bános, elnök az elmúlt négy évtizedre emlékezve, a végzett munkát elemezve hangsúlyozta, egyesületük sokrészét nehéz körülmények között eredményesen végezte a fiatalok összefogását, lelki gondozását, vallási, szakmai, családi és társadalmi életre való felkészítését és ezért sokan fáradoztak.

Egyházi vezetők, akiknek a kör irányításában meghatározó szerepük volt. Hollósi Rupert, 1920-tól Jándi Bernardin apátok. Elnökök – az apátság története alapján – Graizer Piusz – 1905, Dr. Szinek Izidor 1905-1909, Bán János 1910-1917, Kúhár Flóris hittudós 1917-1922., Horváth Károly esperes plébanos 1922-1941., Nemes Vazul 1941.

Évértékelésükben elhangzott, ünnepélyesen 9 új tagot avattak, 4 tag távozott más városokba. Többen katonai szolgálatot teljesítenek. Eredménynek tartják, egy táborba tömörítették a legényegylet régi tagjait, akik máj, mint mesterek szereznek megbecsülést a tisztas iparnak. Gondot fordítanak a fiatal tagok önképzésére, hétről hétre legényestek keretében más-más tart szakmába vágó előadást, felolvasást, amihez többen hozzászólnak.

Előző évben Berkes Jenő tag Szent József serleget adományozott az egyesületnek. Minden évben belevésik annak a nevét, aki a serlegbeszédet mondja védőszentjük, Szent József ünnepén, ezzel az ifjúság önképzését szolgálják.

Mit értsünk a serlegbeszéden? Ne csak pohárköszöntőre, hanem tartalmas emlékbeszédre gondoljunk. Eredete Széchenyi Istvánhoz köthet. Végrendeletében 200 aranyat hagyott egy ezüstserleg elkészítésére, ami a Nemzeti Kaszinó tulajdona marad és évente egyszer a Kaszinó ünnepi gyűlésén a legjobb magyar borral töltsek meg és őrítsék a kupa tartalmát az ő emlékére. A kupa felirata: „Nem hal meg az, ki honosainak emlékezetében él.” 1846-tól 1944-ig a politikai, gazdasági, kulturális élet vezető személyiségei, választott képviselői tisztelegtek a nagy hazafi emléke előtt.

A legényegyletnek serleget adományozó Berkes Jenő bizonyára tudott a serlegbeszédéről és hagyományt akart teremteni.

Nemes Vazul Kúhár Flórisról mond emlékbeszédet, aki a kritikus időben keményen megállta helyét. A kommün alatt háromszor elvitték, vasutas hívei azonban kiszabadították. Celli éveiben a legényegylet elnöke, a bencés nővérek zárdájából 1917/1918-ban polgári leányiskolát szervez, ennek igazgatója. Ő indítja el Berecz Skolaszúkat, bencés nővert a szerzetesi életre és lesz a Szent Benedek Leányainak Társasága megalapítója.

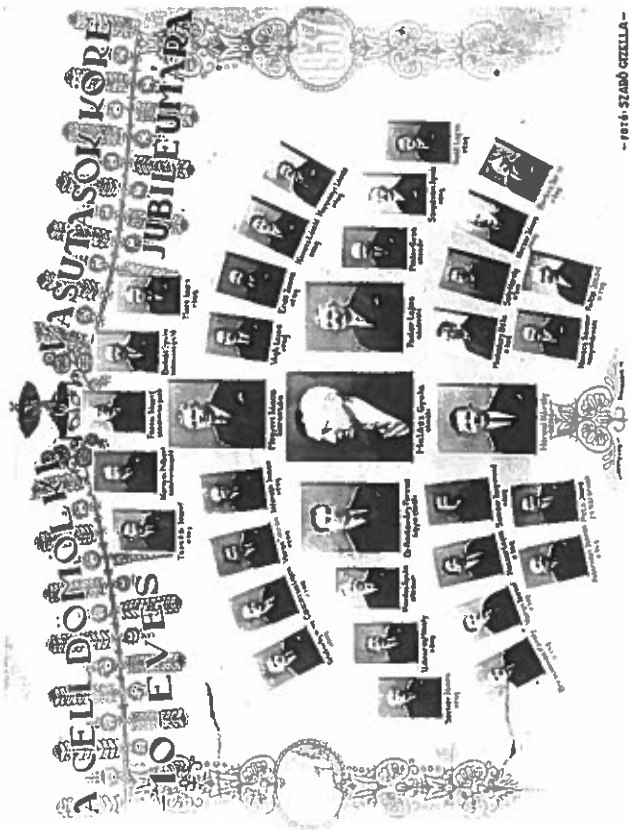
Az első világháború utáni nehéz időszak kihat a társadalmi életre. Kúhár Flóris úgy látja, Cell-dömők közönségének igényeit néhány vidéki színészi előadás, néhány műkedvelő előadás és táncmulatságok szolgálják. Celldömőknek módja volna élénkebb szellemi életre, kis erőfeszítéssel könnyen rendezhetne tartalmas felolvasásokat, koncerteket. Jónak tartaná, ha megalakítaná Vas vármegyei Kultúregyesület celldömölki körét, ahol szabad oktatás és a népművelés bizottságai életet lehelnének eddig holt területekre. Ez a vágya nem teljesült, de egyre többször kerül szóba az önálló otthon létesítése.

A közgyűlésen ezután Kúhár Flóris arcképét elhelyezik az egyesület székházában. Fehér asztal mellett Rosta Ferenc mondta el serlegbeszédét és neve másodiknak került a serlegre, Márkus Lászlóé mellé, aki tavaly az első beszédet tartotta.⁴¹

A Vasutas Kör élénk érdeklődés mellett Halász Gyula állomásfőnök elnökléte alatt tartotta közgyűlését 1938. március 26-án.

Megjelentek Polgár István tanácsos, miniszteri körmezbizott, Miskolczi Béla fűtőházfőnök, Sándor Zsigmond osztályfőnök, Vig Lajos szertárfőnök és az állomás szabadnapos tisztikara. A kör elnöke méltatta az egyesület tagjainak összetartozását, áldozatkésztségét, az elmúlt 10 évben tapasztalt összefogást, ami lehetővé tette, a székház építésével felmerült 28000 pengős tartozást kifizette.

Részleges tisztújításra került sor, majd teleplezték a kör nagytermében elhelyezett tablót, mely a tízéves egyesület vezetőségét ábrázolja. A tablót Dinkgreve Nándor, felvételeket Szabó Gizella fényképész készítette.⁴⁷

A Vasutasok Köré vezetősége 1937-ben

Induláskor szabályzatokban megfogalmazott célok – irodalomterjesztés, önművelődés, elméleti és gyakorlati képzés, hazafias és vallásos szellemű nevelés egyesületeink működésének alapját jelenti. Állami intézmények hiányában az egyesületek vállalják fel a közhasznú ismeretek terjesztését, vagyis az iskolán kívüli népművelést.

A 20-as évek második felétől fontos szerep jut a népművelési bizottságoknak. A sajtó is több hírből foglalkozik a megtartott előadásokkal. Vegyünk néhány példát az 1927/28-as évből. Irodalmunk nagyjai, Petőfi Sándor, Arany János, Madách Imre, Vörösmarty Mihály munkássága, egy-egy művének elemzése gyakori témája irodalmi esteknek. Szerepel az olvasás művé-

szete, művésztörténet, a természet szépségei vetített képekkel, a nyelv eredete, Balaton, a pénz, vulkánok és több előadást ölel fel a magyar nemzet története. Minden alkalommal van szavaltat, ének, zeneszám.

1935/36-os évad. Gyakran tartanak vallási tárgyú, hittétellel foglalkozó, hazaszeregetre nevelő előadásokat, szerepjátékokat.

A Katolikus Házban nagy érdeklődés mellett Horváth Károly esperes, plébános Karácsonyi misztérium címmel tartott előadása ünnepi hangulatban vezette végig hallgatóságát az egykor csak papok által előadott pástorjátékoktól a mai kolduló pástorjátékokig. A közreműködő cserkészcsapat élethűen mutatta be a kolduló pástorjátékokat, ahol már nem a Bellehem, hanem az ajándék, pénz a fontos. A műsört színesítették Szukics Rózsi és Varga József lélekel-emelő szavaltatai, továbbá Kamondy Ilus, Szomor Felician és Asbot Emil zenei trió karácsonyi száma. A passziójátékok a kör felnőtt tagjai nagy sikerrel adták elő a negyvenes években.

Az Evangélikus Ifjúsági Egyesület Uzennek az ünnepek című műsört mutatták be, melynek tárgya az egyházi esztendő, Jézus életének mozzanatai elevenednek meg 16 képben a közönség előtt, évről évre sok szereplővel, az ünnepeknek megfelelő ruházatban. Az előadást Huber István és Jakab Sándor segédlelkesek rendezték, az éneket Ludván Sándor karnagy tanította be. Műsorukat sikerrel mutatták be Sárváron is.

II. Rákóczi Ferenc halálának 200-dik évfordulóján több megemlékezést tartanak, főeseményként Jándi Bernadin apát méltatta a fejedelem életútját, küzdelmét a magyar szabadságért. Dombai Alajos járásbíró és Boros László kórházi orvos kurucz dalokat énekelt. Közreműködött az Uhlár Gyula vezette kórus, Falus Tamás revíziós dalát adták elő, amit Uhlár Gyula zenésített meg.

Petőfi Sándor költőre Szumrák Zoltán főorvos emlékezett, felesége Vincze Jolán Petőfi verseket szavalt, Boros László orvos és Koczor Dániel villanyszereelő vállalkozó megzenésített Petőfi verseket énekelt zenei kísérettel.

Trianonról évente megemlékeznek, a kereszt elkészültével járási gyermeknapot is rendeznek a hegyen.

Hősök napján, május 26-án az egyesületek együtt emlékeznek a hősi halottakra. Már az 1900-as évek elejétől megemlékeznek Virághalmi Ferenc 1848/49-es szabadságharcosról, akit Hollosy Jusztinián apát vendégeként itt ért a halál.

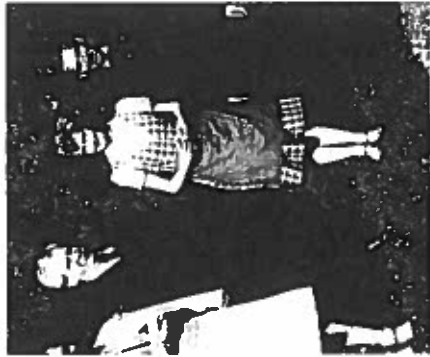
Több kórus működéséről tudunk, vezetőjük: Barabás György, Uhlár Gyula, Ludván Sándor, Szabó Jenő, Szórádi Dénes. Rendezvényeken rendszeresen szerepelnek, versenyeken vesznek részt. 1934-ben Cellődömölkőn rendezik az évi dalosversenyt, ahova 25 vidéki dalárda jelentkezett. A Katolikus Legényegylet 1926-ban Budapesten az országos dalszövetség versenyén 5-dik lett.

A helyi előadókka, közreműködőkkel rendezett irodalmi estek mellett ismert írók, költők meghívására is sor került. Karinthy Frigyes műsoros táncestély keretében állt közönsége elé 1914-ben, több szellemes kroit adott elő. Mécs László papköltő 1938. november 17-én a polgári iskola tornatermét megtöltő közönség előtt tartott szavaloestet. A találkozózt Kúhár Flóris egyetemi magántanár nyitotta meg, Bánhegyi László Mécs irodalomtörténeti szerepét méltatta, majd a költő több versét adta elő. Az istenhez szóló, a vergődő emberi lelket új életre serkentő gondolatokat a közönség nagy tetszéssel fogadta.

1940. június 9-én az Evangélikus Ifjúsági Egylet és református társaik meghívására Celledömölkre érkezett Mórincz Zsigmond író, akit megkülönböztetett tisztelettel fogadott az egyesületek vezetősege. A délelőtti órákban ismerkedett a helyi nevezetességekkel, köztük az ősi bencés templom maradványaival, gyönyörködött a Ság hegy és a Kemenes dombvidék látványában. Ebédre Jakab Pál állatorvos hívta meg az író. Délután Moltórisz János esperes és Kató lánya kíséretében Kemenessömjénbe utaztak Berzsényi Ádám földbirtokoshoz. Mórincz Zsigmond élénken érdeklődött minden után, ami nagy költőnkhez, Berzsényi Dánielhez kapcsolható. Visszaérkezés után látogatást tett a bencés rendházban, Jándi Bernardin apátnál.

Az irodalmi esten Nádassy Lajos református lelkész mondott köszöntőt, Mórincz Zsigmond „Magyar sorskérdések” címmel olvasta fel írását azokról a gondokról, amelyek megoldása a nemzet jövőjét befolyásolják. Cselényi József a korszak elismert magyar nőta énekese dalokat adott elő, Kussák István szavalóművész Ady Endre, Szabó Lőrinc, Erdélyi József versekkel szórakoztatta a nagyszámú és érdeklődő közönséget. Közreműködött a katolikus szalonzenekar.

Fényképfördek Mórincz Zsigmond író Kemenesalján, vendéglátó, Berzsényi Ádám földbirtokos és felesége társaságában

1943. november 15-én a református közösség a Griff nagytermét megtöltő érdeklődőnek rendezett irodalmi estet Kodolányi János író és Sinka István költő részvételével. Jakab Lajos lelkész köszöntötte az író vendégeket, a nagyközönség előkelőségeit, köztük Szabó Károly országgyűlési képviselőt. Kodolányi a magyarság helyzetéről értekezett, Sinka István verseiből olvasott fel. Az irodalmi est előkészítésében fontos szerepe volt Szalóky Lajos orvosnak.

Az is előfordult 1944 márciusában, hogy az Evangélikus Egylet felkészült győri, pápai, szombathelyi előadókat hív meg irodalmi estjére, ők mutatják be Reményik Zsigmond költészetét.

Az iskolán kívüli népművelés keretei a szépzérek fejlesztésére, művészeti ismeretekre is kiterjednek.

A rangos kiállítások közül Hánel Gusztáv festőművész kiállításait, a budapesti Szépművészeti Társaság kiállításán világhírű festők 200 képét állították ki a Korona nagytermében, Vaszary Munkácsy, Bihari, Mészöly és Riptl-Rónai képeit.

Alakult egy művész kolónia sz. Csorba Tibor polgármester tanár, író és festő irányításával. Első kiállításuk 1935 decemberében volt a község háza nagytermében. A kiállítók között van Bárdossy Zoltán, sz. Csorba Tibor, Dinkgreve Nándor, Dömölki István, Háczy Egon, Rács Imre, ifj. Szloboda Ferenc. A kiállítást Szomraky Zoltán igazgató főorvos nyitotta meg.

Sz. Csorba Tibor aukciós bemutatót is szervez. A kiállítók között találjuk Iványi Grünvald Béla, Kézdí Kovács László és több fiatal festőművész alkotását. Csorba Tibor önálló kiállítással is szerepel.

A celledömölki születésű Mórincz Sándor fiatal festő hazai bemutatkozó kiállításán április 9-19. közötti napokon 66 képét állítja ki. A tárlat látogatói meggyőződhetnek a 20 éves fiatal festő tehetségéről.

KEMENES

MÓRITZ SÁNDOR BEMUTATKOZÓ KIÁLLITÁSA

MORITZ SÁNDOR

CELLDÖMÖLK
1944. IV. 9-19.

Egy művész indul

Egy művész indult. Mórincz Sándor, 20 éves, aki az ősi koloniaszervezés és az előző kiállítások révén már ismertté vált. A kiállítások között találjuk Iványi Grünvald Béla, Kézdí Kovács László és több fiatal festőművész alkotását. Csorba Tibor önálló kiállítással is szerepel.

A kiállításra készült katalógus 66 festményt jegyez, 38 már magántulajdonban van, a többi kép 100-200 pengő közötti áron szerepel

Pápai, 1944. február.

A kiállításra készült katalógus 66 festményt jegyez, 38 már magántulajdonban van, a többi kép 100-200 pengő közötti áron szerepel

Farsangokon belépőjegyes táncmulatságokat, színvonalas dalesteteket szerveznek, vidám jeleneteket adnak elő. A bálokon cigányzene szól, Farkas Sándor zenekara szolgáltatja a talpalátalót. A Dömölki Evangélikus Egylet egész évben rendez műsoros teaeseteket.

A legényegylet a Griff nagytermében jelmezes Szobacica bált is rendez, ahol van bánya gróf Eltz Károlyné örméltósága személyében, neki mutatják be az első bálzókat.

Hallunk lampionos felvonulásokról, esti szerenádokról a vezetők névnapján.

Alsóságon az evangélikus egyesületek működésére felfigyelt az egyházi sajtó, közlésükből több fontos részletet ismerünk meg. (Harangozó. 1931. aug. 2.)

A fiúegyesület 1930. november 1-én tizenegyedik évét kezdte meg 65 taggal, céljuk a vallásos és hazafias érzés mélyítése és önképzés. Összejeveteleiket szombaton tartják, a többi napokon könyvtár, olvasási óra és játék szerepel.

Összejeveteleiken egy-egy tag önálló előadást tart, énekelnek, közös játékban vesznek részt. Az év folyamán 22 összejevetelet imádkozott 25 fiú, összesen 41-szer, szóloéneket énekelt 8 fiú 19-szer, szavalt 28 fiú összesen 66-szor, előadást tartott 10 fiú összesen 16-szor. A két vezető 4 előadást tartott. Összesen 146 szereplési alkalom volt, melyben a tagok majdnem mindegyike részt vett.

A lányegyesület 1930. november 16-án 44 taggal kezdte meg működését. Programjuk azonos a fiúkéval, csak ök csütörtökön jönnek össze. Húsz összejeveteleikön 143 szereplési alkalom adódott, énekelt 10 lány 22-szer, szavalt 26 lány 64-szer, előadást tartott 12 lány 48-szor. Itt 6 tag egyszer sem, 23, aki háromnál kevesebb-szer hiányzott. Ezen kívül sütő-főző, varró, háztartási tanfolyamon vettek részt.

Néhány évvel később, 1939-ben önálló tájékoztatója jelent meg a celli ifjúsági egyesületnek „Döcögő szekér” címmel. Egyházi vezetők mellett helyet kaptak a tagok versei, népdalok, szerepel a nepegeszségügyről, lakáskulturáról szóló irás.

A sági fiú egyesületről ezt olvashatjuk, minden hónapban új figyelőket jelölnek ki, az egyik a rádió gazdasági előadásait, a másik újságokat, a harmadik a tőzsdei piaci árákat, a negyedik régi magyar nőtálat, mások az egyházi újságok híreit figyelte, erről beszámoltak, amit vita követ. Esküvőre készülő tagjaiknak tánc-est keretében legénybúcsút tartanak.

Könyvtár

Az egyesületek pénz- és egy részük állóeszköz vagyonnal is rendelkeznek. A vagyon alapját tagdíjak, adományok saját rendezvényeik bevételei képezték, tehát önrészből rakták össze. Ebből gyarapították a könyvtárakat, építettek székházat, biztosították a folyamatos működés feltételeit. Minden egyesület rendelkezett kisebb, nagyobb könyvtárral, arra van többször utalás a korabeli tudósításokban, hogy rendezvényeik bevételeit, vagy annak egy részét könyvtáruk bővítésére fordítják, de konkrét adatot alig találunk.

A Vasutas Kör 1938. évi közgyűlésén 778 kötetes könyvállományt említenek. Az Evangélikus Ifjúsági Egyesület 1937. évi közgyűlésén 906 kötetet említenek, készülnék kiadni katalógusát is. Itt találunk adatot a gyarapításra is, megveszik Gulácsy Irén Pax Vobis című 3 kötetes regényét 15 pengőért. Kéz alatt vesznek 110 darab díszkötési könyvet á/2, 10 pengőért, 40 db. díszkötésű Jókai regényt, 40 db. „Korunk Mesterei” és 15-15 különböző íróktól származó könyvet. Megveszik a Tolnai Világ Lexikont 220 pengőért.

A könyvtár téli időszakban látogatott, főleg szépirodalmat olvasnak, a tagok 2, a kívüliek 4 fillért fizetnek, az 1932/33-as évadban 25 pengő kölcsönzési díj folyt be.

Újságok: Magyar Ifjúság, Ébresztő, Harangszó, Új Idők, Protestánsok Lapja, Evangélikus Ifjúság, Nemzeti Figyelő, Vasárnapi Könyv említésével találkozunk.

A Polgári Olvasókör megszűnésekor a húszas években 600 kötetről tesz említést.

Színjátászás

Egyesületeink életében két okból fontos szerepet kap a színjátászás. Az egyik, hogy a színdarabok bevételei jelentősen hozzájárultak az egyesületek működéséhez. A másik közösségi emberformáló szerepük, a zárt vidéki élet feloldása. A hetekig tartó próbák során nemcsak a beszédképességük csiszolódt, ismereteik gyarapodtak, magatartásuk változott, hanem szórakozási, társas együttléteit is jelentett számukra. Szerelmek szövedtek, házasságok bontakoztak ki. A két világháború közti időszakban különösen a felekezeti egyesületekben van hagyomány a színjátászásnak.

Röviden ejtsünk szót az amatőr színjátászás kialakulásáról.

A vándorszínészet, mint a politikai felvilágosodás eszköze, annak felismerése, hogy a németesítési politikával szemben a magyar nyelv ápolását kell előtérbe helyezni. Így van ez ország-szerte, a Nyugat-Dunántúlon különösen. Vas megye, látva a jelentkező igényeket, 1824-ben felvetette Zala, Veszprém, Győr, Sopron bevonásával egy nyugat-dunántúli színi kerület létrehozását.

1828-ban Szombathely város 1200 Ft segélyt ajánlott fel. A kerület újabb fóruma Kis Czeilben volt 1831. május 25-én. „Vas megye ide hívta, a mi szempontunkból színház történeti eseményre, az említett megyék képviselőit.

A terv szerint 24000 Ft alaptőkével működtetett társulat két-két hónapot töltene egy-egy megyeszékhelyen, nyári hónapokban Balatonfüreden léptek volna fel.

A színi kerület Kis Czeilben elhatározott formában nem valósult meg, Komlós Ferenc igazgató terve nem sikerült, bár a közgyűlés színhelyén, a Szarvas vendéglőben (Platán) a társulat fellépett, igyekezett bizonyítani a pártolás indokoltságát. A közös terv azért nem sikerült, mert közben néhány megyeszékhelyen állandó kőszínházat építettek, saját társulattal. Másutt vándorszínészek lépnek fel, folytatják szereplésüket nálunk is. Egy teljes szezonról, ami két hónapot jelentett, 1885. május-június hónapokban Kolozsváry József szintársulata lép fel a Hungária Szállóba (Király János utcában ma is meglévő épület) kertjében épített arénában és a Koronában. Sok szép estének nézünk elébe, írja a tudósító, és még az is megeshet, hogy egy magyar városban a német feliratú cégtáblák eltűnnek.

Néhány cím az előadott művekből:” Szabin nők elrablása, Falurossza, Peleskei nőtánuis, Sár-ga csikó, Buborékok, Piros bugyelláris, Tolonc, Aranyember.

1897 augusztusában egy társulat a Gyimesi vadvirágok című darabbal kezd. A szereplők közül kiemelik Latabár Árpád tehetséges fiatal színész alakítását.

43 Magyar Színház történet, 1790-1873. Bp. 1990. 161-162. l.

44 Kis Czeilnek még nincs újságja, a Körmenden megjelenő Rába Vidék 1885. május-júniusi száma részletesen tudósítanak a vándorszínészek itteni szerepléséről.

A vándorszínészek szerepét átveszik a helyi amatőr színjátszók, és a huszadik században, külföldön is a két világháború között éli virágkorát a mi városunkban is. A második világháború utáni néhány évben újabb fellendülés következett, de a Déryné színház térhódításával az amatőr színjátszás szerepe egyre csökken.

Egyesületi színjátszók

A vándorszínészek szereplésének ritkulása, elmaradása felszínre hozza a műkedvelő előadók iránti igényt, egyre többen vállalkoznak színdarabok bemutatására. Kiderült, jó bevételi forrás az egyesületek működéséhez azon túl, hogy a szereplők kedvelték az együttléteket, a közös munkát, szórakozást. Az előadott darabok, népszínművek, vígjátékok, operettek, találkoznak drámák előadásával is. Szükséges jelezni, a tárgyalt egyesületek mellett mások, például sportegyesület, tűzoltók, segélyező egyletek is rendszeresen adnak elő színműveket. A szereplők egy része több egyesületi előadásban részt vesz. Egy-egy évadban 3-5 színművet láthatott a közönség. Az első tudósítások között találkozzunk a „Sárga csikó” című színmű előadásával, Szinek Izidor plébános rendezésében. Az 1908. évi farsangon a Katolikus Legényegylet mutatotta be. A szereplők felülmúlták a várakozást, az előadást élvezte a közönség, a végén átadott virágcsokor kifejezte a közönség rokonszenvét, az iparosmesterek érdeklődését a legényegylet iránt. A szereplők neveit nem említik, csupán a kiemelkedőt alakító „Erzsike” nevét öröklítik meg. Vajon kinek a felmenőjét tisztelhetjük benne.

A szereplésekről készültek fényképek, de egy része elkallódott, amik kutatás után előkerültek, sokszor hiányosak. 70-80 év távlatából nehéz vagy lehetetlen a szereplők, az előadott darab címének, időpontjának azonosítása. Rádásul a szereplők jelmezben vannak.

Az Evangélikus Ifjúsági Egylet albumban gyűjtötte az előadásokról készült képeket, az elmúlt évtizedek itt is nyomot hagytak.

Az említett hiányosságok ellenére fontosnak tartottam minél több szereplőt közölni, hogy az előkerült képek és nevek a könyvben sokáig emlékeztessenek szülőikre, nagyszülőikre, akik évtizedeken keresztül szórakoztatták a színdarabokra fogékony közönséget.

A kép hátulján „Az iszákfalvi műkedvelők, 1928. április 15-én” olvasható

A földön ülők között középen Pál Rozália. Ülő sor balról jobbra Farkas János, Maimone Dezsőné (Németh Ágota?), Maimone Ottó (Dezső?), Maimone Anna, Maimone Sári, ———? Farkas Ilona, Horváth Rudolf. Ülő sor mögött balról a harmadik Horváth Pál, mellette Farkas Gyula, ———? Deé Anna szereplőket sikerült azonosítani.

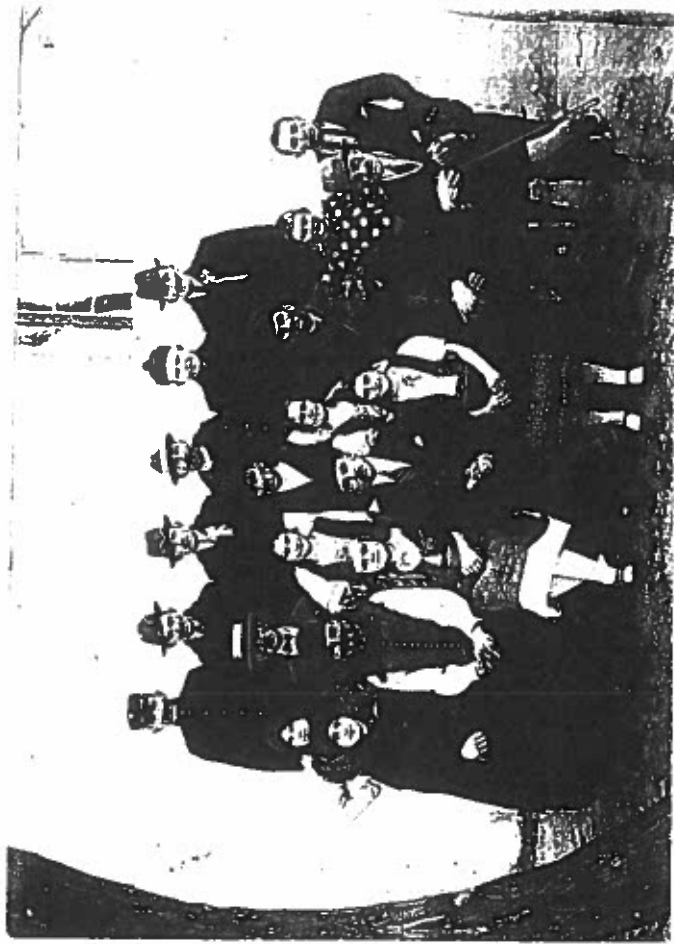

Iszákfalvi műkedvelők a 30-as években. Ülő sor jobbról balra, Farkas János, Farkas Ilona, Maimone Géza 1929-től tanít Iszákfalván. ———? Aló sor Horváth Pál, Farkas Gyula, ———? Mógottuk Parapatics Tamás, Pál Ernő, Szabo Mihály, Horváth Rudolf, Mészáros Gyula. Háttul Baracska Dezső. ———? Farkas János tűzoltó p

Az Alsósági Evangélikus Ifjúsági Egylet nagy sikerrel mutatta be Kodolányi János „Végrendelet” című parasztdrámáját. A darabot a Budapesti Belvárosi Színház tűzte először műsorára 1939. október 29-én. 1940. májusban Ságón és Celldömölkön bemutatott darab volt az első műkedvelői előadás, rendezte Szakály Dezső. A szereplők remekül helyt álltak, a tudósító kiemeli Somogyi Annuskát, aki egy öregasszonyt alakított – sokan megkönyyezték. Kiemelkedőt nyújtott Rempert Ibolyka: szomszédasszony, Somogyi Ida: Zsófi, Berecz Iluska: Zsuzsi, Hanzser Dénes: törvényszéki bíró, Somogyi Gyula: Parabák, Somogyi Miklós: községbíró szerepében.

Szakály Dezső több színdarabot rendezett, Ságón népszerű volt a színjátszás, jó szereplőkkel. Szakály Dezső írt közösség, szavalókórus által előadott műveket, például a Magyar akarat, 1933-ban nyomtatásban is megjelent. A Trianoni kereszt avatásakor, 1934. szeptember 23-án, fiatalok és idősek 200 fős, háromszólamú kórusa tett maradandó benyomást a többbezzres résztvevőkre. Írt színdarabot, Harmadás Jóska című népszínművét többször előadták.

A Celli Evangélikus Ifjúsági Egylet 1930. május 10-11-én a Korona nagyertermében adta elő Herzeg Ferenc: Gyurkovics fiúk című négy felvonásos operettjét Rosta Endre és Kustyán Jolán főszereplésével.

További szereplők: Nagy Mancsi, Kustyán Irén, Macsotay Irma, Szarka János, Nagy Sándor, Kutasy Lajos Pethő Ferenc, Ambrus Juci, Bognár Erzszi, Mörítz István, Szarka Károly, Bognár István, Bagarus Sándor, Patai Béla, Szarka Annus, Brezsán Irén, Nagy Jolán, Bagics Mariška, Horváth Terus, Vadocz Irma, Mészáros Terus, Szabó Gyula, Varga Lajos, Szabó János, Szabó Károly, Horváth Zoltán, Kovács István, Szabó Dezső. Rendezte és betanította: Csáby József segédlelkész, Vincze Jolán tanító.

Kálmán Imre: Marica grófnő 3 felvonásos operett Uhlár Gyula rendezésében 1936. február 3. és 7.

Szereplők: Marica grófnő: Pintér Rózsi

Populesku herceg: Farkas Jenő

Zsupán báró: Németh Boldizsár

Tasziló gróf: Nagy József

Liza grófnő: Csányi Panni

Libenberg báró: Mihók József

Cecília hercegnő: Poor Ilus

Kudeika komornyik: Déri Géza

Mihály: Bognár Lajos

Cigányprímás: Asbóth Emil
 Lajcsi cigány: Nagy Károly
 Lidi cigánylány: Szabó Margit
 Ilka Marica barátja: Fekete Ilona
 Magyar ruhás lányok: Szukics Rózsi, Kerék Irma, Szukics Marika
 Vendég hölgyek: Óri Manci, Zrínyi Irén
 Vendég urak: Némédi Lajos, Smedák Ferenc
 Magyar ruhás férfiak: Holpert Lajos, Ivánkovics Dezső, Smedák Béla
 Zongorán kísért: Kamondy Illus, hegedűn Asbót Emil.

1928 Petrovics Irénke, Holpert Mária, Szabó Anna, Rejk Manka egy ismeretlen darabban

Holpert Mária és Kovács József kettőse 1927-ben. Az életben is egy pár lettek

Noszty fiu esete Tóth Marival című színmű főszereplői Ev. Ifj. E

Kacsó Pongrác zeneszerző dalműve: János vitéz. 1928. április 14-15-én Evangélikus Ifj. E. házalap javára mutatja be az Ipatos Otthonban, Ma Soltis színház.

MEGHÍVÓ.

A cellánál! Erre! Hosszú! Egyedül! Hosszú!
 1928. április 14-15-én az Ipatos Otthonban, Ma Soltis színházban.

János vitéz

szereplők: Koczor Dániel, Iluska, Szabó Iluska, Bagó: Nagy Jenő, Strázsamerter: Szarka Károly, Gonosz mostoha: Szarka Mariska, Francia királylány: Meiszner Ius, Csősz: Ágoston István. További szereplők: Finta Kálmán, Döbrönte Anna, Bagarus Sándor, Horváth Mariska, Kiss Sándor, Mészáros Edit, Dömölki Sándor, Kustván Jolán, Molnár Kálmán, Molnár Sándor.

Rendezte: Vintze József, Nagy Jenő, Bácsi Sándor. Karmester: Ifj. Kirchner Elek. A díszlet Reich Imre tehetségét dicséri.

Cellődömölki K. Legény Egylet 1930. április hó 5-én a Korona szálloda nagytermében székházának építési alapja javára bemutatja Csiky Gergely: Cifra nyomorúság négy felvonásos színművét.

Szereplők: Fekete Ferenc, Szabó Annus, Krebsz Ferenc, Csányi Júlia, Fördös Irma, Sarang István, Farkas Mariska, Vinciczay Manci, Csányi Panni, Müller Annus, Pongrácz Mariska, Varga János, Holpert Lajos, Szeiler László, Vajai Gizus, Rezi Ella, Pintér Rózsi, Birkás Jenő, Holpert István, Pongrácz István, Bognár László, Krepsz Sebestyén, Takács Mátyás, Bedenica Ernő, neve olvasható a nyomdai meghívón.

Belépődíj: 1,50 p. 1 p., állóhely 80 fillér.

Földes Imre: "Tüzek az éjszakában" című színmű szereplői 1936. április 12.

Szabó János, Pethő Ferenc, Zsiray Aladár, Móritz Dénes, Osváth László, Németh László, Talabér Miklós, Dénes István, Móritz Károly, Patay József, Szarka Gyula, Nagy Margit, Vajda Margit, Gréczi Ferenc, Mike Lajos, Bácsi Sándor evangélikus lelkész, Bácsi Magduska, Somogyi Ilona, Szakacs József.

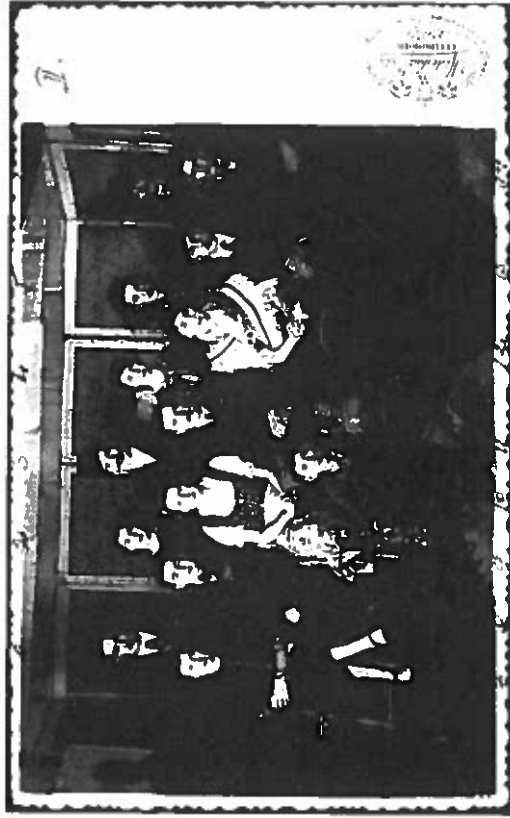

Ismeretlen színmű

Szereplői: Osváth László, Bankó László, Tollner Rózsika, Móritz Károly, Buday János, Berzsenyi Miklós, Csepreghy Sándor, Ágoston Ferenc, Szakáts Irma, Gerencsér Mária, Szabó János, Macsotai Irma, Zsiray Elemér, Osvald Irma, Vajda Margit, Finta Mária, Kiss Karolina, Móritz Irma, Horváth Teréz, Sebestyén Irma, Bácsi Sándor ev. lelkész, Szelestey Ilona, Mike Lajos, Mike Jolán, Vártok Margit, Patay József, Kovács Edit, Gerencsér Dezső, Nagy Margit, Somogyi Ilona, Somogyi Lajos, Sallér Ilona.

Szereplők: Gerencsér Dezső, Gréczy Ferenc, Talabér Miklós, Vajda Margit, Csepreghy Sándor, Patay József, Daroczy István, Zsiray Elemér, Finta Mária, Filepp József reformárus lelkész, Somogyi Ilona, Somogyi Lajos, Oswald Irma, Móricz Károly.

„Hej, de szép a lakodalom” című szépszínmű szereplői 1938. január

Bognár Sándor, Nagy Margit, Nagy Elek, Móricz Irma, Somogyi Lajos, Ágoston Imre, Sebestyén Ilona, Simon Károly, Finta Mária, Sallér Gyula, Lakatos György evangélikus lelkész, Macsotai Irma, Móricz Károly, Zsiray Elemér.

Óriási siker volt a „Császár és komédiás” Hevesi Sándor őskeresztény időkben játszódó négy felvonásos drámája előadásának. Az előadás meghatározó szereplője Déry Géza Dioklécianus császár és Németh Boldizsár Genesisus szerepében brillírozott, alakításuk túlnót a műkedvelő kereteken. Krepisz Imre Crispos rabszolga szerepében remekelt. Holpert Magdolna Valéria császárné szerepében finom, diszkrét játéka, kellemes orgánuma nyíltszíni tapsra kényszerítette a közönséget. Némethné Csányi Panni Helena színésznő szerepében jeleskedett.

A Helyi Színkritika kiemelt Galérius Császárt alakító Tarcsi Ottót. Novák Paula a dajka szerepében tűnt fel. Vaszari József, Udvardy József a jövő nagy ígéretei. Jenei Imre főkamara mellett kiemelt Krepisz Terus, Udvardy Bözsi két római színésznő, Pozsonyi Pál rabszolga és színészettes szerepét, Toth László orvos alakítását. A kitűnő rendezés Dr. Magasi Artur és Németh Boldizsár alapos, körültekintő munkáját dicséri.

A sikerhez hozzájárult a két Smedák Ferenc korhű díszletei. A ruhákat a fővárosból kölcsönözték. A növényi dekorációt Varga Nándor kertész, a szönyegetek a Zlehovszky divatruház, a szükséges csemegéket Szabó Lajos kereskedő szolgáltatta.

Köszönet a Katolikus Legényegyletnek, hogy volt bátorsága az előadás nehéz feladatát elvállalni, mit remekül megoldott, felejthetetlen élményt nyújtott a közönségnek, írja az előadásról részletesen tudósító helyi színikritikus, újságíró. (Kemenesalja, 1940. április 14., Celdömölki Hírlap 1940. április 20.)

Karnagy Ismét Körössy Tamás, aki havi 80 és hangversenyenként 100 Ft-ot kapott. Hetenként kétszer próbáltak este 8 és 12 között dr. Török Gyula lakásán. Koncertmesterük Györök István VIII. osztályos gimnazista volt, akinek játéka messze felülmúlta a többiekét, s tőle tanultak.

Felmerült egy önálló zenekar létrehozása, amely az orvosok szakszervezete keretében működött volna, nem pedig a Katolikus Körben. Nem akartak kötődni párthoz és vallási intézményhez, mert tudták, hogy a vallási torzsalkodások miatt nem lehet egy felekezetre építeni. A szak-szervezet elnöke, dr. Marácz János kórházigazgató támogatta őket, javaslataira megalakult egy ötfős „kulturbizottság” a zenekar ügyeinek intézésére. Elnöke dr. Neszemélyi Gyula, tagjai: dr. Török Gyula, dr. Kiss Károly, dr. Hattyár István és dr. Ószi András, valamennyien orvosok. 1946. november 30-án kitűzték az első hangversenyt, a belépők ára: első hely 10 Ft, második hely 6 Ft, harmadik hely 3 Ft. A magas helyárakkal maguk is tisztában voltak, a szociáldemokrata párt is kifogásolta, a kommunista párt azonban nem. A jegyek árusítását heteken keresztül dr. Török Gyula és dr. Neszemélyi Gyula végezte. 100 db harmadik helyet hagytak meg a munkásoknak, de ők elmaradtak. A hangversenynek nagy sikere volt, a meghívókat nyomdai úton készítették. A tiszta bevétel 1440 Ft volt. (Lázár Jenő, Szabó János 100-100, Weiler Sándor, Deuts Nándor 50-50, Mohos Árpád 40, mások 10 Ft felülfizetéssel támogatták a zenekart.) A jövedelemből egy klarinétot és egy hegedűt vásároltak, a tudógonozó váróterem ablakainak beüvegezéséhez 100 Ft-ot, a zöldre színezésnek támogatásként 260 Ft-ot adtak.

Dr. Marácz János megnyitó beszédében kifejezte azon reményét, hogy a zenekar a jövőben zeneiskola alapja legyen. Mintaserűnek ítélték a hangversenyt, melynek vendégszereplői voltak: Mezey Mária zeneiskolai tanárnő Szombathelyről, Mihálka Margit a soproni zeneiskola zongoratanárnője, Tóth Vince rábabogyoszi tanító, a közönség régi ismerőse. A helybeliek közül dr. Kiss Károlyné két költeményt szavalt, Tóth Imre saját verseiből adott elő, Őri Magdolna operariákat énekelt a zenekar kíséretében, Kalocsai Mihály Ady-dalokat tolmácsoló zongorakísérettel. A zenekar évenként két hangversenyt tartott, összesen hat alkalommal. Ezek közül a második, harmadik és a hatodik szereplést emeljük ki.

A második, 1947. február 15-én tartott hangverseny már a komolyzene van túlsúlyban és vendégművészek fellépésével igyekeztek gazdagítani a programot. Harmadik alkalommal, 1947. június 7-én Borden Bella, az operaház balerinája és Egri István a Vígyszínház vendégrendezője lép fel a zenekar műsoros estjén. Egri a deportálásban fogolytársa volt dr. Török Gyulának, ő hívta meg a művészeket.

A Griffben táblás ház előtt szerepelt a zenekar és a két művész. A szervezésben ezúttal is a két orvos – Neszemélyi, Török – járt élen, 276 jegyet adtak el. Egri István szavalt, Borden Bella a Kék Duna keringő dallamára táncolt, gyors és lassú csárdást adott elő nagy közönségsíktal aratva. Bevételük 3108 Ft. Az elszámolás után 53 fős zenebarátok névsorát rögzíti a napló, ők 1947. július 1 - 1948. július 1-ig havi 10 Ft támogatást ajánlanak fel.

A rendezvény sikere – a Katolikus Kör működési nehézségei, ellehetetlenítés – ösztönözhet te 1947. július 2-án a zenebarátok intőbizottságát a támogatás megszavazására, továbbá a bizottság elhatározza, hogy a zenekar mint önálló egyesület működjön, alakuljon át.

Ügyvezető dr. Neszemélyi Gyula, pénztáros Berkes Jenő a Katolikusház pénztárosa, titkár dr. Török Gyula, jegyző Vajay Sándor, háznagy Asbó Emil. Ellenőrök dr. Ószi András és dr. Kiss Károly.

Terveikben állandó helyiség, versenyzongora vásárlása, művészlapok járátása, hangfelvétel készítése szerepel.

A zenekar tagjai közül a hangversenyen a következők szerepeltek. I. hegedű Lanositz (Pápa) – Györök, Vas – Polgár, Rácz-Neszemélyi. II. hegedű dr. Arató – Dénes L., Leffler – Gaál Ida, Asbó cselló, dr. Török zongora. Vendégszereplő három szombathelyi zenész.

A zenei estről fénykép is készült a Griff udvarán

Ütő sor balról Vas Károly, Neszemélyi Gyula, Borden Bella, Egri István, Török Gyula
Középső sor Arató Géza, Rácz István, Gaál Ida, —? Dénes L. Szilveszter, Györök István
Felső sor Leffler Gábor, —? —?

Utolsó, hatodik előadásukra 1949. június 25-én került sor, amire a siker mellett anyagilag is ráírtak. A Szabadművelődés megyei felügyelőjétől kaptak támogatást adósságaik rendezésére. Az előadás megtartását zavarta az MDP járási bizottság döntése, miszerint a Griff nagyszíni, az aktív ülésre foglalja le. Megyei közbenjárásra ugyan sikerült megtartani a hangversenyt, azonban a szereplést követő szokásos bál elmaradt. Ezzel zárul a napló, mely a zenekar végét is jelentette. Alkalmi szereplések előfordultak.

Annyit még jegyezzünk meg, 1947 decemberétől Horváth József soproni zeneiskola igazgatója karmester, aki néhány képzett zenészt is hozott magával. A zenekar feloszlott ugyan, de dr. Marácz János öheja teljesült, mert Horváth József vezetésével megindult a rendszeres zenei oktatás, a munkaközösségből nőtt ki a zeneiskola, az előzők lelkes munkája nyomán.

Egyesületek felszámolása: 1945–1950.

A második világháború következményeként összeomlott a régi rendszer, átalakul az irányítás korábbi szerkezete, a közösségi élet és sok más is. A háború nemcsak a gazdaságnak okozott károkat, s ami a legfajdalmasabb, embervesztéseket, hanem ha akkor mindjárt nem is lát-szott, a kulturális életben is azáltal, hogy jól működő szervezetek, jól bevált működési formák szűnnek meg. Ha közülük néhány egy ideig még létezett, az már nem volt azonos a korábbi működéssel.

Ma már tudjuk, a folyamatosan kiépülő központi irányításon alapuló új hatalom nem kedvezte az autonóm szervezeteket, ellenkezőleg, megszüntette őket. Az egyesületek a felszámolás miatt felbecsülhetetlen kárt szenvedtek.

A régi kormányt felváltó koalíciós rendszerben a koalíciós pártok erejét egy ideig lekötötte az államrend, a közellátás, közbiztonság, a termelés helyreállítása, a művelődésügyre kevés idő jutott. Helyzetkép a front után.

Néhány nap múlik el, a közigazgatási hivatalok igyekeznek megküzdenni a sok-sok nehézséggel. Levéltári forrásokból tudjuk⁴⁶ 1945. április 10-én a Községi Földigénylő Bizottság megkezdi munkáját, a Dömölkői apátság, Radó Kálmán, Berzsényi testvérek, gróf Eltz Károlyné birtokainak szétosztását. Április 12-én a fősztalbíró utasítást ad a jegyzőnek a közellátás megszervezésére, a rendőrség erélyes intézkedésére, a katonai parancsnok által igényelt munkához szükséges munkaerő biztosítására, szükség esetén előállítással is. Április 29-én a járási főjegyző körlevelet ír minden jegyzőnek, melynek tárgya május 1. kötelező megünneplése. Útmutatást ad a megemlékezéshez, ami egy új világrend és az újjáépítés kezdetét jelenti. Augusztus 29-én a megye a lispánja a járásban terjedő hasztífusz felszámolására ad utasítást. A polgári iskola épületében egy járványkórházat rendeznek be. A járványt a nagytömegben visszavonuló ukránok terjesztik. A köznyelvben ukrán betegséggként emlegetik. Szeptember 17-én a koalíciós pártok nyilatkozatot írnak alá a Szabad Komenesalja című lap elindításáról.

Még áprilisban megalakulnak a nemzeti bizottságok a demokratikus pártok és szakszervezet delegáltjaiból. Ők töltik be a helyi törvényhatóságok szerepét, mint társadalmi szervek ellenőrzik a közigazgatást. Az országos rendelet rájuk bízta az önkormányzatok és a közigazgatás újjászervezését, az élet újrarendelését.

Elkezdődik a romeltakarítás, újjáépítés, hogy az milyen munkát jelentett, arra példaként említsük meg Olajos József járási főjegyző romépületekre vonatkozó, 1945. február 13-án bombatámadás és a front okozta károkról készült kimutatását – elemi iskola, téglagyár, vendéglő, izraelita templom, községiháza, pékség, üzletek és sok lakóház szerepel, összesen 37 épület. 21 épület 50-80 százalékos, 16 pedig százszázalékos kárt szenvedett.⁴⁷ Akadt feladat bőven. A körülmények normalizálódásával az egyesületek is igyekeznek össze fogni, beindítani a korábbi egyeleti életet.

Bizakodásra ad okot a Celledömölkői Plébániai Körlevél 1946. Nagyböjt nyomtatott száma, a Katolikus Legényegylet szokásos évi közgyűlésén, védőszentjük ünnepén, március 17-én 62 új

46 Vas megyei levéltári füzetek 1. Az élet megindulása és az újjáépítés kezdetei Vas megyében 1945-48. Szerkesztette Kiss Mária, Felelős kiadó Tilcsik György

47 A háborús károkról készült kimutatás a szerző tulajdonában.

tagot vettek fel. Az egyelet történetében ez volt a legnagyobb tagavatás. A hagyománynak megfelelően fogadalomtétel után az egyelet elnöke minden új tagnak feltűzte az egyelet jelvényét, elénekeltek a legényegylet indulóját és a szokott módon folyt tovább a közgyűlés. (A nyolcszög alakú jelvény szövege – C K L E ISTEN ÁLDJA A TISZTES IPART – Köszöntés egyik változata is lett.)

Horváth Imre, Balogh István szavalt, Ábrahám Ferenc serlegbeszédet mondott, Horváth Lajos világi elnök az egyesület mestereinek munkáját méltatta, Lefler Gábor a meghalt társakra emlékezett, Gersey Kálmán védőszentjükről beszélt. Néhány nap múlva kiderült, ez volt az utolsó összejövetelük, 1946. áprilisában kézhez kapják a felosztásról szóló belügyminiszteri leiratot. Összefogást szimbolizáló zászlójuk mellett volt tehát indulója is a legényegyletnek, mint látuk, az iparos munkás fiatalokat fogta össze, továbbképzésüket, vallásferkölcsi nevelésüket végzi.

Sok utánjárásra sikerült olyan egykori tagot találni Pető Nándor személyében, aki indulójukat ma is el tudja mondani.

„A Krisztus hívő szövegére
Ó munkásifjak jöjjetek!
Az égi mester hív munkára,
A zászlóhoz szegődjétek!

Mert izmunkban Ő az őz erő,
Szivünkben itt hordozzuk Őt,
És benne bízza megteremtjük majd
A szebb munkás jövőt!”

Az irodalomban csak utalással találkozhatunk.

Később véletlenül bukkantam az eredeti szövegre, ami egy betű – második sor Ő betűje elhagyásával azonos a szóbeli közléssel. Az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmával, 1938-ban elkészült az induló zenekari kottája a szöveg közlésével.

A hatalom mindenkor ügyelt arra, hogy az egyesületeken belül számára nem kívánatos jelenségek ki ne alakuljanak. Így volt ez a dualizmus idején és a Horthy-korszakban is, hol lajzítottak, hol szigorítottak az egyesületi élet szabályozásán.

1933. márciusi közgyűlésén az Evangélikus Ifjúsági Egyesület titkára ismertet egy miniszteri rendeletet, mely előírja, hogy a gyűlések időpontját, tárgyát a járási fősztalbíróknak előre be kell jelenteni. Altáiban akkor szigorítanak, amikor például a 30-as években a gazdasági válság idején elégedetlenség, sztrájkhangulat van.

Később, a második világháború előszele készítette a belügyminisztert szigorításra. 1938. XVII. tc. az egyesületi szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról szól és ez a jogszabály a háború után is hatályban maradt.

Az új hatalom /7330/1946 M.E.1946.VI. t.c./ pársoros rendelet készítésével eszköz lett a civil szervezetek felszámolásánál. A kiegészítő rendelet minden egyesületet a belügyminiszter felügyeleti hatáskörébe utal.

A kommunista párt által irányított belügyminisztérium folyamatosan magához vonja a civil szervezetek jogszabályait és különösen Rajk László belügyminiszter idején nagy számban kerülnek megszüntetésre, indoklás nélkül. Először, érthető módon a fasiszta, politikai, katonai jellegű szervezeteket oszlatják fel 1945-ben. A második körben pedig a társaskörök következik, függetlenül azok céljától.

Ebben a körben az első megszüntetett szervezet a Katolikus Legényegylet, valószerű azért, mert az azonos működési elveket valló Koplíng német eredetű mozgalommal kapcsolatuk volt és önálló szövetségük létezett Legényegylet Nemzeti Szövetség néven.

A többi egyesület érezve a rájuk nehezedő nyomást, igyekeznek törvényesíteni működésüket. A Katolikus Kőr eredeti alapszabályát 1948. október 30-án Olajos József járási főjegyző, a Vasúti munkások Olvasókör alapszabályát Székely Lajos járási főjegyző hitelesíti 1949. február 19-én. Ennek azonban nem volt jelentősége, szeptember 26-án ugyanok felszámolásáról intézkednek. A Mozdonyvezetők Orthona tagnyilvántartása 1949-ben 57 rendes és 51 pártoló tagot rögzít. A tagok egyik fele április-május hónapokban, másik fele szeptemberben fizetett utójára tagdíjat. Az időközben megtörtént államosítás után az egyesületek bázisukat veszítik. Röviden érintsük a felszámolás, ellehetlenítés folyamatát.

Országos határozat alapján 1946-ban létrehozták a Szabadművelési Tanácsot, melynek elnöke dr. Nemes Vazul plébános, ügyvezetője pedig Horváth Lajos tanító lett. A cél az volt, hogy 15-40 hallgató esetén 30-150 óra terjedelemben előadásokat szervezzenek a tömegek számára, megnyerésére. A Katolikus Kőr már 1946-tól 30 előadásból álló nyolcvan órás „közművelési” tanfolyamot szervezett, elsősorban valláskerülcsei és szakmai nevelés céljából iparos, kereskedő ifjak számára.

Az Evangélikus Ifjúsági Egylet évenként változó előadássorozatot rendezett lélektani, erkölcsi, fizikai, földrajzi, néprajzi, történelmi témákban, Galánfi Ede és Ludván Sándor vezetésével. Színjátszó csoport is működött.

Az énekkar műsorán Kodály, Bartók művek, Csokonai, Petőfi, Berzsenyi megzenésített versei szerepelnek. Voltak gazdasági jellegű előadások is. A MÁV egyesület 16, a Szociáldemokrata Párt 32 előadásból álló sorozatot indított. Jól felépített a Nemzeti Paraszt Párt által indított sorozat 1946-ban. Az élet számos területét érinti a világ keletkezésétől az osztályharcig, a tudományok fejlődése hasznosítása az emberiség számára ... és sok közérdeklődésre számot tartó témákban.

A kommunista pártnak még kicsi a befolyása, voltak azonban rendezvényeik. A párttitkár 1945 decemberében beszámolt egy csoport alakulásáról, a próbák jól folynak. A párhelyiségben minden szombaton és vasárnap táncestet rendeznek belépődíj nélkül. Elérték, hogy a „valóság” által tiltott párhelyiségbe az ifjúság szívesen jön szórakozni. „A mamák is át merik lépni a párhelyiség küszöbét.”⁴⁸

1946 augusztusában Ránki József, a Szabad Vas megye főszervezője értelmiségi anketót tartott Az értelmiség viszonya a demokráciához címmel. Az előadáshoz öten szóltak hozzá teljes „jobboldali” beállítottsággal.

1948. februári jelentése szerint a Szabad Föld Téli Esték folynak, azonban az értelmiség itt is „levizgázott”, mert minden kérdésről beszéltek, csak arról nem, ami a demokrácia előnyét szolgálja.

1948 elején munkásegység klub létrehozásáról számolnak be. Ezt azért tartják fontosnak, mert szociáldemokrata tömegekkel összekerülvé, egészséges baloldali munkát, baloldali agitációt tudnak folytatni.

A Megyei Bizottság 1947. február 7-én jelentést kért a titkároktól a kultúrscsoportok számáról, működéséről, milyen darabot játszottak, kik a vezetők, vajon a „mi elvárásaink irányítják-e, vagy mennyire van befolyásuk”. Részt vettek-e a 48-as kultúrversenyen, mi akadályozta a működést „reakciós pap, jegyző, tanítók,” vagy kik segítettek.

E példák mutatják, hogy a szabadművelés időszakka hamarosan lejár a kommunista párt befolyásának növekedésével. A szabad művelődés 1948-ban véget ér, Horváth Lajos ügyvezető, ebben az időben a munka szervezője lemond. Számtalan rendezvény, célszerűen kiépített népművelés kapcsolódik tevékenységéhez.

Az MDP K. Vezetőségének és a megyei agitációs osztálynak a járási pártbizottságokhoz küldött körlevele meghatározta a kulturális munka további sorsát. Kezdetét vette a központi irányítás rendszerének kiépítése. Eszerint az iskolán kívüli oktatás feladata a dolgozó tömegek megszervezése, a párt előtt álló feladatok népszerűsítése. Külön hangsúlyt kapott a kapitalista ideológia elleni harc. El kell szigetelni a reakciót, hogy ne az ő, hanem a párt rendezvényeit látogassák. Magyarazzák meg az új termelési formák előnyeit.

Új szabadművelődési bizottságokat kellett alakítani, a régiak munkáját felül kellett vizsgálni, a reakciós elemek helyébe a „haladó értelmiség” mellett minél több „egészséges” munkás és paraszt kerüljön. Külön hangsúlyozták a gépállomás szerepét, azokat, mint az első szocialista létesítményeket kulturális központtá kell fejleszteni. Javasolja továbbá, helyi szabadművelődési bizottságok elnökét a párt javaslatára alapján válasszák meg.

Ez volt az az időszak, amikor a hozzájáruló emberek félreálltak vagy őket félreállították. Az előadások számában és színvonalában hamarosan visszaesés következik be, mert a magyar ember érdeklődésétől idegen témákra erőltették. A népművelést felváltotta a pártpropaganda erőltetése, az átnevelés.

Eltűntek a civil szervezetek és odalett az az érték, amit képviseltek, az egész társadalom lett szegényebb. Legfőbb jellemzőjük volt a népművelés egysége, fontos szerepe volt a könyvnek. A közös és egyéni szereplések, ismeretterjesztő előadások, rendszeres összejövetelek, vélemény- és információszerék a közéletre készítettek fel. Az egyesületek működése, a közösségi élet gyakorlatában valósult meg, lehetőséget adott a tagok jogainak gyakorlására.

A különböző célok, megnyilvánulások mellett elsősorban a felekezeti egyesületekben jól látható az a fontos szándék, ami az iskolából kimaradt, általában a fiatalság összefogását, nevelését, gondozását is jelentette. Hatásuk a kor művelődéstörténetében felbecsülhetetlen. Ezek az autonóm szervezetek a közművelődés első intézményei, a művelődési otthonok, könyvtárak elődei, a közélet gyakorlatának alapiskolái voltak.

A fiatalság összefogásának egykori példáiból a ma embere is okulhat.

Sokszor halljuk: a sajtó nagyhatalom. Van ebben igazság, mert amit képvisel, a nyilvánosság szíve, a nyilvánosság pedig formáló, alakító erő. Azt is tudjuk, vannak elkötelezettségek, amelyek az egyik vagy másik olvasótábor érdeklődésének felelnek meg, egy-egy társadalmi réteghez jutnak el.

Mi a sajtó?

A szó eredeti jelentése prés, a nyomtatás eszköze. A hírlap szó már a nyelvújítás terméke. Ma, ha a sajtó szót halljuk, mindenki számára nyilvánvaló, azon hírlapot, folyóiratot, egyéb közlésre előállított terméket értünk általában.

Az időszerű sajtó jellemző sajátosságait három pontban foglalhatjuk össze: időszerűség, időszakosság, nyilvánosság.

Az egykori celli sajtóról csupán általános képet kívánunk nyújtani, mert egy újságot sokféleképpen lehet bemutatni.

A kiadó, szerkesztő szándéka, hogyan követhető nyomon az egyes lapszámokban, egy bizonyos időtartam alatt vagy összességében. A célokat induláskor mindig meghatározták. Volt-e irányváltás, ami az újság tartalmát befolyásolta?

Elemmezhetjük az olvasó szemszögéből, miként fogadják azok, akik számára készült. A Kemesalja ezt többször megtette.

Lehet-elemzés tárgya az újságban megjelent hirdetés, sok régi iparosra, kereskedőre derülhet fény.

Ki milyen tudósítói hálózattal rendelkezett?

Az újság elemzése legalább két dolgot feltételez. Legyen kézbe vehető, és azt alaposan át kell böngészni.

Celldömölök régi újságjai eredetiben, itt helyben csak szórványszámok útján tanulmányozhatók. A háború itt is nagy pusztítást végzett. Ha valaki arra vállalkozik, szeretné tanulmányozni a régi újságokat, helyzete nem reménytelen. Szerencsére már a tizenkilencedik században törvény szabályozta, hogy a nyomdatermékekből – könyv, újság, aprónyomtatvány stb. – meghatározott számú példányt a Nemzeti Könyvtárnak kellett küldeni, ahol gondoskodnak a megőrzéséről. Ezt nevezzük kötelezpéldány-szolgáltatásnak. (Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött eredeti példányok tanulmányozása időigényes feladat.)

Úgy tűnik azonban, nem mindenki tett eleget pontosan a törvény előírásainak, vannak hiányosságok, például a Celledömölki Hírlapnál.

A múlt kutatásában nálunk fontos szerep jut a helyi sajtónak, mert a kutató nincs kedvező helyzetben. Celledömölöknek ugyanis önálló irattára, levéltára volt, és okát nem tudjuk, lényeg az, hogy nem kerültek a megyei levéltárba az itt őrzött iratok, amiket meghatározott idő után le kellett volna adni. 1945-ben a községháza kiégett, vele együtt elenyészett a levéltár is, mondták a szemtanúk.

Így kerül előtérbe a helyi sajtó – mint az események nyomán követője – annak hangsúlyozásával, hogy nem azonos értékű az oklevéllel, jegyzőkönyvekkel, testületi ülések anyagával, azonban tud utbaigazítást adni, amin el lehet indulni, sokszor forrásként is szerepel.

Ezért, hogy a folyamatosan jelenkező igényeket ki tudjuk elégíteni, magam is azon fáradoztam, hogy lehetővé tegyem a Pesten őrzött eredeti példányok mikrofilmmezését. Közel 10.000

A celledömölki sajtó első ötven éve 1897 – 1947

Indulás: 120 éve – Megszűnés: 70 éve

filmkocka őrzí, a celldómölki könyvtárban a régi újságokat a használatához szükséges leolvassószűlékkel együtt. Ma már interneten is hozzáférhető.

Röviden érintsük a sajtó történetét. Ismerjük, hogy a kíváncsiság, érdeklődés, a hírek továbbadása milyen sokirányú fejlődés mozgatója.

A mai modern újság elődje a kéziratos újság, nevezték hírlevélnek is. A XIII. században keletkezett Angliában, a vidéki főurak küldetnek maguknak híreket a fővárosból. A kéziratos újság tehát Angliában keletkezett, mégis az olasz és német kereskedővárosokban terjedt el, hozzájárult a városok gazdasági, politikai fejlődéséhez, erősítették a polgárság szerepét. Velencében már másolták és egy gaztáért árulták, innen ered a gazéta elnevezés több mai újság címében. Tartalmukat tekintve legnagyobb helyet a gazdasági, katonai, politikai hírek, a felfedezések adják.

A híreknek nagy a gazdasági jelentősége, ezért a polgárság szívesen fogadta. Az uralkodó osztály és az egyház viszont üldözte a nekik nem tetsző híreket. Megjelent a cenzúra, de a hírek terjedését nem tudták megakadályozni.

A kéziratos újságból két nagy gyűjtemény maradt fenn, az egyik Rómában, a másik a Bécsi Nemzeti Könyvtárban. Utóbbi 18.000 darabból áll, és a német Fugger család kereskedelmi tevékenységét volt hivatva szolgálni. Kiterjedt tudóstíri hálózatuk volt, megbízható hírforrással rendelkeztek egész Európából, Amerikából és Ázsiából. Az információgazdagság hatalmas anyaghoz segítette a Fugger családot, kereskedelemmel is foglalkoztak. Ők látták el az európai uralkodókat és a felső-magyarországi bányatulajdonosokat kölcsönökkel.

Az 1600-as évek elejéről Pozsonyban maradt fenn kisebb kéziratos gyűjtemény. Keletkezése két tényezővel függ össze. Pozsony ekkor főváros, kereskedelmi központ volt jelentős polgársággal. Gazdasági, politikai szempontból fontosnak tartották, hogy időben értesüljenek a világ eseményeiről. A másik fontos szempont, hogy a lutheri reformáció korán tért hódított Pozsonyban, a város emiatt szembekerült az ellenreformáció fő támaszával, a bécsi udvarral.

A protestánsok a kéziratos újság segítségével tartottak kapcsolatot.*

Időben ugorjunk egy nagyot, de maradjunk Pozsonyban. 1780-ban Ráth Mátyás lelkes, hivatalos újságról itt adta ki az első magyar nyelvű újságot, a Magyar Hírmondót, terve volt egy egyházközületi nyomda felállítására is. Ráth Mátyást nem véletlenül emlitem. Perlaky Gábor nemesdömölki püspök halála után őt jelölték a nemesdömölki gyülekezet élére, de valamilyen oknál fogva nem őt választották meg. A „mi lett volna, ha” kérdéssel nem foglalkozunk.

A helyi sajtó megjelenése

A helyi újságok a tizenkilencedik század utolsó harmadában jöttek létre, és egy tájegységben vezető szerepet betöltő településhez – mint Kis-Czell – kötődik, jelezve a térség szellemi erőinek fejlettségét, egyfajta rangot is adott.**

49 Dezsényi Béla–Nemes György A magyar sajtó 250 éve Bp. 1954. 11–15. l.

50 A helyi sajtótörténet feldolgozásában eredeti és mikrofilmen rögzített példányok szolgáltak. Továbbá Kuntár Lajos A nyomdászat és a sajtó Celdömölken in. Vasi Szemle 1980. 3. sz. 397–412. l.

Egy újság indításához lényegében a következő kell: tökéletes vállalkozó, aki szakértelemmel is rendelkezik. Tartósnak legyen olvasóközönsége, a fennmaradást ugyan az előfizetők száma befolyásolja, de az újságot a hirdetések tartják el, hirdetni pedig iparosok, kereskedők szoktak. E két réteg alakulásáról is szóljunk röviden.

Celldómölkről azt szoktuk mondani, régi gyökerű fiatal település. Régi gyökér az Árpád-kori apátság és a XV. századtól Nemesdömölki. Kis-Czell történetét az alapító Koptik apát ideékezéséről 1739-től számítjuk.

A fejlődési folyamatban igen lényeges 1790-ben a mezővárosi szabadalom, vásártartási jog elnyerése, ami a felvívó és közvetítő piaca révén gyakorlatilag számottevő hatást íparágakra, kereskedelemre, közéletre. Itt a főbírói hivatal, van postája, söraktára, itt tartják a követválasztásokat, létrejönnek a közigazgatási hivatalok, pénzüntézetek, és 1871-től a MÁV kiépülése biztosít ugrásszerű fejlődést.

Új közigazgatási szervezet jön létre. Az 1870-es évek elején kialakul a korábbi négy (Felső-Kemenesi, Alsó-Kemenesi, Kis-Czelli, Jánosházi) szolgabírói járásból egy területileg kisebb, de nagyobb hatáskörű Celdömölki járás. A korábban idetartozó 64 önálló község egy része Vasvárhoz, másik része Sárvárhoz kerül. Sárvár ekkor lesz járási székhely. Kiegészítésként említjük meg, 1950-ben öt Marcal melletti község, Egyházaskesző, Kemeneshőgyész, Kemenes-szentpéter, Magyargencs, Várkesző Veszprém megyéhez kerül.

A tizenkilencedik század végére kialakuló gazdasági fejlődés, a társadalmi életben az egyesületek létrehozása terén mutatkozó pezsdülés magával hozza a helyi újság iránti igényt is. Az első hetilap Kemenesaljai Lapok címmel 1897. szeptember 12-én jelent meg.

I. évf. | 1902. 900

Kis-Czell, 1897. szeptember 12.

I. szám.

Kemenesaljai Lapok

TÁRSADALMI, KÖZNEVELŐI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP. — MEGJELEN BUDAPESTEN, VASARNAP.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

Kis-Czell, Ferenc József utca 18. szám.

Feltekintés az

Magyarországi

Hírlapok és Nyilvánt.

megállapított arányok szerinti

1000 példányos példány

A lap tulajdonosa és felelős szerkesztője Mérei Gracza György. A szerkesztőség és kiadóhivatal a Ferenc József utca 18. sz. alatt (ma Dózsa György utca) működött – olvashajuk a fejrében. Célkitűzése szerint társadalmi, köznevelődési és közgazdasági hetilap kívánt lenni. Az előfizetési felhívásban tárgylagosságot ígért, s azt, hogy az olvasók véleményének mindenkor teret enged. „Tollunkat a valódi szabadelvűség, tárgyilagosság és önállóság fogja vezetni.” Az embereket nem születésük, nemzetiségük, vallásuk, hanem szellemi és egyéni értékük szerint osztályozzák. A második számban elégedettségét fejezte ki a szerkesztő, mert 110 előfizető nevét sorolhatta fel. Hangsúlyozta: Kis-Czell és vidéke olyan jelentős szellemi tőkével rendelkezik, hogy nem szorulhatnak a szomszéd városok újságaira. Eddig a Pápan, Körmenten

megjelent újságok jutottak el ide. A szerkesztő derűlátása nem igazolódott. Az előfizetők az előfizetési díjat november végéig sem rendezték, így a lap nem tudott működni, a december 19-i számával megszűnt. Az első lap tehát nem volt hosszú életű, s okát a szerkesztő a szét-húzásban látta. „A huzavona, irigység és üres gőg akkor buktatta meg a polgári kaszinó tervét, amikor már ötven tagja volt. Agyonhallgatta a korcsolyapálya tervét, most azon működik, hogy megbuktassa a Kemenesaljai Lapokat.” Mindez addig fog sikerülni, míg Kis-Czell meg nem éri a haladásra, amíg fel nem szabadítja önmagát azok befolyása alól, akik nem a közügyek, hanem a személyes érdekeik képviselői. A kemény bírálatnak – láttuk az egyesületeknél is – igaza volt. A Kemenesaljai Lapok pápai nyomdában készült. Menyhárt Júlia tulajdonában volt nyomda Kis-Czelleben is, de vajon alkalmas volt-e újság előállítására? Tény, hogy 1890-ben kiadta, illetve elkészítette az ipariskola évkönyvét. E dokumentum előkerülése öt évvel előbbre helyezi a nyomda működését. Az évkönyv betűi és táblázatai alapján a nyomda könyv előállítására alkalmasnak tűnik. Az évkönyvben első osztályos nyomdásztanulóként szerepel Letenyi Sándor, kinek mestere Menyhárt Júlia, ami a nyomda bővítésére utalt. Dinkgreve megjelenésével Menyhárt Júlia elköltözött.

A Kemenesaljai Lapok tulajdonos szerkesztője, Mérei Gracza György lapja megszűnésének bejelentésekor jelzi, hogy Sárvárral közös lap kiadásáról tárgyal. Egyéves tárgyalás után, 1899. január 1-jén Sárvár Vidéki és Kemenesaljai Hírlap néven kerül az olvasóhoz. Fél év múlva azonban a Kemenesaljai Hírlap már nem szerepel a címlapon. Okát többféleképpen magyarázzák. Egyszerűen arról van szó, hogy 1899. július 2-án a cellick kézbe vehették új lapjukat. Az első újság után a Kis-Czell és Vidéke közérdekű, független hetilap került az olvasó kezébe.

juk, hogy célkitűzését a megjelenő új lap mellett is megtartotta. A lap színvonalán meglátszik Huss Gyula felkészültsége, gyakorlata. A módja is megvolt hozzá, ő szerkeszti a Somlóvidéki Hírlapot, a Veszprémi Hírlapot is. Higgadt, tárgyilagos kritikát kíván mondani a vezető egyéniségekről. Leleplező írásai miatt gyakran támadták, párbaj is szóba került.

Huss Gyula terve valóra vált, nem kötődött pártokhoz, klikkekhez, független maradt. A hírek többségét az olvasók írták, de helyt adott ellenvéleményeknek is. 1904. január 3-án megjelent számtól a cím Kemenesvidékre változott.

2113

Czell-Dámák, 1904. január 3.

VI. évfolyam.

t. szám.

KEMENESVIDÉK

KÖZÉRDEKÜ FÜGGETLEN ÚJSÁG.

(KIS-CZELL ÉS VIDÉKE)

Megjelenik minden vasárnap.

Előfizetés: 1 év 3 forint, 3 év 8 forint, 5 év 12 forint. A postaköltséget a feliratban meg kell adni. A kézbesítést a postai hivataloktól kell megrendelni. A hirdetések díjait külön táblázatban közöljük.

Hosszú távú előfizetés: HUSS GYULA.

(KIS-CZELL ÉS VIDÉKE)
Birtokosok és kiadók: Huss Gyula, Győr, 1899. január 3. A lap az országban mindenütt megvásárolható. Hirdetési díjait külön táblázatban közöljük.

Kis-Czell, 1899. 9. 3663. Vasárnap, jul. 2. I. évfolyam, I. szám.

KIS-CZELL ÉS VIDÉKE

Megjelen minden vasárnapon. Jelige: Küzdökem az igazsáért!

KÖZÉRDEKÜ FÜGGETLEN ÚJSÁG.

Előfizetés: 1 év 3 forint, 3 év 8 forint, 5 év 12 forint. A postaköltséget a feliratban meg kell adni. A kézbesítést a postai hivataloktól kell megrendelni. A hirdetések díjait külön táblázatban közöljük.

Hosszú távú előfizetés: HUSS GYULA.

HUSVETH SANDOR.

Jellege: „Küzdökem az igazsáért.” Főszerkesztője Huss Gyula, felelős szerkesztő Husvét Sándor. A szerkesztőség és kiadóhivatal a Gyarmati tér 76. számú házban működött. Husvét Sándor október 29-én már nem volt a lapnál. Programjukban ezt írták: pártoktól és klikkektől függetlenül Kis-Czell és Vidéke érdekeiket akarták szolgálni. Becsületes, nyílt, őszinte szókimondással a megazult társadalmi életet szeretnék felfrissíteni. Bizva abban, hogy Kemenesalja közönsége megfizeti önmagát, saját érdekeinek képviseletére lapot tart fenn és támogatja. A lap későbbi számaint olvasva tapasztal-

Az új cím nem jelentette az eddigi irányvonal megváltoztatását. A lap fejrszén továbbra is ott van a Kis-Czell és Vidéke, jelezve, hogy a lap ugyanaz maradt, mint korábban volt. A címmódosítás oka, hogy 1904. január 1-jével Kis-Czell és Nemesdömök egyesült Celdömök néven, új közgazgatási egység jött létre. Elneveztük annak a nagy tainak gyűjtőnévről, amely vidéknek lapunk éveken át bátor, kitartóan küzdő sajtóorgánuma – írja a szerkesztő.

A színvonalas újság 1916. június 25-én a 26. számmal megszűnt. Huss Gyula ezt azzal magyarázta, hogy a háborús viszonyok súlyos körülményeire való tekintettel kénytelenek a háború végéig szüneteltetni a lapot. A papír és nyomdai anyagok nagyon drágák, egy év óta ráfizetéssel dolgoznak. Csökkent az előfizetők száma, de ennél is nagyobb baj volt a hirdetések elmaradása, amelyek nélkül a lap nem tudta magát fenntartani.

Egy lényeges, a működést befolyásoló okot feltétlenül látni kell: megjelenik a konkurencia, 1902–1945 között egy évtizedet leszámítva két újság jelent meg Celdömölkön. Másutt hasonló vagy nagyobb településeken ilyenre alig találunk példát.

Egy-egy újság létrejöttében közreműködők között sok a jó szakember, de vidékiek, a nyomdák szintén másutt működnek. A helyzet azonban változik, a következő időszak sajtójának közreműködői idetelepült helyi emberek. Hosszú távú működésükhöz igyekeznek több támaszt keresni, mint Dinkgreve Deme Nándor, a Kemenesalja kiadó-tulajdonosa.

ket tett a pártlappá alakuláshoz, hogy a közlegő képviselő-választások idején politikai cikkek közlésével az olvasók igényeit kielégíthesse. Miután az előírt óvadékot (tízezer korona) letétbe helyezte, válthatott politikai lappá. A hatalom feltételekhez kötötte a politikával való foglalkozást.

A legnagyobb változás 1943 őszén következett be, a Katolikus Kör október 3-án tartott rendes közgyűlésén dr. Nemes Vazul, a kör társelnöke bejelentte: Dinkgreve Nándor a Kemenesalja hetilap tulajdonjogát a Katolikus Körre ruházta, és a működéséhez szükséges M. Kir. Miniszterelnök 10689-1943 ME III. sz. engedély már birtokukban van, az újság október 9-i számában erről részletesen szól.

A Katolikus Kör sokszor jelét adta annak, hogy hivatottnak érzi magát arra, hogy Cellödömölk és környéke szellemi irányításában részt vegyen. Nem akarnak hitbuzgalmi lapot kiadni, a valóság, a hazaszeretet eszméjét akarják szolgálni. Jelezni kívánják a környezetük jogos panaszait. Fontosnak tartják Kemenesalja természeti és népi értékeinek feltárását. A Katolikus Kör céljához híven akar közreműködni a magyar polgári társadalom kialakításának hosszú távú munkájában. Az igazság és a nemzeti eszmék lelkiismeretes szolgálatával akarnak példát adni mindenkinek. A lap néhány számát még Dinkgreve szerkeszti, november 27-től Horváth Lajos tanító a szerkesztő egészen a megszűnésig. Dinkgreve kötelességének érzi, hogy visszalépe és okát hűséges olvasóinak feltárja. „Sajnos az idő eljárt felettem, a terhes munkát, amely egy lapnak kiadásával jár, most már nem bírom, másrészt a gazdasági körülmények is megnehezítik a helyzetet. Tisztán ez okozta és semmi egyéb kedves lapomról való lemondást.”

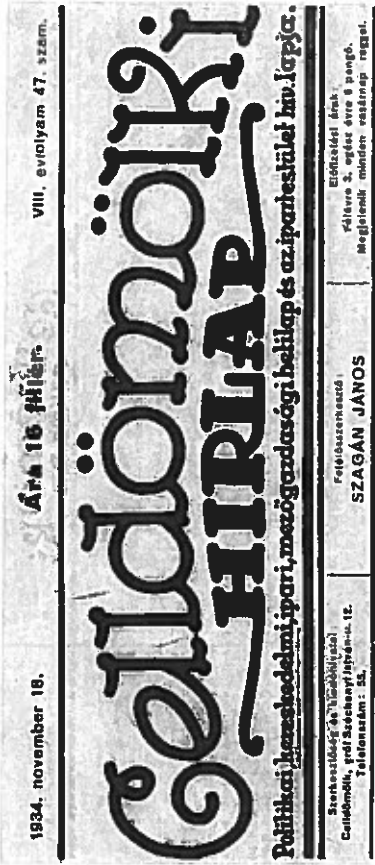
Ami a gazdasági helyzetet illeti, a háborús idők nehézségei mellett, 1926-ban a Szagán János-Hajnal Ferenc nyomda megjelenése után az iparosság nagy része őket támogatta megrendeléseivel.

A korábbi kutatók 1944. szeptember 30-ával megszüntetnek tekintették a Kemenesalját. Az Országos Széchenyi Könyvtárban e dátumig található meg az egyes számok, azonban a lap nem szűnt meg, folyamatosan megjelenik, tovább él. A háborús körülmények, a főváros körülvétele miatt nem jutnak el az egyes példányok a megőrző helyre. Az eddig ismert utolsó kézbe vehető példány évfolyam és szám megjelölésével folyamatossgot mutat. 1945. március 17-én még megjelent.

A nagy múltú újságot olvasva a város múltja tárul elélnk. Sok esetben eligazítást ad olyan eseményekről, melyekről nincsenek hivatalos iratok.

Már utaltunk rá, hogy Szagán János papír-, könyv- és írószer-kereskedő Hajnal Ferencnel 1926-ban nyomdát alapítottak a Széchenyi utca 12. számú házban. (Szagán könyv- és papírkereskedése az egykori Szekeres-ház földszintjén volt, a mai ábécé helyén, a Korona felé eső oldalon.) Szagánnak tanult mestersége a nyomdászat, dolgozott külföldön is, mint az egykor gyakorlat volt.

1927. július 10-én kiadásukban és szerkesztésükben jelent meg a Cellödömölk Hírlap.

Politikai, kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági hetilap, az ipartestület lapja. Mint ilyen, élvezte az iparosok támogatását Dinkgrevével szemben, és az üzem fejlődött.

Több alkalmazottja volt, mint Dinkgrevének, több volt a megrendelés is. A lap szerkesztője Hajnal Ferenc. Hajnal öt év múlva kilépett, és Szagán egyedül tulajdonos lesz. A Hajnal családról nem sokat tudunk. A család két tagja, Anna és Gábor országosan elismert költők. Hajnal Anna verseiben visszaemlékszik celli éveire, például az Elmaradt kisváros vagy a Gondolok című verse jelzi a személyes kapcsolatot.

Hajnal Ferenc távozása után a főszerkesztő Tompa Sándor ügyvéd, őt 1936. január 24-től Nagy Imre okleveles gazda követi.

Szagán Jánostól a lap és a nyomda fia, szagán Gyula tulajdonába kerül, aki itt tanulta a nyomdászatot. Előbb a lapot, majd a nyomdát is eladja. A Cellödömölk Hírlap 1937. július 1-jétől a Turul Szövetség Kemenesaljai Bertsényi Bajtársi Törzse néven szerepel. A nyomdát Dénes István irányította, 1940. szeptember 12-én meg is vásárolta. Kizárólag a kereszténymezemzeti irányzat termékeit állította elő.

1937-től kezdve egyre inkább a szélsőjobboldali nézetek válnak uralkodóvá a lap hasábjain. Az ismertetett két újság közül a Cellödömölk Hírlap maradt meg hiányosan, különösen az első évtized példányai hiányosak. 1944-ben ez a lap sem szűnt meg, helyi gyűjtőknel található a lap 1945. február 18-i száma 19. évfolyamjelzéssel, számozás nélkül, melynek szerkesztője Nagy Imre. A Kemenesalja és a Cellödömölk Hírlap volt az utolsó folyamatosan megjelent lap 1945-ig. Ezt követően évtizedekig nincs újságja Cellödömölknek. Kísérletek voltak, de az új politikai rendszertől idegen volt a helyi lapok működése.

A két újság közül egyik sem alkalmazott hivatásos újságírókat munkatársként. Azonban Vajay Sándor személye hivatásos újságíróként jelenik meg az utókor előtt. Számos elemző, tájékoztató, sokszor kritikus írása jelent meg a nagyközség életéről. Kutatja a tájegység múltját. Készült megírni Kemenesalja monográfiáját. Kutatásainak eredményét megosztja a Cellödömölk Hírlap 1934-1936. évi számaiban. Eredeti forrásokra hivatkozva olvashatunk Kemenesalja eltűnt közsegeiről, első templomairól, első iskoláiról. A monográfiának szánt írás egy része Szombathelyre, a Bertsényi Dániel Könyvtárba került. Könyvtárunk magánosoktól nem vásárolhatott.

A vasárnap megjelenő két hetilap mellett tegyünk említést két folyóiratról, amiket itt szerkesztenek és adnak ki.

Bércsépflők Lapja – 1931 – 1933-ban szerkeszti Fekete Lajos és Jáger Gyula. A Szagán Nyomdában készült.

Leikipásztör – Magyarhoni evangélikus gyakorlati folyóirat. 1927-től jelenik meg, több helyen szerkesztik. az 1942–1946. években Molitorisz János nemesdömölki esperes szerkeszti és adja ki.

Hiányos adatok vannak egyéb alkalmi kiadványokról, ezek felőhelyét azonban nem ismerjük. C.S.E. Celldömölk. 1914. Dinkgreve Nyomda.

Express Újság – Celldömölk, 1911.

Magyar Diákok – Celldömölk, 1907. Szerkeszti és kiadja Görög Kálmán. Dinkgreve Nyomda.

Még egy alkalmi kiadványról feltétlenül szólni kell, ez a Kiscelli Szentkút 1935 Karácsonyháza. Megjelenik időközönként az Actio Catholica helyi sajtó osztályának megbízásából. Szerkeszti Sz. Csorba Tibor. Egyetlen száma van birtokomban, valószínű több nem is jelent meg. Ugyanis egyértelműen Sz. Csorba Tibor polgárművel tanár, festőművész, íróhoz köthető, aki fél év múlva elköltözik. A színvonalas alkalmi lap sok fontos információval szolgál.

Néhány kiemelés a lapból.

Csorba Tibor a Szentkút hívköre gyakorolt hatását elemzi. A szeretet, mely évszázadok óta ide zarándokolt erős hitű emberek imádságában szóval meg. Hitük meggyógyította azokat, akik kilométerek porát tőlük le, fáradságos újuk veritékével, hogy a kiscelli szentkút vizébe mántsák felküket, három ujjuk megnevésítésével kéri a Szűzanya segítségét.

Jándi Bernardin az apátság múltját foglalja össze, kezdetektől a 16. század elejéig.

Horváth Károly esperes-plébános a templom harangjait mutatja be. Pontos leírást ad a harang-öntés időpontjáról, öntőjéről, képábrázolásról és a harangon olvasható szövegről.

1916-ban hadi célra elvittek négy harangot. 1917-ben elvitték a Mária-harangot is. Zárójelben jegyzem, egy alkalommal Süle Zoli bácsival beszélgetve említette: apjától többször hallotta, hogy katonaként az ország déli részén – a településre már nem emlékszem – látott olyan harangot, amin Kis-Czell-feirat volt.

A hívek áldozatkészségének köszönhetően (1924–1927.) felszentelik az 1634 kg-os Mária-, a 827 kg-os Szent Benedek-, a 458 kg-os Szent László-, 337 kg-os órangyal-harangokat. A harangok elkészítésében fontos szerepe van Horváth Károly esperes-plébánosnak.

Kühár Flóris Kis Máriacell hivatása címmel közölt írásában azt hangsúlyozza: az élő hit, buzgó Mária-tisztelet tette naggyá a kegyhelyet, szemünk előtt van Szűzanya tisztelétének hatása.

Nyomdák, újságok helyzete 1945–1952

Az újságok folyamatos megjelenésére már utaltunk, a Kemenesalja pl. 1945. március 17-én még megjelent. A tíz nappal később bekövetkezett „felszabadulást” követő hónapokban nem jelent meg egy lap sem. A helyzet konszolidálódása azonban újból felvetette legalább egy lap megjelenítését. Ezt az igényt fejezte ki a koalíciós pártok közös állásfoglalása. Előzetes tárgyalások eredményeként 1945. szeptember 17-én egy közös nyilatkozatot adtak ki: „Alulírottak felelősségünk teljes tudatában nyilatkozatjuk, hogy a Celldömölkön megjelenő Szabad Kemenesalja című hetilappal kapcsolatosan előforduló kiadási jogi, illetve szerkesztői, valamint cenzúrázási dolgokkal járó felelősséget a demokratikus blokkban tömörülő pártok, illetve azok képviselői viselik. A nyomdának a lap kiadására és a kéziratok lekötésére utasításokat csak a felelős szerkesztő adhat.”⁵¹ A nyilatkozatot a Nemzeti Bizottság elnöke, a Magyar Kommunista Párt, a Független Kiszgazda, a Szociáldemokrata és a Nemzeti Parasztpárt írta alá. Hiányzott a szakszervezetek szakmaközi bizottságának aláírása, de az első számban az olvasókhöz szóló felhívás aláírói közt az ő képviselőjük neve is ott van.

A közös nyilatkozat után alig egy héttel, 1945. szeptember 23-án megjelent a Szabad Kemenesalja.

A „demokratikus társadalmi, kritikai, szépirodalmi és politikai” hetilap I. számát a demokratikus pártok közöskége adta ki. Felelős szerkesztője Szendrey Miklós, a szerkesztőség és kiadóhivatal a Géfin Lajos u. 7. sz. alatt működött, a lap pedig a Dénes Nyomdávaliatalnál készült. „Fényt szeretnénk, amely emberibb irányban világítaná meg a sötétnek látszó boldogulás útját” – írta a szerkesztő. Terjedelmes írásban foglalkozott a tanítók helyzetével, hivatásával. Teret kaptak a pártok híreik közzétételére. A második számban „Ki a felelős?” címmel éles hangú írás jelent meg a kommunista párt járási titkára részéről az őszi munkák és a vetés körüli rendezetlen állapotokról, melyben a „reakció” munkáját látta.

51

Az eredeti dokumentum az 1980-as években Mikos László, a Szakszervezetek Vas megyei titkára birtokában van. Fénymásolatban a szerző tulajdonában.

A Központi Országos Propaganda Osztálynak szóló jelentésben, 1945. október 2-án a kommunista párt arról tudósít, hogy a hónap folyamán tartandó Gerő-nagygyűlésre megtörténtek az előkészületek, s komoly siker várható. A jelentés további része arról szól, hogy „Szabad Kemenesalja” címmel lapot indítottak, befolyásuk erre is korlátlan, nivója azonban olyan alacsony, hogy a lap megszüntetését tervezik. Szerették volna, ha a lapot kormányintézkedéssel szüntetnék be. Bizonyára nem akarták maguk felmondani a két héttel korábban aláírt közös nyilatkozatot. A lap nivója valóban lehetett volna jobb, de ez az ő felelősségük is, s ezért a megoldás nem a megszüntetésben rejlett. Egy furcsa helyzettel találkozunk. Kemenes Vidék címmel 1945. október 28-án 1. évf. 0. számjelzésű lap jelent meg egy alkalommal. A lapnak csak a címe más, minden egyéb adata azonos a Szabad Kemenesaljával, mely ugyancsak megjelent. Az új lap részletesen beszámolt a Gerő-féle nagygyűlésről, a falu beszolgáltatással kapcsolatos panaszaírók, a járás gazdasági helyzetéről. A cikkek között több kiszagdapárti, illetve -irányzatú szerző van. A Szabad Kemenesalja 1945. december 25-én a 7. számmal szűnt meg.

Később, 1946. szeptember 25-én kelt titkári jelentésben Krelovánszky kommunista párttitkár a miniszterelnöki sajtóosztálynak írt lapindítási céllal, mivel a választások idejére szükségünk lenne a lapra, sőt, továbbra is. Tárgyalásban volt e tárgyban a Szociáldemokrata Párttal. Amennyiben az engedélyt megkapták, közös kiadásban jelenne meg a lap, mert a párt egyedül nem tudja vállalni a kiadást. Az újabb, most már csak hármas koalíció kísérlete nem járt eredménnyel.

A pártok kezdeményezése nem tudott alapot teremteni egy hetilap folyamatos megjelenéséhez. Az újság hiányát pótolva a pártok és főleg a község vezetői támogatják azt a gondolatot, amíg újságjuk nem lesz, negyedévenként értesítőt adnak ki, tájékoztatót a legfontosabb eseményekről, a jövő feladatairól. Így jelent meg 1947. január 1-én a Községi Értesítő első és egyetlen száma. A kiadásért és szerkesztésért a nagyközség Nemzeti Bizottsága felelős, a Dinkgreve Nyomdában készült. Ma már ritkaságnak számít, egyes példányai elkallódtak. Tájékoztatnak a hamarosan induló (1947. január 30.) gimnáziumról, a kórház újjáépítése és továbbfejlesztése kérdéseiről, a nagyközség anyagi helyzetéről, a gazdasági iskola működéséről, sertsésvágási engedélyekről, zsírbeszolgáltatásról. Közlik az evangélikus egyházközség 1946. évi statisztikai adatait. Születés 33, házasság 16, halálozás 20, konfirmációban részesült 40 személy. Az evangélikus iskolai tanulók száma 212.

Az utolsó lapalapítási kísérlet a Nemzeti Paraszti Párthoz kapcsolódik. A parasztpárt nem volt nagy tömeget tömörítő párt, a befolyásuk volt jelentős. A kormányban a kultuszminiszteri tárcát a parasztpárti Kereszturi Dezső töltötte be, az ő támogatásával lett Celdömölki gimnázium, miután látogatása során a celliek meggyőzték, szükség van gimnáziumra. Vas Károly első igazgató tagja volt a Nemzeti Paraszti Pártnak, Győriben titkára is volt. Kapcsolatát az országos politikussal celli éveiben is megtartotta, és ha erre jártak, meghívta őket a Népi Közlégium megtekintésére. Járt itt Ott Károly népjóltémi miniszter, Erdei Ferenc államminiszter és felesége, Majláth Jolán szociográfus. A tanulószoba asztalait körbeülve elbeszélgettek velünk,

52 Lásd a 48-os tételt.

53 Lásd előző

egyszerű falusi gyerekekkel, kollégistákkal, kollégistákkal, ami nagy élményt jelentett számunkra. Többször megfordult körünkben Gosztonyi János is. Jó, ha ez sem merül feledésbe.

1. évfolyam 1. szám, 1947. szeptember 7. 254

44746
Ára 60 fillér.

CELDOMÖLKÉK ÉS VIDÉKE

Elmélészeti árák:

1 hónap 2.40, negyedéve 7.20, fél évre 15 Ft.

Hirdetéseket felvezetünk,
Hirdetéseik díja előre fizetendő.

TÁRSADALMI, SZÉPIRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP.

A Celdömölki és Vidéke „társadalmi, szépirodalmi és politikai” hetilap 1947. szeptember 7-én jelent meg.

Felelős szerkesztője Nádasdy Lajos, felelős kiadója Vas Károly, mindketten parasztpártiak. Itt találkozunk először egy öttagú szerkesztőbizottsággal, melynek tagjai: Andor Ferenc, Horváth Endre, Jenei Imre, Nádasdy Lajos, Vas Károly, a nyomda pedig Dinkgreve Nándor könyvnyomdája. Az 1945 után megjelent lapok közül ez a legszínvonalasabb. Az első számban a következőkről olvashattunk: Celdömölki nagyközség hároméves terve, szervezés alatt áll a népi kollégium, rohan a drágaság ellen, strandfürdőt Celdömölkiinek, dolgozik a gimnázium. A hároméves tervben első helyen szerepel a gimnázium felépítése, létesíteni kell egy téglagyárat. Legsúlyosabb gondja az előjáróságnak a jó ivóvíz vízvezeték-hálózat építése és a kultúrház felépítése a vásártér helyén, Celdömölki és környéke autóbusz-összeköttetésének kiépítése.

Az újság ezzel nem foglalkozott, de érdemes megemlíteni Vas Károly, a gimnázium első igazgatója elgondolását egy kultúrcentrum kialakítására. A gimnázium épülete mellé szorosan kapcsolódna a kollégium, velük egy tömböt alkotva pavilionszerűen épüljenek meg a közművelődés intézményei, tájmuzeum, kultúrház, nyilvános könyvtár, sportpálya.

A centrum a ligetet és a sportpályát magában foglalva Ság felé eső, akkor még beépítetlen területen épült volna fel. Távol a vasút zajától a két községszert szolgálta volna, elősegítve a tényleges egyesülést, összeépülést is. Tervéről az értekezési tálialkozón beszélt, kéréssemre le is írta az iskolai indulást, a kezdetek fontos részleteivel együtt. A könyvtárban kézbe vehető.

A különböző pártok lapalapítási törekvései mellett a katolikus egyház is fontosnak tartja a hívek tájékoztatását. Ezt a célt szolgálja a Celdömölki plébániai körlevél, felelős szerkesztője dr. Nemes Vazul volt. 1946 január, 1946 Nagyböjt, 1946 Húsvét, 1947 Hamvazószerda számokat vehettem kézbe. Sok fontos adatot találunk az egyházi működés különböző területeiről, a háború utáni állapotokról. Forrásul szolgálhat a téma iránt érdeklődő kutatóknak, statisztikai adatokat közöl. 1946-ban például 96 gyermeket kereszteltek, halottak száma 37, házasságot kötött 34 pár, név szerinti közléssel. Az általános iskola (elemi) első tagozatában 329, a felső tagozatban 142, a polgári iskola III., IV. osztályában 97-en tanultak, összesen 568-an. Vegyük ide a korábban említett evangélikus tanulókat, 212 diákot, 683-an jártak a két felekezeti elemi iskolába.

A Celdömölk és Vidékének két száma jelent meg. Ez volt az utolsó olyan lap, amely a folyamatosság igényével indult. A körülmények azonban nem kedveztek. A nyomdák egy ideig még dolgoznak, különösen a Dénes Nyomda, még az államosítás után is. 1952-ben az egész nyomdai part átszervezik, az olyan kisüzemek, mint a Dénes Nyomda, megszűnnek.

1947 után többször előkerült a régi hagyomány folytatása, legyen ismét újságja Celdömölknek. A pártirányítás időszakában ilyen kezdeményezést nem támogattak. Kellő indokkal egy-egy alkalmi szám azonban megjelent. Ilyen volt 1970. március 27-én, felszabadulásunk 25. évfordulójára a Szabad Kemenesalja. 1979-ben a városavatás adott új alkalmat az Új Kemenesalja kiadására, bizva a folytatásban, ami végül 1989 májusában az 1-2. számmal teljesült. Kezdetben kéthavonta, havonta, majd kéthetente jelent, illetve jelenik meg. A lap első szerkesztője Burkon László újságíró, őt Tulok Gabriella követte. Jelenleg dr. Györéné Losoncz Andrea szerkeszti, 2021-ben a XXXIII. évfolyam jelenik meg.